

ISSN 2522-9729 (online)

IMAGE OF THE MODERN PEDAGOGUE

№2 (185)

2019

**Інноваційна діяльність журналу
«Імідж сучасного педагога»**

**Innovative Activity of the Journal
«Image of the Modern Pedagogue»**

Web-site: isp.poippo.pl.ua

Проблематика публікацій: актуальні питання педагогіки, педагогічних технологій навчання та виховання, післядипломної педагогічної освіти, педагогічної майстерності, освіти та навчання дорослих, педагогічного менеджменту

Наукова сфера: педагогічні науки

УДК 37:004

ISSN 2522-9729 (online)

DOI 10.33272/2522-9729-2019-2(185)

Періодичність видання: 6 разів на рік

Рукописні мови: українська, англійська, польська, російська

Журнал заснований офіційно 1 червня 1999 року,
як електронне наукове видання – 22 травня 2017 року

Електронний науковий фаховий журнал
«Імідж сучасного педагога»
проіндексовано професійними асоціаціями:

- Crossref
- BASE
- Google Академія
- WorldCat
- OpenAIRE
- Наукова періодика України

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Білик Надія Іванівна, доктор педагогічних наук, доцент,

Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

ЗАСТУПНИКИ ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Зелюк Віталій Володимирович, кандидат педагогічних наук, доцент, ректор,

Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

Лук'янова Лариса Борисівна, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, заслужений діяч науки і техніки України, директор, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Язюна НАПН України

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР

Курмишева Ніна Іванівна, кандидат педагогічних наук,

Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського, Україна

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Аніщенко Олена Валеріївна, доктор педагогічних наук, професор, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Язюна НАПН України

Вовк Мирослава Петрівна, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Язюна НАПН України

Гриньова Марина Вікторівна, доктор педагогічних наук, професор, член кореспондент НАПН України, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Дудак Анна, доктор наук хабілітований, професор, заступник декана факультету педагогіки Інституту педагогіки і психології Університету Марії Кюрі-Склодовської в Любліні (*Республіка Польща*)

Сльникова Галина Василівна, доктор педагогічних наук, професор, Українська інженерно-педагогічна академія

Жданова-Неділько Олена Григорівна, доктор педагогічних наук, доцент, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Льченко Віра Романівна, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського

Калініченко Ірина Олександрівна, кандидат педагогічних наук, Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського

Королюк Світлана Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент, Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського

Кравченко Любов Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Кучерявий Олександр Георгійович, доктор педагогічних наук, професор, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Язюна НАПН України

Лаврінченко Олександр Андрійович, доктор педагогічних наук, професор, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Язюна НАПН України

Лещенко Марія Петрівна, доктор педагогічних наук, професор, Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України

Засновники

Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ім. М. В. Остроградського, Україна

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України

Видавць

Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ім. М. В. Остроградського, Україна

Адреса редакції

вул. Соборності, 64-ж, м. Полтава, Україна, 36014

Контактна інформація

тел./факс: 0532) 56 3852, e-mail: root@poippo.pl.ua

тел. гол. ред.: (066) 033 1422, e-mail: bilyk@poippo.pl.ua

Web-site: isp.poippo.pl.ua

Мажець Гелена, доктор хабілітований, професор, Гуманістично-природничий університет в м. Кельце, філія Пьотрков Трибунальський (*Республіка Польща*)

Мирошник Олена Георгіївна, кандидат психологічних наук, доцент, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Неживий Олексій Іванович, доктор філологічних наук, професор, Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського

Отиць Олена Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України

Шкула Норберт, доктор наук хабілітований, професор, директор Інституту соціальної педагогіки Державного Педагогічного університету ім. Комісії Народової в Кракові (*Республіка Польща*)

Самодрич Анатолій Петрович, доктор педагогічних наук, доцент, Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана» (м. Дніпро)

Ситнікова Світлана Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент, ректор, Мінський обласний інститут розвитку освіти (*Республіка Білорусь*)

Сотська Галина Іванівна, доктор педагогічних наук, професор, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Язюна НАПН України

Стрельников Віктор Юрійович, доктор педагогічних наук, професор, Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського

Ткаченко Андрій Володимирович, доктор педагогічних наук, доцент, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Федій Ольга Андріївна, доктор педагогічних наук, професор, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Хомич Лідія Олексіївна, доктор педагогічних наук, професор, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Язюна НАПН України

Шпак Валентина Павлівна, доктор педагогічних наук, професор, Навчально-науковий інститут педагогічної освіти спеціальної роботи і мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Журнал включено до Переліку електронних наукових фахових видань України у галузі «Педагогічні науки», у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, на підставі рішення Атестаційної колегії Міністерства від 12 грудня 2017 року (додаток 7 до наказу МОН України від 28.12.2017 № 1714)

Рекомендовано вченою радою
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України
(протокол № 4 від 22.04.2019 року)

Редакційна рада:

Білик Н.І., Зелюк В. В. (голова ради), Льченко В. Р.,
Канівець З. М., Кирилюк М. В., Корягіна Н. В., Хомич Л. О.

Підписано до друку: 27.04.2019 р.

Формат: 60x84 1/8.

© «Імідж сучасного педагога», 2019
© ПОІПНО, 2019

№ 2 (185) 2019

«IMAGE OF THE MODERN PEDAGOGUE» –
electronic scientific professional edition,
which provides readers with open access content

Themes of publications: topical issues of pedagogy, pedagogical technologies of education, postgraduate and in-service pedagogical education, pedagogical mastery, education and training of adult, pedagogical management

Scientific field: pedagogical sciences

UDC 37:004

ISSN 2522-9729 (online)

DOI 10.33272/2522-9729-2019-2(185)

Periodicity: 6 issues per year

Manuscript languages: Ukrainian, English, Polish, Russian

The magazine was officially founded on June 1, 1999,
as a scientific electronic edition – May 22, 2017

**Electronic Scientific Specialty zhurnal
«Image of the Modern Pedagogue»
is indexed professional associations:**

- Crossref
- BASE
- Google Академія
- WorldCat
- OpenAIRE
- Наукова періодика України

EDITOR IN CHIEF

Nadia Bilyk, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
M.V. Ostrogradsky Poltava Regional Institute of In-Service Teacher Training, Ukraine

DEPUTIES OF THE MAIN EDITOR

Vitaliy Zeliuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Rector,
M.V. Ostrogradsky Poltava Regional Institute of In-Service Teacher Training, Ukraine

Larysa Lykhanova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy
of Sciences of Ukraine, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Director,
Ivan Zyazun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

EXECUTIVE SECRETARY

Nina Kurmucheva, Candidate of Pedagogical Sciences,
M.V. Ostrogradsky Poltava Regional Institute of In-Service Teacher Training, Ukraine

MEMBERS OF EDITORIAL BOARD:

Olena Anischenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan
Zyazun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Myroslava Vovk, Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher,
Ivan Zyazun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Marina Grunioova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko

Anna Dudak, habilitated doctor, professor, deputy of the faculty of
pedagogy at the Institute of Pedagogy and Psychology of the Maria
Curie-Skłodowska University in Lublin (*Republic of Poland*)

Halyna Elnikova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy

Olena Zhdanova-Nedil'ko, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate
Professor, Poltava National Pedagogical University named after
V.G. Korolenko

Vira Ilchenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Full Member
of National Academy of Sciences of Ukraine, M.V. Ostrogradsky Poltava
Regional Institute of In-Service Teacher Training

Iryna Kalinichenko, Candidate of Pedagogical Sciences,
M.V. Ostrogradsky Poltava Regional Institute of In-Service Teacher Training

Svitlana Koroliuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate
Professor, M.V. Ostrogradsky Poltava Regional Institute of In-Service
Teacher Training

Liubov Kravchenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko

Alexander Kucheryavyi, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan
Zyazun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Alexander Lavrinenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan
Zyazun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Mariya Leshchenko, Doctor of Pedagogical Sciences, professor,
Institute of Information Technologies and Training Equipment of the
National Academy of Sciences of Ukraine

Helena Mazes, habilitated Doctor, Professor, University of Humanistic and
Natural Sciences, Kielce, branch of Piotrkow Trybunalski (*Republic of Poland*)

Olena Myroshnyk, Candidate of Psychological Sciences, Associate
Professor, Poltava National Pedagogical University named after
V.G. Korolenko

Oleksiy Nezhvyviy, Doctor of Philology, Professor, M. V. Ostrogradsky
Poltava Regional Institute of In-Service Teacher Training

Olena Otych, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Doctor of
Pedagogical Sciences, Professor, SHEI «University of Educational
Management» National Academy of Sciences of Ukraine

Norbert Pikula, habilitated doctor, professor, director of the Institute
of Social Pedagogics of the State Pedagogical University named after
People's Commission in Cracow (*Republic of Poland*)

Anatoliy Samodryn, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate
Professor, the International Humanitarian and Pedagogical Institute “Beit
Khan” (*Dnipro, Ukraine*)

Svitlana Sytnikova, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate
Professor, rector, Minsk Regional Institute for Education Development
(*Republic of Belarus*)

Halyna Sotska, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan Zyazun
Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Viktor Strelnikov, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
M.V. Ostrogradsky Poltava Regional Institute of In-Service Teacher Training

Andriy Tkachenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate
Professor, Poltava National Pedagogical University named after
V. G. Korolenko

Olha Fediy, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Poltava
National Pedagogical University named after V. G. Korolenko

Lidiya Khomych, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Ivan
Zyazun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Valentyna Shpak, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Educational
and Scientific Institute of Pedagogical Education of Special Work and Art of
Cherkassy National University named after Bogdan Khmelnytsky

Founders

M.V. Ostrogradsky Poltava Regional Institute of In-Service Teacher Training, Ukraine,
Ivan Zyazun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine

Publisher

M.V. Ostrogradsky Poltava Regional
Institute of In-Service Teacher Training, Ukraine

Address

Sobornosti st. 64 -Zh, «Poltava, Ukraine, 36014»

Contact information

tel. / fax: (0532) 56 3852, e-mail: root@poippo.pl.ua
tel. Goal. Ed.: (066) 033 1422, e-mail: bilyk@poippo.pl.ua

Web-site: isp.poippo.pl.ua

**Journal is included in the List of electronic scientific
professional editions of Ukraine in the field of «Pedagogical sciences»**,
where the results of dissertation for obtaining scientific degrees
of a doctor and a candidate of sciences may be published on the basis
of the decision of the Attestation Board of the Ministry, December 12, 2017
(Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine,
No 1714 of December 28, 2017, Annex 7)

Recommended by the Academic Council

Ivan Zyazun Institute of Pedagogical and Adult Education NAES of Ukraine
(protocol № 4, 22.04.2019)

Editorial Board

Bilyk Nadia, Zeliuk Vitaliy (Chairman of the Board), Ilchenko Vira,
Kanivets Zoya, Kyrylyuk Marina, Koryagina Natalia, Khomych Lidiya

Signed for print: 27.04.2019

Format: 60x84 1/8

© «Image of the Modern Pedagogue», 2019
© Poltava-INSETT, 2019

ПЕДАГОГІЧНА ВІТАЛЬНЯ

Журналу «Імідж сучасного педагога» – 20 років	5
Попереднє слово головного редактора журналу «Імідж сучасного педагога» Білик Надія	
Вітальне слово від Національної академії педагогічних наук України Кремень Василь	
Привітання від Департаменту освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації Харченко Олена	
Вітання від Інституту педагогіки НАПН України Топузов Олег	
Нас вітає КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» Покроєва Любов	
Вітання від Київського національного університету культури і мистецтв Бондар Ігор	

ТОЧКА ЗОРУ

Інноваційна діяльність журналу «Імідж сучасного педагога»: 20-річний ювілей Зелюк Віталій, Білик Надія	8
---	---

ВИЩА ШКОЛА

Модернізація консолідованого інформаційного ресурсу для медичного університету Швед Оксана, Серов Юрій, Федущко Соломія	13
Інформаційно-комунікаційні технології у вищих навчальних закладах Ільчишин Наталія	19
Професійна підготовка майбутніх учителів: формування системи мотивації та стимулювання Журавська Ніна, Яцук Сергій, Комар Маргарита	22

ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА

Особливості реалізації синергетичного підходу в початковій школі Барда Світлана	26
Науково-педагогічна школа професора Олександра Миколайовича Коберника: лідерство у галузі трудового навчання і технологій Артюшенко Петро	30

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

Ділова гра як метод формування соціальної компетентності майбутніх економістів у коледжі Комліченко Оксана, Подозорова Анжела	34
Структура формування творчого потенціалу студентів-медиків у процесі професійної підготовки Слухенська Руслана, Іванушко Яна, Селіверстов Сергій	40

КАЛЕЙДОСКОП МОВ

Використання комунікативного підходу до навчання іноземних мов студентів ВНЗ Орищин Іван	45
Розвиток педагогічної майстерності вчителів іноземної мови в системі післядипломної освіти Купіна Лідія, Армейська Любов	49
Добір поетичних творів для формування у майбутніх філологів англomовної лінгвосоціокультурної компетентності в читанні Сем'ян Наталія	53

ШКІЛЬНА РОДИНА

Педагогічний аспект виховання дитини у сучасному світі Хомяк Ольга, Кірюхіна Марина, Кошева Юлія	59
---	----

ТАЛАН-ДОЛЯ

Деякі особливості композиторського стилю В. С. Косенка (на прикладі аналізу «11 етюдів у формі старовинних танців») Регеша Наталія	64
---	----

ВІНОК МИТЦІВ І МИСТКИНЬ

Вплив фольклору на хорову творчість композиторів Галичини наприкінці XIX – першої половини XX століття Дубінченко Євгенія, Гнатюк Леонід	68
Клавірна музика на території України в XVI–XVII ст. Сліпченко Оксана, Мельниченко Ірина	72
Дитячий хоровий спів та його роль у музичній культурі Кречко Наталія, Якобенчук Назар	76
Методичні особливості навчання академічному вокалу Виноградча Діна, Грицюк Олена	80
Подолання страху сцени у вокаліста-початківця: інтерпретаційний контекст Іваненко Майя	84
Традиції ВІА «Червона рута» в контексті сучасного естрадного виконавства Ільєнко Олеся	88

PEDAGOGICAL LIVING ROOM

The XX-th Anniversary of the Journal “Image of the Modern Pedagogue”	5
Foreword of Journal «Image of the Modern Pedagogue» Editor-in-Chief Bilyk Nadia	
Greetings from National Academy of Pedagogical Science of Ukraine. Kremen Vasyl	
Greetings from Department of Education and Science of Poltava Regional State Administration Kharchenko Olena	
Greetings from Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine Topuzov Oleh	
Greetings from Kharkiv Academy of Continuous Education Pokroeva Liubov	
Greetings from Kyiv National University of Culture and Arts Bondar Ihor	

POINT OF VIEW

Innovation and «Image of a Modern Teacher» Journal: 20 Years Anniversary Zeliuk Vitaliy, Bilyk Nadia	8
---	---

HIGH SCHOOL

Modernization of the Consolidated Information Resource for the Medical University Shved Oksana, Syerov Yuri, Fedushko Solomiya	13
Information and communication technologies in higher educational staff Ilchyshyn Natalia	19
Professional Training of Future Teachers: on Forming a System of Motivation and Stimulation Zhuravska Nina, Yaschuk Serhiy, Komar Margaryta	22

EDUCATION POSTGRADUATE

Peculiarities of Synergetic Approach Implementation in Primary Schools Barda Svitlana	26
Scientific and Pedagogical School of Professor Alexander Kobernyk: Leadership in Labor Education and Technologies Artiushenko Petro	30

PROFESSIONAL EDUCATION

Business Game as a Method of Social Competence Forming of Future Economists in the College Komlichenko Oksana, Podozorova Anzhela	34
The Structure of Formation of Creative Potential of Medical Students in the Process of Studying Slukhenska Ruslana, Ivanushko Yana, Seliverstov Serhiy	40

RANGE OF LANGUAGES

Use of Communicative Approach in Teaching Foreign Languages to Universities Students Oryshchyn Ivan	45
Development of Pedagogical Skills of Foreign Languages Teachers in the System of Postgraduate Education Kupina Lidiya, Armeiska Liubov	49
The Problem of Selection of Poetical Works for the Formation of Future Philologists' Socio-cultural Competence in Reading Semian Nataliia	53

SCHOOL FAMILY

Pedagogical Aspect of Child Upbringing in the Modern World Khomiak Olha, Kyrukhina Maryna, Kosheva Yulia	59
---	----

TALENT IS A DESTINY

Some Features of Composite Style V. S. Kosenko (on the Example of «11 Etudes in the Form of Old Dances» Analysis) Regesha Natalia	64
--	----

TALENT POOL

Folklore Influence on the Choral Art of Galician Composers of the XIX-th – the First Half of XX-th centuries Dubynchenko Evgenia, Gnatyuk Leonid	68
The Clavier Music in Ukraine of the XVI-XVII Centuries Slipchenko Oksana, Melnychenko Iruna	72
Children's Choir Singing and Its Role in Musical Culture Krechko Natalia, Yakobenchuk Nazar	76
Methodical Features of Academic Vocals Studying Vynohradcha Dina, Hrytsiuk Olena	80
Overcoming Fear of the Stage of a Novice Singer: Interpretative Context Ivanenko Maya	84
Traditions of «Chervona Ruta» Band in the Context of Modern Variety Il'enko Olesya	88

ЖУРНАЛУ «ІМІДЖ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА» – 20 років

Надія Білик,

головний редактор електронного наукового фахового журналу України «Імідж сучасного педагога», доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогічної майстерності та інклюзивної освіти ПОППО ім. М. В. Остроградського

Василь Кремень,

Президент Національної академії педагогічних наук України, доктор філософських наук, професор, академік Національної академії наук України, дійсний член (академік) НАПН України

Дорогі читачі та автори публікацій журналу!

Нині ви отримаєте не просто черговий випуск нашого часопису, а ювілейний. Виповнюється 20 років із часу виходу першого числа журналу «Імідж сучасного педагога» – одного із провідних освітянських видань Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського.

Упродовж багатьох років часопис згуртовує навколо себе вагомий науково-творчий потенціал педагогічної галузі, репрезентує досягнення освітян, надає змогу педагогам із різних куточків країни ділитися думками.

Широкою є тематика його публікацій – теорія, методологія, педагогіка, проблеми виховання, методика, практика, досвід, законодавство в освіті тощо. Журнал завжди надає інформацію про актуальні події й заходи освітянського життя.

З нагоди ювілею на адресу редакції надійшли поздоровлення знаних науковців і шанувальників.

У зв'язку з виходом святкового номера часопису пропонуємо вашій увазі тексти вітань.

Дякуємо всім, хто долучається до творення журналу, всім вірним нам читачам! Залишайтеся з нами й надалі – на прийдешні роки та десятиліття!

Шановна Надіє Іванівно!

Шановні члени редакції і редакційної колегії журналу «Імідж сучасного педагога»!

Щиро вітаю Вас, а також засновників журналу, авторів і читачів журналу із визначною датою з дня заснування – 20-річчям видання!

«Імідж сучасного педагога» є незмінним навігатором інновацій в освітньому просторі України. Журнал розширює професійні горизонти – знайомить з новітніми ідеями і технологіями, спонукає до творчості в єдиній команді професіоналів.

Редактори, члени редакційної колегії і автори дотримуються заданої гуманістичної людиноцентристської траєкторії. Це надає впевненості сучасному вчителю і викладачу закладу вищої освіти у вибудовуванні власної професійної траєкторії, віри у професійні досягнення і цілеспрямованості у творчій педагогічній діяльності.

185 чисел журналу, оприлюднених протягом 1999–2019 років, пронизані турботою про розвиток національної освіти, думкою про педагога й покоління учнівської молоді. Тематичні випуски – «Модернізація післядипломної педагогічної освіти», «Новаторський рух у післядипломній педагогічній освіті України», «Трибуна інноваційного розвитку педагогів», «Щоб встигати у світі, треба випереджати в освіті», «Освіта: післядипломна, професійна, вища», «Педагогічна освіта та освіта дорослих» – свідчать про глибину професіоналізму і сучасність мислення команди творців.

Журнал набув популярності не лише в Україні, але й за рубежом, про що свідчать матеріали науковців Австралії, Бельгії, Білорусії, Вірменії, Данії, Італії, Ізраїлю, Молдови, Німеччини, США, Польщі, Чехії, Угорщини й інших країн.

Зичу Вам творчого неспокою, впевненості у власних силах, нових здобутків на ниві наукової видавничої діяльності!

Олена Харченко,
директор Департаменту
освіти і науки
Полтавської обласної державної
адміністрації,
кандидат педагогічних наук

Вітаю колектив редакції та редакційної колегії з 20-річним ювілеєм електронного наукового фахового журналу України «Імідж сучасного педагога»!

Завдяки вашій невтомній праці протягом 1999–2019 років було видано 185 випусків журналу, що містять понад 3,5 тисячі статей, кожна з яких розширює наші професійні горизонти та сприяє об'єднанню наукової спільноти України, дарує відчуття творчої наснаги в єдиній команді професіоналів.

За два десятиліття свого існування «Імідж сучасного педагога» завоював право бути обличчям науковців, задекларував і зберігає донині освітню думку керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників Полтавського краю.

На часі є рубрика журналу «Шкільна родина», яка висвітлює питання національно-патріотичного та художньо-естетичного виховання учнівської та студентської молоді, дає можливість поширювати й популяризувати український освітній простір.

«Імідж сучасного педагога» – відкрита платформа, де друкувалися статті відомих науковців України (І. Зязюна, Л. Даниленко, В. Моргуна, Н. Ничкало, В. Олійника, В. Пащенко, М. Степаненка, А. Тхоржевського), науково-педагогічних працівників Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського та Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих імені Івана Зязюна та інших закладів вищої освіти України.

Бажаю подальших успіхів у висвітленні передової наукової думки на благо освітян Полтавщини і всієї країни!

Олег Топузов,
директор Інституту педагогіки
НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
заслужений діяч науки і техніки
України, віце-президент
НАПН України

За 20-річну історію освітянський журнал «Імідж сучасного педагога» пройшов шлях від друкованого фахового Всеукраїнського науково-практичного освітньо-популярного журналу до електронного наукового фахового видання України, який завжди був на вістрі інноваційних змін, реформ освітньої галузі країни.

На його шпальтах друкували свої наукові доробки найвідоміші та найталановитіші науковці-освітяни України та світу.

Журнал «Імідж сучасного педагога» відіграє важливу роль у розвитку вітчизняної педагогічної науки та практики, а науково-педагогічні працівники України є активними дописувачами та читачами журналу.

Головний редактор є високопрофесійною людиною, ентузіастом своєї справи – Білик Надія Іванівна, яка й нині успішно керує видавничим процесом журналу, а також тепер є і нашим старшим науковим співробітником Інституту педагогіки НАПН України.

Враховуючи пройдений зі славою і честю 20-річний тернистий шлях становлення і розвитку журналу, бажаємо всім причетним творцям часопису «Імідж сучасного педагога» й надалі –

«ТАК ТРИМАТИ!»

Любов Покроєва,
ректор КВНЗ «Харківська академія педагогічних наук»,
кандидат педагогічних наук, доцент,
заслужений працівник освіти України

У період реформування освіти в Україні за Концепцією «Нова українська школа» гостро постала проблема якості професійної підготовки і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, про що підтверджують тематичні спецвипуски електронного наукового фахового журналу «Імідж сучасного педагога»:

- «Перші кроки до оновленої школи» (№ 3, 2017);
- «Світоглядні ідеї Івана Зязюна у Новій українській школі» (№ 2, 2018);
- «Менеджер Нової української школи» (№ 4, 2018) тощо.

Кожний номер журналу змістовний, наповнений матеріалами, які стають у нагоді для діяльності керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладів дошкільної, початкової, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), вищої, післядипломної освіти.

На сторінках журналу маємо змогу ознайомитися з новими нормативними документами, інноваційними технологіями, цікавими формами роботи з педагогічними працівниками. Це допомагає побудувати стратегію професійного розвитку педагога в системі підвищення кваліфікації.

Бажаємо редакційній колегії журналу довгого життєвого шляху разом із педагогічною спільнотою України!

Ігор Бондар,
в.о. ректора Київського національного університету культури і мистецтв,
доцент, заслужений працівник культури України

Із двадцятою річницею, дорогі колеги!

Ці 20 років засвідчують вашу вірність видавничій справі закладів післядипломної педагогічної освіти та педагогічним принципам.

Ви не просто функціонуєте у складних реаліях сьогодення, а життєворите – висвітлюєте актуальне, благословляєте нове, даєте молодим рости, про що засвідчують ваші дописувачі Київського національного університету культури і мистецтв, яких постійно радують рубрики вашого журналу:

- «Вінок митців і мисткинь»;
- «Талан-доля».

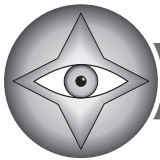
Активно впливаєте на освітянське життя.

Ризикуєте, публікуючи проблемне, складне, неоднозначне; намагаєтеся розібратися у сутнісному; відстоюєте те, у що вірите.

Критеріями оцінки вашого 20-річного доробку є високий професіоналізм, особистісна культура, творчий потенціал, відкритість інноваціям, активна життєва позиція.

Журнал «Імідж сучасного педагога» приковує інтерес освітян, породжує нові запитання, надихає на подальший творчий пошук.

Творчого вам натхнення!

Зелюк Віталій

Білик Надія

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0001-6359-9936>

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0003-2344-5347>

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЖУРНАЛУ «ІМІДЖ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА»: 20-РІЧНИЙ ЮВІЛЕЙ

Людина лише там чогось досягає,
де сама вона вірить у свої сили.

Л. Фейєрбах

А Представлено журнал «Імідж сучасного педагога», що є електронним науковим фаховим виданням України, з яким протягом 20 років співпрацюють відомі педагоги країни. Наголошується на унікальності цього часопису педагогічного спрямування, у якому розкриваються набутки і досвід освітян України та інших країн світу вітчизняними і зарубіжними вченими та педагогами-практиками. Завдяки ентузіазму редакційної колегії діяльність журналу носить яскраво виражений інноваційний характер. Простежуються етапи (підготовчий, творчо-розвивальний, інноваційний) становлення та розвитку журналу, виокремлено досягнення видання за 20-річний шлях його існування.

Ключові слова: електронний науковий фаховий журнал «Імідж сучасного педагога»; педагогічні науки; післядипломна освіта, етапи становлення та розвитку

Актуальність і постановка проблеми дослідження.

На рубежі ХХ–ХХІ ст. освіта України у який уже раз стала перед вибором шляхів подальшого розвитку. Зміна суспільного устрою затребувала радикальних змін в області післядипломної освіти, надання їй загальнолюдських й особистісних смислів, широкої гуманізації, впровадження в освітній процес суб'єкт-суб'єктних відносин. Взятий курс закладів післядипломної педагогічної освіти на відкритість українського суспільства з неминучістю передбачав входження країни у світовий освітній простір, зокрема, створення педагогічних журналів, які не обмежуються лише статтями представників владних структур і відомих учених, вони приділяють увагу пропозиціям педагогів-практиків, тобто здійснюють важливий зв'язок між теорією і практикою у закладах освіти.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади журналу «Імідж сучасного педагога» (ІСП) висвітлені у публікаціях М. Гриньової, В. Зелюка, І. Зязюна, В. Ільченко, Г. Кравченко, Л. Кравченко, В. Олійника, І. Николаєску, та ін., зокрема і головного редактора Н. Білик, доктора педагогічних наук, доцента, професора кафедри педагогічної майстерності та інклюзивної освіти Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського (ПОІППО) [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 12; 13; 14; 15].

Зміст випусків журналу широко представлений на:

- сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (<http://cutt.ly/srzs6N> – 1999–2019 pp.;
- сайті ІПООД НАПН України (<https://ipood.com.ua/image-of-the-modern-pedagogue/>) – 2017–2019 pp.;
- веб-сайті ІСП (<http://isp.poippo.pl.ua>) – 2017–2019 pp.;
- сайті ПОІППО (<http://poippo.pl.ua/nml/imidzh-suchasnoho-pedahoha>);
- матеріалі з Вікіпедії – вільної енциклопедії (https://uk.wikipedia.org/wiki/Імідж_сучасного_педагога).

Метою статті є розкриття етапів становлення та розвитку педагогічного журналу «Імідж сучасного педагога» щодо формування суспільно-педагогічної свідомості, розкриття науково-методичної платформи видання, що забезпечує його ефективний вплив на освіту протягом 20-річної діяльності.

Викладення основного матеріалу. Провідною метою журналу «Імідж сучасного педагога» є інформаційна, професійна й особистісна підтримка кожного українського педагога як учителя, лідера та просто людини, яка небайдужа до розвитку свого інноваційного потенціалу через публікації [16, с. 5].

Журнал є трибуною інноваційного розвитку педагогічних працівників не лише Полтавського, але й інших регіонів України. Публікації наукових, науково-педагогічних і педагогічних працівників – це вихід на широку аудиторію

читачів, пізнання себе як людини, як професіонала, процес розвитку та саморозвитку їхнього наукового, інноваційного та творчого потенціалу [11, с. 24].

Правомірно говорити про формування нового дослідницького поля журналу, який є найважливішим засобом формування суспільно-педагогічного усвідомлення, слугуватиме трибуною для пропаганди прогресивних педагогічних ідей, знайомить учительство з науковими розробками. Цікавим є досвід журналу ІСП щодо залучення громадськості до обговорення життєво важливих для школи проблем в умовах сучасного реформування школи. Безперечно викликає інтерес і навчально-методична робота журналу на допомогу педагогам-практикам.

Детермінантами розвитку журналу у ході його 20-річної історії є зовнішні та внутрішні фактори. До числа внутрішніх, суб'єктивних факторів відносяться особистісні та професійні якості головного редактора, членів редакційної колегії, авторів статей, рівень його фінансування. Вплив вищевказаних та інших факторів визначають провідні тенденції у розвитку видання.

Звертаємо вашу увагу на покрокове становлення журналу «Імідж сучасного педагога», а саме реалізацію його основних взаємопов'язаних етапів розвитку з 1999 по 2019 роки:

1) 1998–1999 – підготовчий етап становлення та розвитку педагогічного журналу в умовах реорганізації Інститутів удосконалення вчителів в Інституті післядипломної педагогічної освіти;

2) 2000–2016 – творчо-розвивальний етап журналу з педагогічних наук як фахового видання України;

3) 2017–2019 – інноваційний етап розвитку електронного наукового фахового видання України.

Перший етап характеризується тим, що новостворені періодичні педагогічні видання Інститутів післядипломної педагогічної освіти (ІППО) на початку 90-х років ХХ ст. були у чомусь дуже схожі й у той же час відрізнялися своєю науковістю, інформативністю, творчістю. Вони мали свою регіональну неповторність щодо рубрикацій та оригінальності макетування журналу [14]. Спочатку це були, на нашу думку, пробні моделі педагогічних видань ІППО, які мали орієнтовну структуру та певну цільову установку, а потім вони вдосконалювалися і набирали потужної сили. Деякі з журналів вийшли за межі області, деякі проникли у вирій Інтернет, прославили освітян України.

Наприклад, у Полтавському обласному інституті післядипломної освіти педагогічних працівників у 1993 р. було створено науково-методичний журнал «Постметодика», а у 1999 – науково-практичний освітньо-популярний журнал «Імідж сучасного педагога», засновниками останнього були: ТОВ «АСМІ», Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка та Полтавський

обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського, з 2000 р.).

На першому етапі були визначені головна ціль журналу, основні напрями діяльності, завдання, модель рубрикацій тощо.

Концептуальну основу журналу складають такі положення: наукова обґрунтованість; збалансованість теорії та практики; інформаційна насиченість; оперативність; взаємозв'язок загальнокультурної, національної та регіональної основ освітньо-виховної практики; анонсування і подальше інформування педагогічної громадськості про найважливіші заходи обласного і всеукраїнського рівнів (конференціях, семінарах, виставках, конкурсах), про передові досягнення теорії та практики освіти, про авторів регіонального інноваційного педагогічного досвіду; надання науково-методичної допомоги педагогам у вирішенні завдань модернізації освіти, стимулювання творчого пошуку нових підходів у вирішенні існуючих проблем навчання та виховання підростаючого покоління, в управлінні закладами освіти.

Другий етап – привабливість публікацій журналу: розповсюджувались прогресивні педагогічні ідеї, публікувались оригінальні праці, здійснювалось висвітлення навчально-методичних матеріалів на допомогу вчителям шкіл, активно обговорювались проблеми їх реформування.

Відповідно до «Угоди про правонаступництво та спільний випуск журналу «Імідж сучасного педагога» від 6 квітня 2000 року журнал було переєстровано 10 квітня 2000 р. серія ПЛ № 364.

Постановою Президії ВАК України від 10 травня 2000 р. № 1-02/5 журнал включено до Переліку фахових видань з педагогічних наук України.

Відповідно до «Установчого договору про заснування друкованого засобу масової інформації журналу «Імідж сучасного педагога» від 08 січня 2009 року (за підписами І. Момота, М. Степаненка, В. Зелюка) журнал був переєстрований (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Міністерства юстиції України (серія КВ №14968-3940 ПР від 19 лютого 2009 р.).

Журналу «Імідж сучасного педагога». Серія Педагогіка. 10.02.2011 було присвоєно Міжнародний стандартний номер для серійних видань ISSN 2221-6316 (print).

Крім того, журнал пройшов повторну фахову реєстрацію у ВАК України від 30 березня 2011 р. № 1-05/3.

З 2011 р. затвердження змісту журналу проводить вчена рада Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Також журнал було зареєстровано в Міністерстві юстиції України (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації від 30.03.2011 р. № 1-05/3).

Тематика журналу ІСП за два десятиріччя характеризується різноманітністю: розширилося коло наукових інтересів авторів статей, які охоплюють дошкільну, початкову, загальну середню, професійну (професійно-технічну), вищу, післядипломну освіту, їх вплив на розвиток різних

сторін суспільного життя, діяльність найвідоміших педагогів України.

Наприклад, окремі спецвипуски 2006–2019 мали таку тематику: № 9–10, 2006 «Модернізація освіти регіону»; № 7–8, 2007 «Лідерство в освіті»; № 7–8, 2008 «Проектування освітніх систем»; № 8–9, 2009 «Управління адаптивною школою»; № 1, 2010 «Нові підходи до післядипломної педагогічної освіти»; № 1, 2011 «Теорія і практика навчання дорослих»; № 10, 2012 «Модернізація післядипломної педагогічної освіти»; № 8–9, 2013 «Новаторський рух у післядипломній педагогічній освіті України»; № 1, 2014 «Трибуна інноваційного розвитку педагогів»; № 9, 2015 «Щоб встигати у світі, треба випереджати в освіті»; № 3, 2016 «Освіта: післядипломна, професійна, вища»; № 7, 2017 «Навчатися впродовж життя»; № 6, 2018 «Педагогічна освіта та освіта дорослих»; № 1, 2019 «Освіта: стан і перспективи».

Журнал набув популярності не лише в Україні, але й за рубежом, про що свідчать матеріали науковців Австралійського Союзу, Бельгії, Білорусії, Вірменії, Данії, Ізраїлю, Італії, Молдови, Німеччини, Польщі, Росії, Словенії, США, Угорщини, Чехії, Швеції.

Третій етап. Заслуговує на увагу науково-педагогічна та організаторська діяльність редакції журналу, що зуміла при всіх катаклізмах життя зберегти прогресивну спрямованість видання та забезпечити визнання педагогічної спільноти вже у новому форматі як електронного наукового фахового журналу.

У зв'язку з переходом на електронне видання відбулася зміна засновників журналу та безумовна підтримка керівників відповідних закладів післядипломної та вищої освіти: В. Зелюка, ректора Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського, кандидата педагогічних наук, доцента та Л. Лук'янової, директора Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України, доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента НАПН України, заслуженого діяча науки і техніки України.

З 2017 р. затвердження змісту журналу проводить вчена рада Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Професіоналізм редакційної колегії журналу полягає в наступному: увага кожному автору; відповідальність за своєчасний випуск журналу; організованість процесу випуску журналу; професійна чесність; етичність; гарантії публікації статті; кваліфікована редакційна колегія.

До складу редакційної колегії журналу входить 24 доктори педагогічних наук, з яких: 3 (Н. Білик, В. Льченко, В. Стрельников), 1 (О. Неживий, д. філол. наук) є науковцями ПОІППО; 7 (О. Аніщенко, М. Вовк, О. Кучерявий, О. Лаврінченко, Л. Лук'янова, Г. Соцька, Л. Хомич) – ІППОД; 10 (М. Гриньова, О. Жданова-Неділько, Г. Єльнікова, Л. Кравченко, О. Отич, М. Лещенко, А. Самодрин, А. Ткаченко, О. Федій, В. Шпак) – інших; 3 (А. Дудак, Г. Мажець, Н. Пікула) – зарубіжних.

Діяльність із видавництва журналу «Імідж сучасного педагога» (веб-сайт: <http://isp.poippo.pl.ua>) здійснюється з 2017 року на Технологічній видавничій платформі Open Journal Systems (OJS), що є основою для десятків тисяч наукових видань усього світу, та передбачає реалізацію політики відкритого доступу електронних ресурсів видання та автоматизацію повного життєвого циклу видавничого процесу. Завдяки цьому журнал «Імідж сучасного педагога» забезпечує якісний відбір наукових статей та одночасно стабільну регулярність виходу у світ кожного номеру видання.

Здійснюється індексація журналу через такі професійні асоціації: Bielefeld Academic Search Engine (BASE) – пошуковій системі з об'ємним мультидисциплінарним індексом наукових ресурсів, доступних у веб-середовищі; Google Академії – загальнодоступній пошуковій системі, яка індексує метадані наукових публікацій з усіх галузей знання, опублікованих у різних форматах; WorldCat – глобальному федеративному бібліотечному каталозі та найбільшій у світі бібліографічній базі даних; НБУВ – науковій періодиці України; проект Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Журнал було включено до Переліку електронних наукових фахових видань України у галузі «Педагогічні науки», у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, на підставі рішення Атестаційної колегії Міністерства від 12 грудня 2017 року (додаток 7 до наказу МОН України від 28.12.2017 № 1714).

У 2017 р. Міжнародний Центр у Парижі присвоїв журналу «Імідж сучасного педагога» стандартний номер для серійних видань ISSN 2522-9729 (online).

Отже, однією з причин створення журналу є прагнення надати відкриту дискусійну платформу, де можна висвітлювати нові наукові погляди з педагогічних наук. Журнал охоплює наукові проблеми, що мають регіональний, державний і світовий характер.

Результати діяльності журналу. Електронний науковий фаховий журнал «Імідж сучасного педагога» виступає тією сполучною ланкою, що дозволяє обговорювати й бути в курсі всіх нових наукових поглядів, одержувати необхідну для освідомлення та аналізу інформацію як в Україні, так і з інших країн. Видання відстежує розвиток зарубіжної наукової думки і завжди висвітлює актуальні питання, пов'язані з педагогічними науками.

Концепція видання нашого журналу передбачає необхідність його поширення до максимально широкої читачької аудиторії. Тому журнал «Імідж сучасного педагога» поряд з друкованим варіантом (1999–2016) безкоштовно розповсюджується в мережі Інтернет (2017–2019). Таким чином, кожен бажаючий, зайшовши на веб-сайт журналу, зможе скачати будь-який номер і почерпнути з нього необхідну інформацію, а також ознайомитися з усіма матеріалами, що публікуються в цьому виданні.

Науковцям добре відомо, що Імпакт-фактор (ІФ) – це формальний чисельний показник важливості наукового

журналу; він показує, скільки разів у середньому цитується кожна опублікована в журналі стаття протягом двох наступних років після виходу. Цитованість видання підвищується за рахунок цитованості статей авторів, які публікуються в журналі.

Тому редакція журналу «Імідж сучасного педагога» була зацікавлена в тому, щоб автори мали високі наукометричні показники. Для цього, починаючи з № 6 (183), 2018 року всім авторам було рекомендовано використовувати ідентифікатор Open Researcher and Contributor ID (ORCID), зареєструвавшись у цій базі даних (в Інтернеті наведено докладну покрокову інструкцію для реєстрації). Це відкритий, некомерційний проект для створення і підтримки реєстру унікальних ідентифікаторів дослідників, прозорого способу ув'язки науково-дослідної діяльності та доступу до цих ідентифікаторів. ORCID унікальний завдяки своїй незалежності від наукових дисциплін і національних кордонів, а також взаємодією з іншими системами ідентифікації.

Основною метою введення системи ORCID є можливість ідентифікації наукових робіт, написаних різними вченими з однаковими іменами та прізвищами. Ідентифікатор являє собою 16-значне число, унікальне для кожного учасника. Він погоджений зі стандартом ISO (ISO 27729). Крім цифр від 0 до 9, ідентифікатор може містити велику літеру X, що представляє число 10.

Обліковий запис ORCID містить інформацію про ім'я вченого, його електронну адресу, назву організації та його дослідницьку діяльність. ORCID ураховує необхідність контролю за поширенням цих даних і надає відповідні інструменти для керування рівнем їх приватності.

Тому необхідно всім авторам додавати інформацію про свій ідентифікатор ORCID під час відправки публікацій до нашого журналу.

Дотримуючись наказу Міністерства освіти і науки України від 15.01.2018 № 32 п. 6.3 про присвоєння кожному опублікованому матеріалу міжнародного цифрового ідентифікатора DOI, Полтавському обласному інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського присвоєно префікс у системі Crossref – 10.33272. Електронний науковий фаховий журнал «Імідж сучасного педагога» з 2019 р. має DOI 10.33272/2522-9729: усім номерам і статтям авторів видання також присвоюється DOI.

Усі добре знають, що рейтингування видань проводиться за п'ятирічним індексом Гірша у чинній системі (h5 – кількість статей журналу за 2013–2018 роки, на які є посилання в понад h публікаціях), а у межах одного індексу – за алфавітом назв. Індекс Гірша наведено з профілю видання, створеного та вивіреного його редакцією. Він зазвичай має більше значення, ніж у розділі «Найкращі публікації» Google Scholar. У рейтингові списки не включаються видання, у бібліометричних профілях яких містяться статті з інших журналів, а також статті без однозначних відомостей про їх приналежність до цього видання.

Із метою підняття рейтингу електронного наукового фахового журналу «Імідж сучасного педагога» його було зареєстровано у системі Google Academia. Порівняльний аналіз двох видань з педагогічних наук ПОІППО ім. М. В. Остроградського дав можливість побачити їхній рейтинг (табл. 1, дані на 15.04.2019 р.):

Таблиця 1

Рейтинг наукових періодичних видань ПОІППО

Назва видання з педагогічних наук	Науково-методичний журнал «Постметодика»		Електронний науковий фаховий журнал України «Імідж сучасного педагога»	
Рік заснування	1993		1999	
Кількість виданих номерів	129		185	
Статистика цитування	Всього	3 2014 р.	Всього	3 2014 р.
	199 / 15, 5%	74 / 10,6 %	1087 / 84, 5%	624 / 89, 4%
h-індекс	8	5	11	8
I10-індекс	5	1	14	5

Число цитувань журналів «Імідж сучасного педагога» (ІСП) і «Постметодика» (ПМ) становить – 1286, з яких 84,5% цитувань матеріалів належить ІСП, а 15,5% – ПМ, як бачимо, різниця цитувань становить 69%. А з 2014 р. число цитувань становить 698, з яких 89,4% – цитувань матеріалів належить ІСП, а 10,6% – ПМ, різниця цитувань становить 78,8%. Відповідно до цього h-індекс та I10-індекс ІСП порівняно з ПМ теж вищий (див. табл. 1), що говорить про активність і продуктивність першого.

Висновок. Таким чином, розвиток журналу «Імідж сучасного педагога» в основному визначається організаторською, видавничою та науково-педагогічною діяльністю

як головного редактора, так і всієї редакційної колегії, з якими пов'язано становлення видання, визначення пріоритетних напрямів і, беззаперечно, загальнопедагогічного характеру діяльності, розроблення різних питань, встановлення зв'язків із науково-педагогічними працівниками багатьох закладів вищої та післядипломної освіти України.

Вищезазначені етапи (підготовчий, творчо-розвивальний, інноваційний) дозволяють сформулювати освітньо-науковий потенціал електронного наукового фахового журналу «Імідж сучасного педагога» на основі розширення уявлень про становлення і розвиток цього видання.

Список використаних джерел

- Білик Н. І. Діяльність журналу «Імідж сучасного педагога» у контексті міжнародної співтворчості освітніх закладів післядипломної освіти. *Міжнародна діяльність як складова розвитку навчальних закладів системи ППО* : матер. Міжн. Інтернет-конф. ДВНЗ УМО НАПН України. 21.11.2013. URL : <http://umo.edu.ua/konferencz-ta-semnar>
- Білик Н. І. Імідж сучасного педагога / Полтавіка. Полтавська Енциклопедія [Текст] = Poltavika. Poltava Encyclopaedia: у 12 тт. / гол. ред. О. А. Білоусько; Центр дослід. іст. Полтавщ. Полт. обл. ради. Т. 6: Освіта і наука = Education and Science. кн. 1: Абаза–Крекотень = Abaza–Krekoten': редкол. тому: О. А. Білоусько (гол. ред. та ін.). Полтава : ПЦ «Мозаїка», 2017. С. 947–949.
- Білик Н.І. «Імідж сучасного педагога» – 1999. Діяльність періодичних видань ПОІППО з розвитку освітнього простору області у 2010–2012 рр. *Аналітичні матеріали для вченої ради ПОІППО* / Білик Н. І., Кіптілій І. О., Королюк С. В., Пашко Л. Ф. / за ред. С. Ф. Клепка (е-книга). Полтава : ПОІППО, 2013. С. 6–11. URL : http://poippo.pl.ua/images/FILES/nml/drukov_produk_POIPPOPDF/Periodychni_vydannya_POIPPO-24-05-2013%28poippo.pl.ua%29.pdf
- Білик Н. І. «Імідж сучасного педагога» як інформаційний партнер шкіл новаторства керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників. *Сучасні видавництва вищих навчальних закладів* : матер. Першої Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 23–26 верес. 2014 р.) / відп. ред. Л. Ф. Дьяченко; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Держ. наук. установа «Кн. палата України». Одеса : ОНУ, 2014. С. 186–198.
- Білик Н. І. Науково-методичне забезпечення педагога природничих дисциплін Полтавщини через журнал «Імідж сучасного педагога». *Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі* : матер. Міжн. наук.-практ. конф. (XXI КАРИШИНСЬКІ ЧИТАННЯ) (м. Полтава, 29–30 травня 2014 р.) / за заг. ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава, 2014. С. 29–32.
- Білик Н. І. Педагогічна преса як засіб співпраці вищих навчальних закладів регіонів. *Зб. наук. праць Полт. держ. пед. ун. ім. В. Г. Короленка*. Вип. 7 (46). Серія «Педагогічні науки». Полтава : Техсервіс, 2005. С. 207–213.
- Білик Н. І. 15-річний ювілей Всеукраїнського науково-практичного освітньо-популярного журналу «Імідж сучасного педагога». *Імідж сучасного педагога*. 2014. № 1. 2 с. обкл.
- Білик Н. І. Розвиток творчості педагога засобами періодичної преси. *Нові технології навчання: методичні засади, практика, перспективи* : зб. тез обл. наук.-метод. конф. Полтава, 2002. С. 1–3.
- Білик Н. І. Саморозвиток професійних якостей учителя засобами педагогічної преси. *Педагогічна майстерність як сучасна технологія розвитку особистості вчителя* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. 4–6 березня 2002. Полтава : ПДПУ ім. В. Г. Короленка. С. 63–66.
- Білик Н. І. Тематика номерів Всеукраїнського науково-практичного освітньо-популярного журналу «Імідж сучасного педагога» за 2015 рік. *Імідж сучасного педагога*. 2016. № 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2016_1_21
- Білик Н. І. Теоретичні і методичні засади управління адаптивно-педагогічним проектуванням регіональних освітніх систем підвищення кваліфікації педагогічних працівників : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец.: 13.00.06; Черкаський нац. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького. Черкаси : Бізнес-інновац. центр Черкаського нац. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького, 2016. 40 с.
- Білик Н. І. Точка зору редактора часопису «ІМІДЖ». *Імідж сучасного педагога*. 1999. № 1. С. 3–4.
- Білик Н. І. Управління адаптивно-педагогічним проектуванням регіональних освітніх систем підвищення кваліфікації педагогічних працівників : монографія. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2015. 461 с.
- Білик Н. І. Фаховий журнал «Імідж сучасного педагога». *Звіт про роботу Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М.В.Остроградського за 2012 рік* / МОНМСУ України, НАПН України, Департамент освіти і науки Полтавської облдержадміністрації, Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М.В.Остроградського. Полтава : РВВ ПОІППО, 2012. С. 171. URL : http://poippo.pl.ua/files/zvit_POIPPO-2012.pdf
- Діяльність періодичних видань ПОІППО з розвитку освітнього простору області у 2010–2012 рр. Аналітичні матеріали для вченої ради ПОІППО / Білик Н. І., Кіптілій І. О., Королюк С. В., Пашко Л. Ф. / за ред. С. Ф. Клепка (е-книга). Полтава : ПОІППО, 2013. 52 с. URL : http://poippo.pl.ua/images/FILES/nml/drukov_produk_POIPPOPDF/Periodychni_vydannya_POIPPO-24-05-2013%28poippo.pl.ua%29.pdf
- Зелюк В. В. Журнал «Імідж сучасного педагога» як трибуна розвитку інноваційного потенціалу педагогів України. *Імідж сучасного педагога*. 2014. № 1(140). С. 4–8.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 15.04.2019

Зелюк Віталій, Билык Надежда. Инновационная деятельность журнала «Имидж современного педагога»: 20-летний юбилей.

А Представлен журнал «Имидж современного педагога», что является электронным научным профессиональным изданием Украины, с которым в течение 20 лет сотрудничают известные педагоги страны. Отмечается уникальность этого журнала педагогического направления, в котором раскрываются достижения и опыт педагогов Украины и других стран мира отечественными и зарубежными учёными и педагогами-практиками. Благодаря энтузиазму редакционной коллегии деятельность журнала носит ярко выраженный инновационный характер. Проследиваются этапы (подготовительный, творчески развивающий, инновационный) становления и развития журнала, выделены достижения издания за 20-летний путь его существования.

Ключевые слова: электронный научный профессиональный журнал «Имидж современного педагога»; педагогические науки; последипломное образование, этапы становления и развития

Zeliuk Vitaliy, Bilyk Nadia. Innovation and «Image of a Modern Teacher» Journal: 20 Years Anniversary.

S The Journal «Image of a Modern Teacher» is the electronic scientific editions for teachers in Ukraine, Its authors for the 20 years are well-known teachers of the country. Authors tells about specifics and of this pedagogical journal, those are in searching and describing best achievements and experience of Ukrainian and foreign educators by domestic and foreign scientists and practicing pedagogues. Due to the enthusiasm of the editorial board, the magazine's activity is innovative. Journal comes from stages of preparation, vision and style development to innovative way of life; authors describe some achievements, the journal gained during 20 years of its existence.

Key words: electronic scientific editions for teachers «Image of a Modern Teacher»; pedagogical sciences; in-service training, stages of formation and development

Зелюк Віталій Володимирович, ректор Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського, кандидат педагогічних наук, доцент

E-mail: zeliuk@poippo.pl.ua

Білик Надія Іванівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогічної майстерності та інклюзивної освіти Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського

E-mail: bilyk@poippo.pl.ua

УДК 658.8 (075.8)

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-2\(185\)-13-18](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-2(185)-13-18)

Швед Оксана
Серов Юрій
Федушко Соломія

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0001-7855-9742>ORCID iD <http://orcid.org/0000-0002-5293-4791>ORCID iD <http://orcid.org/0000-0001-7548-5856>

МОДЕРНІЗАЦІЯ КОНСОЛІДОВАНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ ДЛЯ МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

А Запропоновано метод модернізації консолідованого інформаційного ресурсу для медичного університету. Проведено порівняльний аналіз інформаційних ресурсів медичних закладів вищої освіти в Україні та за її межами. Створено дерево рішень модернізації консолідованого ресурсу, що є основою для розроблення контекстної діаграми потоків даних та її деталізації.

Ключові слова: консолідований ресурс; освіта; медичний університет; інформаційний ресурс; веб-сайт

Актуальність проблеми. В епоху повсякденного розвитку веб-технологій, щоб не втратити зв'язок із зовнішнім світом, необхідно здобувати нові знання та застосовувати їх на практиці.

Веб-сайт є важливою і невід'ємною частиною кожного закладу вищої освіти (далі – ЗВО). З метою підвищення рейтингу університету вміст веб-сайту повинен бути актуальним, цікавим і зручним для студента. Контент інтернет-сторінки є надзвичайно важливим, оскільки він допомагає певною мірою рекламувати університет та ефективно інформувати власних студентів стосовно певних нововведень чи подій, які мають відбутися. Наявність якісного веб-сайту є запорукою популярності університету серед молоді. ЗВО повинен мати динамічний, постійно обновлюваний і простий в обслуговуванні веб-сайт, який разом з тим має бути привабливим, але простим і зручним у навігації. Адміністратори інтернет-сторінок повинні дотримуватися правильної стратегії управління контентом, а саме таких складників: засоби зв'язку між викладачами та студентами; хороший рейтинг серед українських ЗВО; авторитет на міжнародній арені; більший вплив студентів. Зміст веб-сайту повинен бути завжди актуальним, щоб усі відвідувачі, які перейшли на ваш сайт, знайшли корисну інформацію. У наш час потенційні студенти базують свої рішення про ЗВО, переглядаючи віртуальні сторінки про університет, таким чином, веб-сайт відіграє важливу роль із точки зору комунікації між викладачами, студентами, а також майбутніми абітурієнтами. Дослідження є надзвичайно

актуальним для подальшого існування та розвитку медичного університету.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. На основі аналізу сучасних підходів В. Биковим спроектовані моделі організаційних систем відкритої освіти, проаналізовано особливості їхньої будови, проектування, реалізації та впровадження. Теоретико-методологічні засади дослідження освіти як мережевого соціокультурного середовища аналізують у своїх роботах В. Федоров, А. Шалімов. Такі вчені, як Р. Гуревич, С. Золотухін, С. Івашнева, О. Клименко, С. Крібель, Д. Ломакін, Е. Патаракіна, Е. Павличенко, А. Фещенко досліджують роль і напрямки використання електронних соціальних мереж у сфері освіти. Проблеми використання веб-спільнот у дистанційній освіті розглядали Р. Голощук, Ю. Серов, А. Хуторський. Для ефективного розвитку та функціонування системи освіти (університету, кафедри чи школи) важливу роль відіграє використання веб-ресурсів в інформаційному забезпеченні освіти [9; 13]. Сутність питання полягає в тому, щоб розвивалася комунікація між викладачами та студентами, щоб студенти могли легко знаходити потрібну інформацію, незважаючи на їх місцезнаходження [4; 17]: на території університету чи вдома. Завданням дослідження є покращення функціоналу інформаційного ресурсу, а також переклад його на іноземну мову, щоб розширити потенційну аудиторію майбутніх абітурієнтів. Інформаційні технології розвиваються з неймовірною швидкістю, дають можливість користувачу широкий спектр програмних засобів для створення ефективного інформаційного ресурсу.

У нинішній час прогресивні організації та установи мають власні веб-сайти. Для компанії веб-сторінка суттєво спростить і покращить комунікацію між працівниками та співпрацю з потенційними клієнтами. Для користувачів інтернет-сторінки є важливими привабливий інтерфейс з якісними медіа-файлами та зручним для сприйняття дизайн. Веб-сайт має бути простим і надійним, із високою швидкістю завантаження та економією оперативної пам'яті. Великим плюсом для взаємодії користувача з ресурсом є [8; 9; 13]: власний обліковий запис, спілкування у форумах, право коментувати записи та надсилати запитання до адміністратора веб-сайту. Якісний веб-сайт кафедри ЗВО привабить більше абітурієнтів і потенційних студентів. Адже на сьогодні надзвичайно важливо, коли людина може знайти всю необхідну інформацію про роботу та організацію навчання.

Мета статті – обґрунтувати та розробити методи модернізації наявних сайтів шляхом порівняння веб-сторінок медичних закладів вищої освіти. Об'єкт дослідження – це процес аналізу та модернізації консолідова-

ного інформаційного ресурсу медичного університету. Наукова новизна результатів обумовлена потребою популяризувати якісні інформаційні ресурси медичних університетів в інтернеті під час пошуку абітурієнтами, випускниками та закордонними партнерами. Адаптація інформаційного ресурсу до міжнародних стандартів є актуальним і затребуваним завданням для кожного університету в Україні та за її межами.

Викладення основного матеріалу. Популярним інструментом для створення веб-сайтів є система управління контентом Drupal [5] – динамічна система, в якій всі елементи є важливою ланкою у ланцюжку. Ця система управління контентом дозволяє людині легко керувати та організувати велику кількість інформації на веб-сайті. Drupal є різноплановою, тобто містить у собі велику кількість модулів. Відповідно до даних офіційного інформаційного ресурсу Drupal [5], 71 % усіх закладів вищої освіти світу використали цю технологію, наприклад, Стенфордський університет (рис. 1):

Рис. 1. Інформаційний ресурс Стенфордського медичного університету

Drupal має доволі хорошу репутацію в плані безпеки. Існує навіть відділ, який слідкує за безпекою цілої системи загалом, а також її модулів. Основною метою відділу є аналіз помилок, про які звітують користувачі, разом з тим вони попереджають інших про потенційні загрози [7; 12]. 56 % урядових сайтів написані на Drupal. Наприклад, це офіційний сайт Білого Дому, портал Уряду Сполучених Штатів, Франції, сайт прем'єр-міністра Австралії та багато інших. Drupal є динамічною системою, а не статичною. Кожен елемент є важливим у ланцюжку. Це ідеальне рішення для розроблення як маленьких проєктів, так і великих високо бюджетних порталів. Drupal має в собі певну «гнучкість». Навіть якщо створити простий сайт, то потім легко можна додати багато нових моду-

лів. У вільному доступі є величезний вибір функціоналу, кожен може знайти те, що йому до вподоби. Drupal є ідеальним рішенням для сайтів електронної комерції. З Drupal Commerce можна створити онлайн-магазин. Величезна кількість плагінів дозволить швидко і без матеріальних затрат його розробити та налаштувати. Наявність правильно обраної та зручної для адміністратора CMS-системи є надзвичайно важливою для оновлювання сайту актуальною інформацією.

Важливою умовою вибору платформи для створення сайту є зручність у доступі з різних операційних систем. Drupal може працювати на таких ОС як Windows, Mac OS X, Linux, власне, на будь-якій платформі, що підтримує роботу веб-сервера Apache, Nginx, Lighttpd або

Microsoft IIS; також потрібна наявність системи керування базами даних MySQL/MariaDB, PostgreSQL, SQLite чи інші комерційні [1].

Створений за допомогою Drupal портал Уряду Сполучених Штатів демонструє високі показники з безпеки системи в загальному та окремих її модулів.

Для модернізації веб-сторінки на основі Drupal спершу потрібно скласти дерево рішень, яке допоможе дійти до кінцевої мети. Для структуризації процесу модернізації консолідованого ресурсу кафедри медичного університету було розроблено дерево рішень, яке можна переглянути на *рис. 2*:

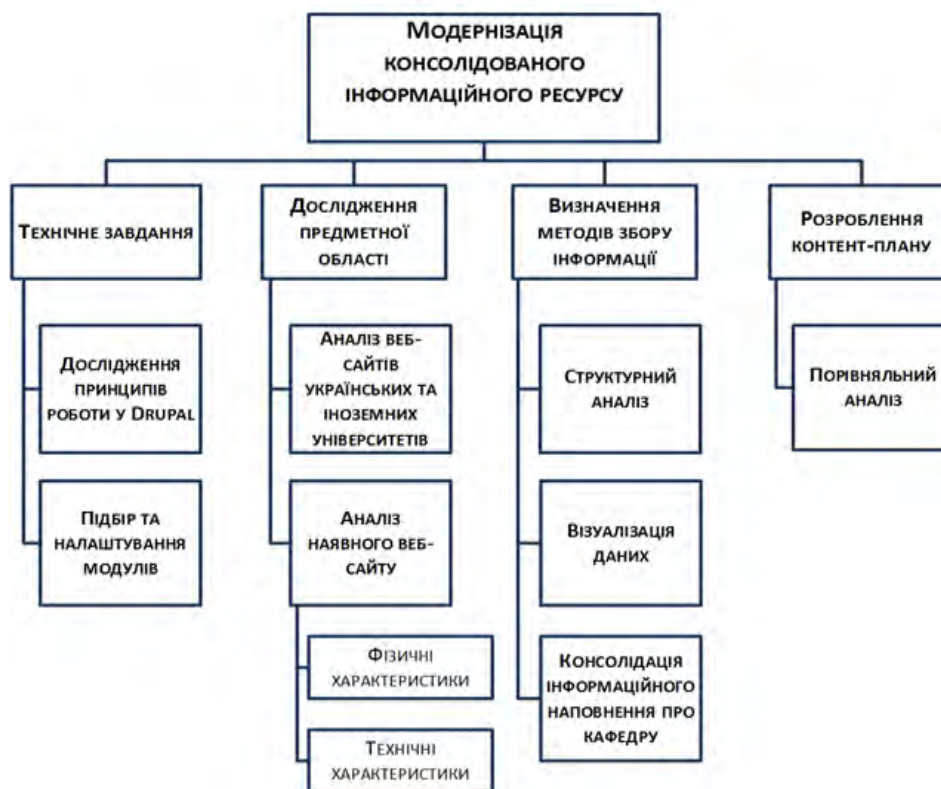

Рис. 2. Дерево рішень створення консолідованого ресурсу

Головною метою дерева рішень є модернізація консолідованого інформаційного ресурсу [2; 3]. Це і є та ціль, яку потрібно досягти в остаточному результаті. Кінцева мета не може існувати без певних дій, тобто «підцілей» – це технічне завдання; дослідження предметної області; визначення методів збору інформації; розроблення контент-плану.

Без виконання поставлених підцілей неможливо дійти до мети. Неможливо розпочинати дослідження певного явища без дослідження предметної сфери. Щоб коректно поставити завдання і виокремити з них важливі від другорядних, необхідно провести порівняльний аналіз на основі наявної вже інформації на сайті, а також переглянути інтернет-сторінки колег і конкурентів. Для вибору та опублікування необхідного контенту потрібно розробити контент-план, тобто підціль основної мети – «Розроблення контент-плану». Реалізація контент-плану сприяє чітко і якісно наповнювати консолідований ресурс. Без визначення технічного завдання процес модернізації буде неможливим. Кожна підціль має свої цілі (дії). Тому «Технічне завдання» поділяється на: дослід-

ження принципу роботи у Drupal, підбір і налаштування модулів. Необхідно зрозуміти принцип роботи веб-сайту, розібратися з налаштуваннями, встановленням модулів, переглянути доступні модулі для актуальної версії Drupal. У дослідженні предметної області необхідно виділити підцілі, що будуть виконуватися для досягнення кінцевого результату.

Інформаційні технології розвиваються надзвичайно швидко, і потрібно йти в ногу не лише з нашими вітчизняними колегами, але й переймати досвід у зарубіжних. Окремою підціллю виділено «Аналіз веб-сайтів українських і зарубіжних закладів освіти». Тобто необхідно проаналізувати сайти авторитетних закладів освіти: дослідити побудову, наповнення та дизайн веб-сторінок. Наступна підціль – «Аналіз наявного веб-сайту». Потрібно протестувати сайт на наявність помилок: орфографічні помилки, неточності у відображенні картинок, помилки у переході між розділами тощо. Важливим є аналіз та оновлення наявних плагінів, інсталяції нових плагінів, виокремлюючи знаходження фізичних і технічних характеристик. Підціль «Визначення методів збору

інформації» полягає у виконанні таких дій: структурний аналіз, візуалізація даних і консолідація інформаційного наповнення про ЗВО. Виконання структурного аналізу необхідно пов'язати з іншою дією – «Аналіз веб-сайтів українських і зарубіжних закладів освіти» – для обрання ідеальної структури сайту. Візуалізація даних є надзвичайно важливою, оскільки на сайті в першу чергу звертають увагу на дизайн та подання інформації. Користувача потрібно зацікавити, щоб він захотів перейти до

іншого розділу і переглянути наступну інформацію. Інформація, яка подана за допомогою візуальних діаграм чи картинок, сприймається набагато краще.

Наступним кроком після створення дерева рішень у стратегії модернізації консолідованого ресурсу є розроблення контекстної схеми потоків даних (DFD) (рис. 3) – це основний засіб у моделюванні функціональних вимог проектованої системи:

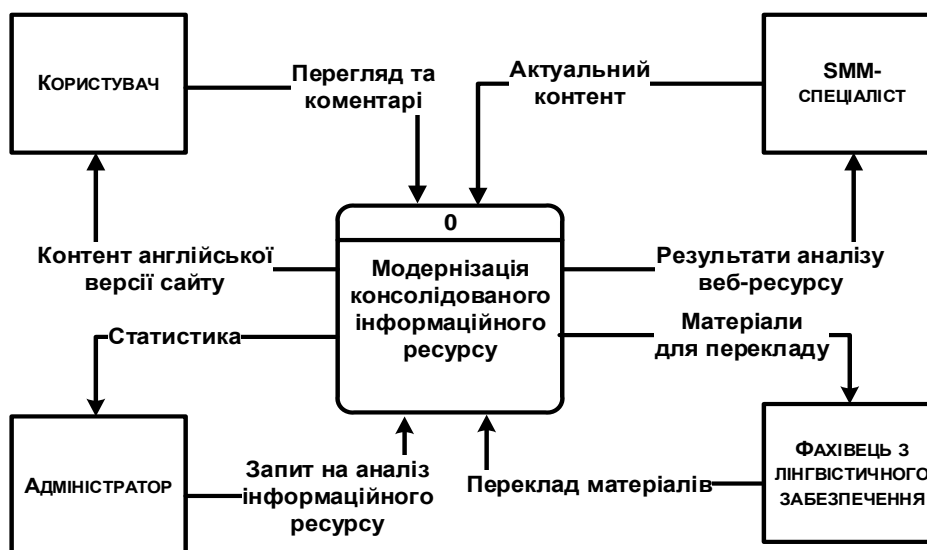

Рис. 3. Контекстна діаграма процесу «Модернізація консолідованого інформаційного ресурсу»

Вимоги (підцілі) розмежовуються на функціональні компоненти, що подаються у вигляді мережі, зв'язаної потоками даних [10; 14; 16]. Основною метою таких засобів є демонстрація процесу перетворення вхідних даних у вихідні, а також продемонструвати відносини між процесами.

Потік даних – це інформація, що передається через певне з'єднання від джерела до приймача. Реальний потік даних може бути інформацією, яка передається через кабель між двома пристроями, а також прикладом потоків даних можуть бути листи, які ми надсилаємо поштою тощо. Потік даних на схемі зображується лінією, що закінчується стрілкою. Саме вона показує напрямок потоку. Кожен потік даних повинен мати назву, що відображатиме його зміст. Основним процесом контекстної схеми є «Модернізація консолідованого інформаційного ресурсу», який поєднує інші процеси за допомогою вхідних і вихідних даних. Він є загальним описом всієї системи, а також її взаємодії із зовнішнім середовищем.

Користувач переглядає та коментує допис на даному сайті, отримуючи при цьому інформацію про діяльність кафедри не лише українською мовою, а й англійською. Це доволі зручно як для українських, так й іноземних абітурієнтів, які обрали певну кафедру. Завданням для SMM-спеціаліста є надання актуального контенту з ме-

тою його подальшого публікування [15]. SMM-спеціаліст виступає в ролі одного з підосновних каналів просування сайту. SMM-фахівець потрібен для того, щоб брати на себе відповідальність за успішне опублікування дописів з метою отримання результатів аналізу веб-ресурсу [11]. Третім складником формування функціоналу сайту університету є адміністратор, який відповідає за правильну роботу веб-сторінки, створює запит на аналіз інформаційного ресурсу, також має доступ до статистики відвідуваності сайту. Фахівець з лінгвістичного забезпечення надає компетентний переклад інформаційного наповнення консолідованого ресурсу англійською мовою та передає перекладені матеріали SMM-фахівцю. Після опису системи в цілому здійснюється її деталізація. Цей процес має назву функціональна декомпозиція. Після її проведення здійснюється опис кожного фрагмента системи детально, до досягнення потрібного рівня опису. Для чіткішого розуміння всіх процесів, які показані вище у контекстній схемі, сформовано детальну DFD – 1-го рівня деталізації. Накопичувач даних «Інформаційне наповнення (Переклад)» містить усю інформацію, яка необхідна для роботи сайту. Сайт функціонує справно, коли додаються нові дописи, лише після цього сховище може наповнюватися. Якщо інформація головних розділів є неповною, потрібно надати додаткову до-

стовірну інформацію, яку отримуємо зі сховища даних «Інформаційне наповнення (Переклад)». Згодом інформаційне наповнення необхідно проаналізувати та перевірити. Під час роботи з веб-сторінками обробляються

багато запитів, і користувач отримує результат поданого запиту. Генерується звіт з опрацьованими запитами та обробленою інформацією, адміністратор перевіряє статистику відвідуваності сайту (рис. 4):

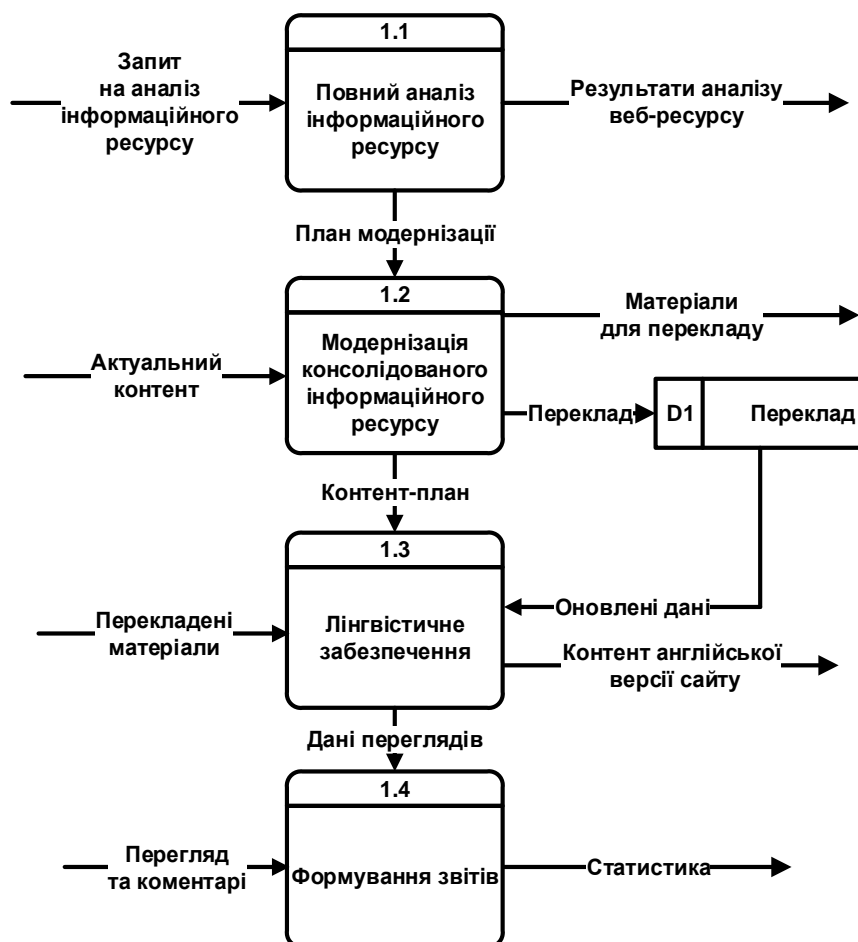

Рис. 4. Деталізація DFD процесу «Модернізація консолідованого інформаційного ресурсу»

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок. Заклади вищої освіти все більше конкурують між собою за кількість студентів, престиж і місця у міжнародних рейтингах. Зараз боротьба за вступників є інтенсивнішою, оскільки Інтернет стає найважливішим каналом для набору студентів. Якісний веб-сайт ЗВО – одна з основних вимог серед абітурієнтів. Основним джерелом інформації про ЗВО, зокрема медичні освітні заклади, є інформаційні онлайн-ресурси. Для медичного закладу ця проблема постає особливо гостро: багато студентів є громадянами інших країн. Стратегія модернізації консолідованого інформаційного ресурсу медичного університету є комплексною задачею. У дослідженні розглянуто основні компоненти і завдання стратегії. У подальших дослідженнях формуватимемо чітку структуру стратегії модернізації консолідованого інформаційного ресурсу та ґрунтовно опишемо всі її компоненти, що стане основою для практичної апробації стратегії модернізації. Досліджувана проблема у формуванні ресурсу для медичного закладу

вищої освіти є актуальною та потребує подальшого розвитку. Необхідно приділити увагу створенню освітніх веб-сайтів. Подальшого вивчення потребують системи для створення даних веб-сторінок.

Список використаних джерел

1. Голошук Р., Думанський Н., Серов Ю. Веб-спільноти в дистанційній освіті. *Науковий вісник Національного Лісотехнічного університету України*. 2008. Вип. 18.10, С. 286–292.
2. Катренко А. В. Системний аналіз : навч. посіб. Львів, 2003. 448 с.
3. Котило М., Федушко С., Серов О. Моделивання структури та функціонування спеціалізованої віртуальної спільноти на основі блогу (на прикладі webstyletalk.net). *Вісник ЧНУ ім. В. Даля*. 2012. №2 (173). С. 150–155.
4. Мельник Д., Федушко С., Серов Ю. Аналіз функціонування та організації віртуальних комунікативних середовищ українських науковців. *Вісник НУ «Львівська політехніка»: Комп'ютерні науки та інформаційні технології*. 2011. 732. С. 293–305.
5. Офіційний сайт Drupal. URL: <https://www.drupal.org>
6. Сарацєвиц Т. Курс консолідації інформації. URL: <http://khpi-iip.mipk.kharkiv.edu/library/extent/ii/tef/index.html>
7. Серов Ю. Аналіз комунікативних процесів у веб-спільнотах середовища Веб 2.0 *Східно-Європейський журнал передових технологій*. 2009. № 1/2 (37). С. 38–41.

8. Слобода К., Федушко С., Серов Ю. Організація віртуального представництва ВНЗ у соціальних мережах. *Проблеми формування інформаційної культури особистості: Зб. матеріалів Всеукр. конф. Маріуполь, 2012. С. 97–100.*
9. Федушко С., Серов Ю. Використання веб-спільнот для організації комунікації українських науковців. *Східно-Європейський журнал передових технологій. 2012. №2 (56) С. 70–72.*
10. Data Model Design & Best Practices. URL: <https://www.talend.com/blog/2017/07/31/data-model-design-best-practices-part-2/>
11. Jones N., Provost D., Pascale D. Developing a university research web-based knowledge portal. *International Journal of Knowledge and Learning 2.1-2. 2006. P. 106–118.*
12. Kohonen V. Autonomy, agency and community in FL education: Developing site-based understanding through a university and school partnership. 2010. P. 3–28.
13. Korzh R., Fedushko S., Trach O., Bandrovskiy H. Detection of department with low information activity. *Proceedings of the XIth International Scientific and Technical Conference «Computer Sciences and Information Technologies».* 2017. P. 224–227.
14. Saracevic T. Processes and problems in information consolidation. URL: www.researchgate.net/publication/222788083_Processes_and_problems_in_information_consolidation
15. SMM. URL: <http://webstudio2u.net/ua/web-promotion/727-smm-spetsialist.html>
16. Syerov Yu. Typical ways of web communities development. *CSIT-2006. P. 56–58*
17. Trach O., Syerov Yu., Fedushko S. Improving the virtual communication efficiency as a fundamental factor of successful marketing strategy. *Prospects for development of education and science. Bulgaria, 2016. P. 290–293.*

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 25.03.2019

Швед Оксана, Серов Юрій, Федушко Соломія. Модернізація консолідованого інформаційного ресурса для медичного університету.

А *Предложен метод модернизации консолидированного информационного ресурса для медицинского университета. Проведён сравнительный анализ информационных ресурсов медицинских заведений высшего образования в Украине и за её пределами. Создано дерево решений модернизации консолидированного ресурса, что есть основой для разработки контекстной диаграммы потоков данных и её детализации.*

Ключевые слова: консолидированный ресурс; образование; медицинский университет; информационный ресурс; веб-сайт

Shved Oksana, Syerov Yuri, Fedushko Solomiya. Modernization of the Consolidated Information Resource for the Medical University.

S *The method of the consolidated information resource modernization for the medical university is proposed. A comparative analysis of information resources of medical universities in Ukraine and abroad is conducted. A solution tree of consolidated resource modernization, as a basis for developing a context of data flows diagram and its details is created.*

Key words: consolidated resource; education; medical university; information resource; web-site

Швед Оксана Романівна, асистент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Національного університету «Львівська політехніка»

E-mail: oksana_shved26@ukr.net

Серов Юрій Олегович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Національного університету «Львівська політехніка»

E-mail: yurii.o.sierov@lpnu.ua

Федушко Соломія Степанівна, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Національного університету «Львівська політехніка»

E-mail: solomiia.s.fedushko@lpnu.ua

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

А Проводиться аналіз технологій і методів навчання при формуванні комунікативної компетентності студентів. Визначено підхід і принципи, в основі яких відбувається процес формування комунікативної компетентності майбутніх спеціалістів засобами інформаційно-комунікаційних технологій навчання. Також розглядається процес формування комунікативної компетентності, як система складових, які нероздільно пов'язані між собою для ефективного формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців і методи навчання, що інтегруються з даними засобами навчання.

Ключові слова: інтеграція; інформаційно-комунікаційні технології навчання; комунікативна компетентність

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Комунікативна компетентність в умовах глобалізації світового співтовариства займає провідне місце. Тому на нині приділяється велика увага інтеграції засобів інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) навчання. Процес формування комунікативної компетентності є складним і багатоаспектним явищем. Процес комунікативної підготовки дуже різниться в залежності від закладу освіти. Велике значення має кількість достатньо виділеного часу на ґрунтовне й ефективне формування комунікативних навичок і вмінь.

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у вивченні іноземної мови, безсумнівно, має велике практичне значення, а саме:

- є ефективним засобом візуалізації навчального матеріалу;
- допомагає у здійсненні особистісно зорієнтованого підходу до навчання;
- сприяє розширенню кругозору студентів і підвищенню їхнього культурного рівня;
- є засобом підвищення мотивації до вивчення предмета;
- стимулює пошукову діяльність студента і сприяє розвитку його творчих здібностей.

Переваги впровадження ІКТ – це ефективний допоміжний технічний наочно-слуховий засіб; допоміжний засіб навчально-пізнавальної діяльності студентів; засіб підвищення мотивації та бажання вивчати англійську мову; засіб підвищення інтерактивної та комунікативної діяльності.

Переваги використання ІКТ: за короткий час особистість спроможна засвоїти та переробити великий обсяг інформації. Фактичне сприйняття демонстраційних матеріалів є в 60 тисяч разів швидшим, аніж тексту, який читаємо [8].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблемою формування комунікативної компетентності займається багато науковців, серед яких варто виокремити В. Бикова, М. Жалдака, М. Згуровського, В. Кухаренко, Н. Морзе, С. Ракова (Україна).

Розвиток і впровадження ІКТ в освіті постійно досліджуються і вченими міжнародних організацій: ЮНЕСКО, ООН, Європейського Союзу, Ради Європи тощо. Цьому питанню присвячені праці С. Пейперта, М. Резніка (США); Е. Патаракіна, Є. Полат, А. Хуторського, Б. Ярмахова, О. Ястребцева (Росія) та інших дослідників. Проблеми впровадження ІКТ у процес навчання в технічних університетах присвячені роботи К. Власенко, В. Клочка, Т. Крилової, Т. Максимової, І. Реутової, Ю. Триуса та ін.

Усе частіше в освітньому процесі формування комунікативної компетентності використовуються засоби інформаційно-комунікаційних технологій навчання.

До даних засобів навчання відносять програмні, програмно-апаратні та технічні засоби та пристрої, що функціонують на базі мікропроцесорної, обчислювальної техніки, а також сучасних систем трансляції інформації, інформаційного обміну, що забезпечують операції збирання, продукування, накопичення, зберігання, оброблення, передавання та захисту інформації та можливість доступу до інформаційних ресурсів локальних і глобальних комп'ютерних мереж [3, с. 420].

До засобів інформаційно-комунікаційних технологій навчання відносяться ресурси мережі Інтернет, засоби комп'ютерного навчання та засоби телекомунікацій.

Ефективність і результативність формування комунікативної компетентності студентів визначається багатьма аспектами. Важливу роль відіграє вибір необхідної технології навчання, що гармонує з вибраними засобами навчання та сприяє досягненню поставлених цілей.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Із аналізу праць науковців, які стосуються питань комунікативної компетентності в умовах глобалізації світового співтовариства, можна зробити висновок у нагальній необхідності аналізу кількості достатньо виділеного часу на ґрунтовне й ефективне формування комунікативних навичок і вмінь при підготовці спеціалістів у закладах вищої освіти.

Метою теоретичного науково-педагогічного дослідження є визначення сучасних технологій навчання, що можуть інтегруватися із засобами інформаційно-

комунікаційних технологій навчання для ефективного формування комунікативної компетентності майбутніх спеціалістів.

Викладення основного матеріалу. Процес формування комунікативної компетентності треба розглядати як систему складових, що нероздільно пов'язані між собою.

Формування комунікативної компетентності студентів вимагає таких методів навчання, які б ефективно інтегрувалися з даними засобами навчання та сприяли мотивації формування комунікативної компетентності та постійного прагнення до її вдосконалення.

Аналізуючи формування комунікативної компетентності, можна виділити загальні принципи, що визначають специфіку методів її формування у студентів закладів вищої освіти. Отже формування комунікативної компетентності має здійснюватися на основі таких принципів:

- принцип наочності навчання, що полягає у демонстрації навчального матеріалу засобами ІКТ-технологій навчання;
- принцип професійної спрямованості, що забезпечується використанням засобів навчання, які за своїм змістом і призначенням надаватимуть процесу формування комунікативної компетентності професійного спрямування;
- принцип самодостатності засобів навчання забезпечується використанням дидактичних можливостей засобів інформаційно-комунікаційних технологій навчання;
- принцип орієнтації на самонавчання, який полягає у перенесенні головного акценту на самостійну підготовку формування комунікативної компетентності студентів із використанням останніх засобів ІКТ-технологій навчання;
- принцип інтерактивності навчання здійснюється у забезпеченні зворотного зв'язку завдяки використанню інформаційно-комунікаційних засобів;
- принцип самооцінки в навчанні забезпечується завдяки використанню в освітньому процесі формування комунікативної компетентності комп'ютерних програм тестування й оцінки знань.

Процес формування комунікативної компетентності студентів повинен відбуватися на засадах створення таких умов та організації навчання, що характеризуються гуманністю, врахуванням індивідуального потенціалу кожного студента для розвитку вдосконалення його комунікативних навичок і вмій. Створення таких умов передбачає особистісно зорієнтоване навчання, яке базується на засадах діалогічної взаємодії, пізнавального інтересу, співтворчості, ситуацій вибору, рефлексії, стимулювання, збереження емоційної комфортності [1, с. 627].

Використання таких засобів навчання допомагає підвищити ефективність професійно-навчального

процесу та розвивати комунікативну компетентність студента завдяки використанню ресурсів інформаційно-комунікаційних засобів навчання; створити умови для повноцінної самостійної роботи, зробити їх активними учасниками процесу пізнання, саморозвитку та самоосвіти, розвивати їх відповідальність і критичне мислення за допомогою самостійності в інтерпретації інформації залежно від особистого та професійного досвіду; розвивати особистість майбутніх фахівців, їхні творчі здібності, навички самостійного пошуку й оцінки інформації, застосування отриманих знань на практиці [5, с. 487–488].

Існують різні підходи щодо формування комунікативної компетентності майбутніх спеціалістів.

Найоптимальнішим є суб'єктно-діяльнісний підхід, який вимагає зміни сутності освітнього процесу і ставить у центр особу, яка навчається. Цей підхід реалізовується шляхом урахування особистісної специфіки особи, яка навчається та урахуванням індивідуальних особливостей особистості педагога і шляхом послідовної індивідуалізації всього педагогічного процесу. Суб'єктно-діяльнісний підхід дозволяє індивідуалізувати освітній процес і проявити самостійність у плануванні, організації та контролі своєї діяльності [6, с. 97].

Також великої уваги заслуговує так звана технологія контекстного навчання, в основі якої лежить моделювання майбутньої професійної діяльності фахівців, що сприяє розвитку комунікативних умінь і мотивації. Її ще називають як метод «кейс-стаді». Він ґрунтується на навчанні шляхом вирішення конкретних завдань-ситуацій. Мета цього методу полягає у спільному обговоренні ситуації та прийнятті практичного вирішення проблеми. Цей метод вчить студентів дискутувати, відстоювати свою думку та переконувати опонентів [2, с. 9].

Ще один метод, який набуває нині особливої актуальності та широко застосовується в освітньому процесі є метод ділових і рольових ігор. Цей метод визначають як програвання певної ситуації особами, внаслідок чого визначається результат. Ділові ігри сприяють активізації мислення, забезпечують формування комунікативної компетентності, сприяють розвитку колективних форм спілкування та підвищують самостійність майбутнього фахівця.

Нині особливої актуальності набирає робота з електронним підручником, що передбачає застосування інтерактивних методів навчання, що сприяють покращенню сприйняття навчальної інформації та розвитку навичок спілкування [4, с.117].

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Отже, на сучасному етапі розвитку освіти дедалі більшого значення набуває активне використання засобів нових інформаційних технологій як у навчаль-

ній, так і у викладацькій діяльності. Сучасні інформаційні технології відкривають майбутнім фахівцям доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищують ефективність самостійної роботи, дають абсолютно нові можливості для творчості, знаходження і закріплення професійних навичок, дозволяють реалізувати принципово нові форми і методи навчання [7].

Проаналізувавши існуючі технології навчання, можна прийти до такого висновку: формування комунікативної компетентності майбутніх спеціалістів засобами інформаційно-комунікаційних технологій навчання варто здійснювати на основі суб'єктно-діяльнісного підходу із застосуванням технологій і методів проблемного, контекстного, інтерактивного навчання у поєднанні з традиційними методами навчання. Це призведе до розвитку та вдосконалення комунікативної компетентності майбутніх спеціалістів.

Ильчишин Наталия. Информационно-коммуникационные технологии в заведениях высшего образования.

А *Анализируются технологии и методы обучения при формировании коммуникативной компетентности студентов. Определён подход и принципы, на основе которых следует осуществлять процесс формирования коммуникативной компетентности будущих специалистов средствами информационно-коммуникационных технологий обучения. Также рассматривается процесс формирования коммуникативной компетентности, как система составляющих, которые неразрывно связаны между собой для эффективного формирования коммуникативной компетентности будущих специалистов и методы обучения, интегрирующиеся с данными средствами обучения.*

Ключевые слова: интеграция; информационно-коммуникационные технологии обучения; коммуникативная компетентность

Ilchyshyn Natalia. Information and communication technologies in higher educational staff.

S *The article reveals the problems of integration of information and communication technology training. It covers technologies and methods used in the formation of the communicative competence of students. This process is complex and multifaceted phenomenon very different depending on the institution. Of great importance is that industry professionals which we are preparing. This in turn determines the approach and the principles on which the process of communicative competence of the future experts by means of information and communication technologies. We counted the number of allocated enough time for a thorough and efficient formation of communicative skills. We also think of communicative competence as system components are inextricably linked to effective formation of communicative competence of future specialists and teaching methods that integrate data with training. Described principles of creation and training, which are the basis of communicative competence of students. Dedicated general principles governing the specific methods of education high school students. There are different approaches to training of communicative competence of future professionals. The best is the subject-activity approach. It requires a change in the essence of the educational process and puts at the center of a person who qualifies. Analysis of communicative competence and dedicated general principles governing the specific methods of education high school students. These principles are well described in the article. Also mentioned conditions based on which the process of formation of communicative competence of students. They play an important role in this study. By means of ICT related training resources on the internet, computer training and telecommunications, so they play the principal place of learning. Also noteworthy is a large so-called contextual learning technology, which is based on modeling future careers professionals that promotes communication skills and motivating students. Since the issue of communicative competence is very important today, the more scientists involved in this problem. The article contains a number of scientists who study, analyze and provide practical advice on the problem of communicative competence. However, the changes invent new hardware, and this leads to search for new mechanisms that may influence the communicative competence. So the question will always be open.*

Key words: integration; information and communication technologies; communicative competence

Ильчишин Наталия Миронівна, викладач кафедри іноземних мов Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка»

E-mail: nilchyshyn@ukr.net

📖 Список використаних джерел

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України, голов. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
2. Загородна О. Ю. Формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей засобами інноваційних технологій: автореф. дис. на здоб. наук ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2010. 20 с.
3. Литвин А. В. Інформатизація професійно-технічних навчальних закладів будівельного профілю: монографія. Львів: Компанія «Манускрипт», 2011. 498 с.
4. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / Курлянд З. Н., Хмелюк Р. І., Семенова А. В. та ін.; за ред. З. Н. Курлянд. 3-тє вид. Київ: Знання, 2007. 495 с.
5. Романова С. П. Информационные технологии и их роль в формировании личностно-ориентированного образования. *Дистанционное обучение – образовательная среда XXI века*: материалы III междуна. науч.-метод. конф. Минск, 13-15 ноября 2003 г.
6. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии. Москва: Народное образование: учеб. пособ., 1998. 256 с.
7. Жуковська А. Л. Комп'ютерні технології навчання як запорука якісної освіти у світлі сучасних новітніх інформаційних досягнень. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/7557/97/>
8. Івашук К. О. Інформаційно-комунікаційні технології – як сучасний засіб навчання в освіті URL: <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/informatsiino-komunikatsiino-tekhnologiyi-yak-suc.html>

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 24.02.2019

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ: ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ТА СТИМУЛЮВАННЯ

А *Висвітлюється проблема професійної підготовки майбутніх учителів. Наголошено, що рівень розвитку кадрового забезпечення загальної середньої школи знаходиться на критичному рівні. Акцентована увага на результати соціологічних досліджень серед професіоналів щодо мотивації та стимулювання персоналу в освітньому процесі, що дозволило виявити, яку вагому роль відіграє підбір персоналу у процесі вдосконалення мотивації та стимулювання персоналу загальної середньої школи. Зосереджена увага на моделях мотивації та стимулювання персоналу. Відзначено, що саме «європейська» модель мотивації та стимулювання персоналу на сьогоднішній день є найбільш виправданою.*

Ключові слова: професійна підготовка; система; мотивація; стимулювання; модель; готовність

Актуальність проблеми. Аналіз результатів соціологічних досліджень серед професіоналів дозволив виявити, що підбір персоналу відіграє значну роль у процесі вдосконалення мотивації та стимулювання персоналу загальної середньої школи [3, с. 22–24].

У цьому контексті важливим напрямом є питання формування ефективного та дієвого кадрового резерву [4, с. 34–38].

Використання маркетингового підходу в управлінні діяльністю сучасного навчального закладу є необхідним чинником, який забезпечує його повноцінну життєдіяльність. Організація функціонування навчального закладу на засадах освітнього маркетингу, на наш погляд, передбачає: формування сприятливої суспільної думки й іміджу навчального закладу, побудову системи маркетингових комунікацій, дослідження маркетингового середовища навчального закладу, вивчення й прогнозування ринкової кон'юнктури, формування попиту на освітні послуги певного роду, диференціацію освітніх послуг [1] відповідно до потреб сучасного стану розвитку суспільства та держави, здійснення діяльності з просування освітніх послуг на ринку.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблеми професійної підготовки майбутніх учителів присвячено низку спеціальних досліджень вітчизняних і зарубіжних учених (Н. Бібік, Н. Журавська, С. Ніколаєнко, І. Сопівник, В. Шинкарук, С. Ящук, Н. Кремер та ін.), у яких визначено теоретико-методологічні основи підготовки вчителів, а також зроблено порівняльну характеристику основних наукових підходів до розв'язання проблеми ефективності формування готовності до професійної діяльності.

Метою статті є висвітлення проблем професійної підготовки майбутніх учителів: моделях мотивації та стимулювання персоналу.

Викладення основного матеріалу дослідження. Ретроспективний аналіз нормативно-правових документів,

що регламентують основні напрями мотивації та стимулювання персоналу в освітній сфері в Україні, дозволяє нам констатувати, що створення і розвиток ефективної мотивації та стимулювання персоналу у загальній середній школі має базуватися на об'єктивній оцінці кадрового потенціалу [4, с. 23–28]. Однак і досі рівень розвитку кадрового забезпечення загальної середньої школи знаходиться на критичному рівні. Це підтверджують і результати власного соціологічного дослідження. Так, на питання оцініть значущість мотивації та стимулювання персоналу в роботі загальної середньої школи? 64% респондентів визнали, що кадровий менеджмент відіграє значну роль, 20% респондентів зазначають, що наявність мотивації та стимулювання персоналу є вкрай важливим і лише 8% опитуваних зазначають, що кадровий менеджмент не має першочергового значення або взагалі ігнорують роль мотивації та стимулювання персоналу у функціонуванні загальної середньої школи [4, с. 22–24].

Варто відзначити, що найбільша частина респондентів вважають, що вагомим напрямком мотивації та стимулювання персоналу в загальній середній школі є підбір персоналу – даний критерій займає перше місце; навчання та підвищення кваліфікації персоналу – друге (є важливим напрямом мотивації та стимулювання персоналу); мотивація [2] – третє; планування кадрової політики – четверте; контроль й оцінка діяльності персоналу – п'яте.

Найоптимальнішим є спосіб формування та використання мотивації та стимулювання персоналу в загальній середній школі за рахунок процесу мотивації співробітників – цей показник склав 17,6% [4, с. 78–79].

Варто відзначити, що мотивація персоналу в загальній середній школі в системі менеджменту якості зазвичай структурована за п'ятьма напрямками: умови роботи, ресурси, визнання, взаємини, відповідальність. Застосування методів мотивації персоналу за цими напрямками дозволяє впливати на всі рівні і всі організаційні одини-

ці. Варто відзначити, що найчіткіше характеризує процес формування та використання мотивації та стимулювання персоналу у загальній середній школі процедура мотивації співробітників [5, с. 26–33].

Для забезпечення оптимального формування та використання мотивації та стимулювання персоналу доцільно забезпечувати ефективну процедуру підбору та відбору (друге місце – 16,7%); показник формування кадрової політики та стратегії займає третє місце (13,9%); в процесі формування та використання мотивації та стимулювання персоналу у загальній середній школі найбільший вплив має процедура післядипломної освіти – показник 13,8%; також значний вплив на мотивації та стимулювання персоналу (13,6%) здійснює процедура розташування та ротації персоналу; великий вплив на досягнення оптимального процесу формування та використання мотивації та стимулювання персоналу здійснює процедура просування по службовій кар'єрі (13,3%); також на процес реалізації мотивації та стимулювання персоналу в загальній середній школі здійснює вплив процедура формування організаційної культури (11,2%).

У практиці мотивації та стимулювання персоналу в загальній середній школі доцільно використовувати «європейську» модель мотивації та стимулювання персоналу – у результаті проведеного опитування ми отримали 92%. Менш корисним для загальної середньої школи буде формування мотивації та стимулювання персоналу за допомогою «американської» моделі [1] (8%). Відповідно до цього у кадровому менеджменті загальної середньої школи буде використання особливостей американської та європейської моделей.

Отримані результати спростовують думку В. Жолдак, В. Квартального про те, що найвиправданішим на нинішній день є «американська» модель мотивації та стимулювання персоналу. Цей факт підтверджує припущення провідних вітчизняних учених про те, що освітній менеджмент у країні має свої специфічні риси, і пряме запозичення досвіду зарубіжних країн не приносить бажаних результатів [3, с. 22–24].

Нами встановлено, що найвагомішим критерієм оцінки співробітників у загальній середній школі є професіоналізм (перше місце – 67,7%), значну роль у визначенні рівня професіоналізму співробітників відіграє освіта (23,5%), а показник особистої культури та етикету займає (8,8%).

Найдієвішими методами мотивації та стимулювання персоналу у загальній середній школі є фінансово-економічні (48%), адже заробітна плата, різноманітні премії позитивно впливають на рівень мотивації та стимулювання персоналу у загальній середній школі [6, с. 10–11]; організаційно-адміністративні (36%), соціально-психологічні (16%).

Погоджуємося з тим, що в теорії і практиці управління застосовують три групи методів: організаційно-адміні-

стративні, фінансово-економічні і соціально-психологічні [7, с. 333–339].

За фактором вибору статусу викладача у загальній середній школі найбільшу перевагу варто віддати наявності педагогічної освіти – 48%.

Отже, підготовка фахівців у загальній середній школі передбачає наявність певного інформаційного забезпечення освітнього процесу [1]. Від його якості залежить у цілому і рівень підготовки студентів. Найбільшою причиною вибору статусу викладача у загальній середній школі є мрія всього життя (24%); матеріальне заохочення (16%); випадковість (8%); запрошення в ролі фахівця (4%).

Варто відзначити, що саме перспективи у педагогічній сфері (37%) приваблюють працівників до роботи у загальній середній школі. Престиж – це найпривабливіший критерій вибору у загальній середній школі (29,6%); соціальне забезпечення (22,2%); критерії привабливості у педагогічній сфері відзначають розклад роботи (11,1%).

Варто відзначити, що більшість опитуваних не бажать, щоб їх родичі займали посаду у державних органах управління у загальній середній школі (60%), розглядають можливість вибору посади їхніми родичами (20%), бажать, щоб їхні близькі родичі займали посаду викладача (12%).

У загальній середній школі іноді відчують потребу в кадрах (48%). Разом з тим значна частина опитаних вважають, що досліджувана структура періодично (28%) та постійно (24%) відчують потребу в кадрах.

Причинами та мотивами плинності персоналу у загальній середній школі варто назвати такі: низька заробітна плата (65,5%), погані взаємини в колективі (20,7%), важкі умови праці (6,9%) та невідповідність виконаних робіт рівню кваліфікації й основної професії (6,9%).

Ефективність мотивації та стимулювання персоналу у загальній середній школі залежить від рівня кваліфікації керівного складу (41,9%) та особистого бажання працювати (38,7%).

Отже, на забезпечення ефективності роботи органів управління у загальній середній школі України значний вплив здійснює постійність трудового колективу (9,7%), залучення молодих фахівців (6,5%) та створення ефективної системи післядипломної освіти (3,2%) [3, с. 67–69].

Варто відзначити, що на ефективність мотивації та стимулювання персоналу у загальній середній школі найбільший вплив має використання фінансово-економічних методів мотивації (60%); адекватна організаційна культура управління (16%); професійно-особистісна характеристика керівника (16%); наявність організаційної культури (8%).

Найважливішими проблемами мотивації та стимулювання персоналу у загальній середній школі, на думку опитуваних респондентів, є: планування кадрового складу (26,9%); якісні характеристики працівника (26,9%); мо-

тивація працівників (26,9%); проблема функціональних обов'язків (3,9%).

Результати анкетування свідчать, що однією з перших причин, що перешкоджають продуктивній роботі у загальній середній школі є неефективна мотивація персоналу. Варто відзначити, що ефективна робота стимується «слабкою матеріально-технічною базою», але найбільша численність респондентів відзначають, що найвагомішою причиною погіршення мотивації та стимулювання персоналу у загальній середній школі – це «маленька зарплата, неефективне матеріальне стимулювання (грошові надбавки, доплати, премії тощо)» [3, с. 22–24].

Результати власних соціологічних досліджень із питань побудови мотивації та стимулювання персоналу дозволили встановити, що на ефективність даного процесу найбільше впливає низький рівень мотивації персоналу – 1 місце; неефективна процедура підбору персоналу – 2; складна процедура навчання та підвищення кваліфікації персоналу – 3; недосконала післядипломна освіта – 4. Другорядне значення мають такі фактори: недосконалість нормативно-правового забезпечення мотивації та стимулювання персоналу – 5; відсутність якісних характеристик працівників – 6; відсутність (або невідповідність сучасним вимогам) кваліфікованих фахівців для роботи у загальній середній школі – 7.

Так, група викладачів вважає, що найбільший вплив на ефективність мотивації та стимулювання персоналу роблять недосконалість післядипломної освіти, низький рівень мотивації персоналу та складна процедура навчання та підвищення кваліфікації персоналу.

Варто відзначити, що радикальними заходами, які необхідно прийняти, щоб покращити кадровий менеджмент у загальній середній школі, є використання фінансово-економічних стимулів для ефективної роботи (58,6%). Для вдосконалення мотивації та стимулювання персоналу у загальній середній школі необхідно створити позитивний соціально-психологічний клімат (20,7%); ключовими заходами по вдосконаленню процесу мотивації та стимулювання персоналу є розробка функціональних обов'язків співробітників і регламент роботи та впровадження передових технологій мотивації та стимулювання персоналу – 10,3% [6, с. 10–11].

Підсумовуючи проведене вище дослідження основних напрямів мотивації та стимулювання персоналу у загальній середній школі, вважаємо є підбір персоналу та процедура мотивації співробітників – 17,6 балів. Найвагомішим критерієм оцінки співробітників є професіоналізм [2], що вказує на високий рівень володіння фахом. Найдієвішими методами мотивації та стимулювання персоналу є фінансово-економічні [7, с. 333–339]. Ефективність мотивації та стимулювання персоналу у загальній середній школі залежить від рівня кваліфікації керівного складу (41,9%) та особистого бажання працювати (38,7%).

Треба зазначити, що процес первинної мотивації та стимулювання персоналу пройшов не весь новий персонал у загальній середній школі. Це насамперед викликано декількома причинами: наявність налагодженого процесу юридично виваженого рішення [7, с. 333–339] по відборі персоналу в організації; наявність покрокових заходів щодо прийому на роботу; персональна бесіда керівниками підрозділів із новим персоналом.

Висновки. Для зменшення негативного впливу факторів, а також для формування адекватної моделі менеджменту у загальній середній школі респонденти вважають за доцільне зробити такі організаційні заходи впливу: спростити процедуру навчання та підвищення кваліфікації персоналу та підвищити рівень мотивації персоналу, вдосконалити нормативно-правову базу, що регламентує діяльність у загальній середній школі й упровадити досвід передових країн у практиці мотивації та стимулювання персоналу. Менш ефективними виявилися заходи щодо корекції підготовки фахівців у загальній середній школі у відповідності з потребами сучасної системи мотивації та стимулювання персоналу.

Зміст системи мотивації та стимулювання персоналу залежить від таких факторів: характеру роботи; статусу і рівня відповідальності прийнятого працівника; робочого оточення; особистих якостей працівника. Істотним недоліком системи мотивації та стимулювання персоналу є: відсутність чітких посадових інструкцій, через що часто виникають конфліктні і стресові ситуації, що негативно впливають на стан колективу.

Перспективи подальших розвідок базуються на розумінні того, що у загальній середній школі процес мотивації та стимулювання персоналу має індивідуальний характер.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 21.12.2018).
2. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/page2> (дата звернення: 22.12.2018).
3. Журавська Н. С. Методика навчання та виховання у вищих навчальних закладах країн Європейського Союзу та України. Порівняльний аспект : монографія. Ніжин : ПП Лисенко ММ., 2015. 608 с.
4. Ніколаєнко С. М. Теоретико-методологічні основи управління інноваційним розвитком системи освіти України : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. 419 с.
5. Ковальчук В. І. Формування проектної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів: концептуальна модель. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки. 2015. Вип. 28. С. 26–33.
6. Шинкарук В. Д. Забезпечення якості вищої освіти. Розвиток сучасної освіти: теорія, практика, інновації : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 23–24 лют. 2017 р.). Київ, 2017. С. 10–11.
7. Ящук С. П. Формування професійно-правової компетентності студентів. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Педагогіка, психологія, філософія. 2016. № 253. С. 333–339.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 15.02.2019

Журавская Нина, Яцук Сергей, Комар Маргарита. Профессиональная подготовка будущих учителей: формирование системы мотивации и стимулирования.

Ⓐ Освещаются проблемы профессиональной подготовки будущих учителей. Отмечено, что уровень развития кадрового обеспечения общей средней школы находится на критическом уровне. Акцентировано внимание на результатах социологических исследований среди профессионалов по мотивации и стимулированию персонала в образовательном процессе, что позволило выявить важную роль подбора персонала в процессе совершенствования мотивации и стимулирования персонала общеобразовательной школы. Сосредоточено внимание на моделях мотивации и стимулирования персонала. Отмечено, что именно «европейская» модель мотивации и стимулирования персонала на сегодняшний день является наиболее оправданной.

Ключевые слова: профессиональная подготовка; система; мотивация; стимулирование; модель; готовность

Zhuravska Nina, Yaschuk Serhiy, Komar Margaryta. Professional Training of Future Teachers: on Forming a System of Motivation and Stimulation.

Ⓢ The paper deals with the problems of future teacher training. It is emphasized that the level of teachers' professional development at secondary school is critically low. The attention is focused on the results of sociological research about motivation and stimulation in education, which allowed discussing about the role to personnel recruitment for improving teachers' motivation and stimulation at the secondary school. It is noticed that the European model of teachers' motivation stimulation is the most justified today.

Key words: professional training; system; motivation; stimulation; model; readiness

Журавська Ніна Станіславівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри методики навчання та управління навчальними закладами Національного університету біоресурсів і природокористування України

E-mail: juravska@ukr.net

Яцук Сергій Петрович, кандидат педагогічних наук, стажер соціальної школи м. Бордо (Франція), Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: sergiolife92@outlook.fr

Комар Маргарита Сергіївна, магістр Національного університету біоресурсів і природокористування України, спеціальність «Управління навчальним закладом»

E-mail: komarrita.22@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СИНЕРГЕТИЧНОГО ПІДХОДУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

А Розглянуто сутність синергетичного підходу, як міждисциплінарного напрямку пізнання. З'ясовано теоретико-методологічні особливості його реалізації в педагогіці. Експлікація проблеми здійснена в контексті аналізу педагогічної системи початкової школи. У дослідженні подано особливості реалізації синергетичного підходу в школі I ступеня.

Ключові слова: синергетика; синергетичний підхід; синергетичний ефект; система; педагогічна система; початкова освіта

Актуальність проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується стрімкими процесами трансформації, модернізації, технологізації. У зв'язку з цим виникає свого роду нестабільність, нерівноваженість, невпорядкованість у різних сферах соціального життя. З'являється інноваційний вектор розвитку людства, в якому чільне місце мають посідати процеси саморозвитку, самоорганізації соціальних систем у складних, динамічних, нерівноважених умовах. Якщо розглядати освітні системи як різновид соціальних, то справедливо було б відмітити, що така ж нестабільність, нерівноваженість простежується і в них. Задля забезпечення ефективного функціонування таких систем необхідний специфічний підхід до їх вивчення. У контексті постнекласичної науки, виникає синергетика, яка сприяє глибшому, структурованому вивченню складних, нерівноважених, нелінійних, відкритих систем. Її категорійний апарат дає можливість детальніше, інтегрованіше дослідити особливості освітніх систем, вивчити складні причинно-наслідкові зв'язки, вибудувати нову траєкторію розвитку сучасної освітньої парадигми. Оскільки система початкової освіти закладає фундамент для розвитку освітніх систем вищого рівня, вважаємо за необхідне детально дослідити саме її синергетичний потенціал.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми, свідчить про актуальність синергетичного підходу у вивченні системи освіти. Різні аспекти означеної проблеми цікавлять вітчизняних і закордонних науковців, педагогів. Зокрема, деякі аспекти синергетичного підходу у контексті педагогічних систем розглядають вітчизняні (Г. Васянович, О. Вознюк, С. Клепко, В. Кремень, В. Кушнір, В. Лутай, А. Мірошніченко, І. Осадчий, О. Остапчук, О. Робуль, Т. Садова, Л. Ткаченко, Г. Фрейдман, С. Цикін та ін.) та зарубіжні (В. Аршинов, В. Буданов, Л. Зоріна, Є. Князева, Л. Новикова, С. Пожарський, С. Ше-

вельова та ін.) науковці. Дослідженню проблем початкової освіти присвячені праці багатьох дослідників (К. Ушинський, В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі, О. Савченко, І. Борисенко, О. Шевчук, Л. Шевчук, Т. Петровська, О. Третяк, О. Колотило, О. Гайдамака, І. Большакова, В. Буренко, Т. Довга, Н. Софій, О. Онопрієнко та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Не зважаючи на вагомість порушеної проблеми, не надається належної уваги використанню ідей педагогічної синергетики в процесі аналізу освітніх систем початкової школи. Тому зосереджуємо увагу на розкритті особливостей реалізації синергетичного підходу в школі I ступеня.

Метою статті є з'ясування сутності синергетичного підходу, висвітлення особливостей його реалізації у початковій освіті.

Викладення основного матеріалу дослідження. Серед методологічних концептів, що набули визнання в постнекласичній науці, варто відзначити синергетичний. Термін «синергетика» активно почали використовувати у вітчизняній науці після його обґрунтування Г. Хакеном. Автор це поняття означив як «сукупний колективний ефект взаємодії великої кількості підсистем, що призводить до утворення стійких структур і самоорганізації в складних системах» [18, с. 9].

За словниковими джерелами поняття «синергетика» визначається так:

– «науково-філософський принцип, що розглядає природу, світ, як самоорганізовану комплексну систему» [5, с. 1123].

– «галузь наукового знання, у якій завдяки міждисциплінарним дослідженням виявляються спільні закономірності самоорганізації, становлення стійких структур у відкритих системах» [17, с. 407].

– «галузь знань, що вивчає кооперативні явища в нелінійних, нерівноважних, нестационарних відкритих системах» [2, с. 612].

В означенні поняття «синергетика» вчені (І. Фролов, А. Семенова, М. Федорова, В. Буданов, В. Аршинов) ключовим поняттям виділяють складну комплексну відкриту систему, її здатність до самоорганізації [17; 14; 16; 4; 1]. На думку М. Федорової, І. Фролова синергетика є міждисциплінарним науковим напрямом дослідження, який дає можливість вивчати процеси взаємодії підсистем, становлення стійких структур у доступних складних системах [16; 17]. Таким чином, із розвитком синергетики сформувався новий погляд на світ. Вона дає можливість вивчати складні, відкриті, динамічні, нелінійні системи різної природи, що є об'єктом вивчення різних наук, спираючись на власні принципи та методологію.

Аналіз зазначених наукових праць із точки зору вивчення синергетики дає можливість стверджувати, що дослідники розглядають цей термін, спираючись на міждисциплінарний, філософський, психолого-педагогічний підходи.

Усі автори у наведених вище означеннях синергетики використовують спільне ключове поняття «система». З'ясуємо його сутність. Варто зазначити, що в сучасній науці немає єдиного його формулювання, оскільки воно використовується у різних галузях науки, що кардинально різняться своїм об'єктом пізнання. Розглянемо деякі дефініції.

У найзагальнішому тлумаченні під системою розуміється «порядок, що зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь» [5, с. 1126]. Відповідно до філософського словника система – це «сукупність елементів, що знаходяться у взаємовідношеннях і взаємозв'язках, що утворюють певну цілісність, єдність» [17, с. 408]. Систему, як упорядковану певним чином множину елементів, що взаємопов'язані між собою та утворюють деяку цілісну єдність визначає В. Садовський [13, с. 98]; на думку А. Уймова системою є будь-яка річ, на якій реалізуються деякі відношення, що мають певну, заздалегідь фіксовану властивість [15, с. 40]; за формулюванням З. Решетової система відображає діалектичні відношення цілісності об'єкта і його внутрішньої дискретності, суперечливості його природи – якісна своєрідність цілого від елементів, що є його складовими [12, с. 42]. Враховуючи різні погляди науковців щодо означення поняття «система», великий спектр галузей науки, де воно застосовується, маємо підстави стверджувати, що це різнопланове поняття, яке може розглядатися як зв'язок частин чого-небудь, як сукупність елементів, як сукупність процесів, як цілісність і єдність, як функціональна структура, на якій реалізуються певні відношення, як структура, що є одночасно і цілісною й, одночасно, складається з окремих частин.

Як засвідчує аналіз наукових джерел, синергетика базується не стільки на понятті «система», а скоріше на основних її властивостях, до яких належать: нелінійність, відкритість, цілісність, стійкість структури, процеси її ста-

новлення, самоорганізації, саморозвитку, нерівноважність, самодетермінованість, флуктуаційність, імовірність, біфуркаційність, атракторність, фрактальність, нададитивність [3].

Близькими до синергетики є терміни «синергізм» та «синергія». Синергізм визначається як «явище посилення дії одного каталізатора додаванням іншого» [5, с. 1123], а синергія як «підвищена результативність спільної дії чинників, порівнюючи з тими ж, які діють окремо» [там само]. Синонімічним до попередніх є поняття «синергетичний ефект». А. Семенова означає його як «комбінований вплив двох або більше чинників, які характеризуються тим, що їх об'єднана дія істотно перевершує ефект кожного окремо взятого складника та їхньої суми» [14, с. 62].

Отже, синергетика – це галузь наукових знань, що вивчає явище синергізму, яке виникає у складних системах, наслідком якого є синергія – результат конвергентної взаємодії певного числа підсистем, що призводить до їх самоорганізації. Тобто досягається синергетичний ефект.

Оскільки синергетика є міждисциплінарним напрямом пізнання, синергетичні ідеї використовуються у різноманітних сферах дослідження, що й зумовило виникнення освітнього концепту – педагогічної синергетики, яка, на думку О. Вознюк, займається вивченням освітніх процесів через призму методології синергетики, реалізуючи при цьому синергетичний підхід у педагогічній науці [6, с. 178].

У контексті нашого дослідження особливу увагу треба зосередити саме на педагогічній системі як об'єкті вивчення педагогічної синергетики. Н. Кузьміна дає таке трактування педагогічної системи: «це множина взаємопов'язаних структур і функціональних компонентів, які підпорядковані меті виховання, освіти і навчання» [9, с. 10].

Для забезпечення можливості реалізації синергетичного підходу педагогічна система має бути:

- відкритою для обміну енергією, інформацією з навколишнім середовищем;
- здатною до самоорганізації, самовдосконалення, саморозвитку;
- зорієнтованою на здобувача освіти (його інтереси, потреби, цінності, можливості);
- наділеною новим типом соціальних взаємин, що базується на інтерактивній взаємодії, співпраці, співтворчості;
- здатною забезпечити особистість можливостями для самоорганізації, самоосвіти, саморозвитку [11, с. 41].

Реалізація сучасної освітньої парадигми значною мірою залежить від чіткого усвідомлення її концептуальних, структурно-організаційних основ. Тож усім, хто функціонує в педагогічних системах, важливо вміти аналізувати складні за своєю природою взаємозв'язки між елементами цих систем, керуватися основоположними її ідеями, пріоритетами, спрямовувати свою діяльність до означеної кінцевої мети. Краще розібратися в розмаїтті ключових проблем, що стосуються освіти в цілому і початкової її ланки, зокрема і покликана педагогічна синергетика.

Розглянемо особливості функціонування освітніх систем початкової школи через призму основних категорій педагогічної синергетики.

Значимо, що в умовах входження України до Європейського простору, важливим є врахування пріоритетів освітньої політики, аналіз і втілення освітніх досягнень європейських держав і власного передового педагогічного досвіду. Це дасть змогу побудувати прогресивну модель НУШ. Ефективність загальної середньої освіти в цілому та початкової її ланки зокрема залежить від розуміння, впорядкування та втілення концептуальних ідей в педагогічній системі. Із цього погляду важливими документами, що визначають напрями розбудови освіти, є Закон України «Про освіту» та Концепція «Нова українська школа». Щоб детальніше розібратися в особливостях сучасної освітньої політики нашої держави, варто з'ясувати мету сучасної загальної середньої освіти. У Законі України «Про освіту» визначено, що «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [8]. Означена мета є свого роду атрактором для сучасних педагогічних систем. З огляду на це, у Концепції запропоновано формулу НУШ, у якій сконцентровано увагу на шляхах, засобах досягнення вищезгаданої кінцевої цілі освіти. Вважаємо за доцільне розглянути її ключові компоненти в контексті початкової школи в світлі педагогічної синергетики.

По-перше, варто звернути увагу на оновлення змісту освіти. У цьому питанні особливої уваги заслуговує компетентнісний підхід до організації інформаційного середовища, орієнтація на потреби учнів та інтегративні процеси. Можливості організації змісту початкової освіти в цьому концепті, на наш погляд, досить широкі. Зокрема, Державним стандартом початкової освіти передбачено вивчення таких освітніх галузей: мовно-літературна, математична, природнична, технологічна, інформатична, соціальна і здоров'язбережувальна, громадянська та історична, мистецька, фізкультурна. Їх реалізація передбачає формування ключових компетентностей здобувачів освіти [7].

Аналіз базового навчального плану закладів початкової освіти дає змогу стверджувати, що вищезгадані освітні галузі реалізуються через освітні предмети та інтегровані курси. Тож, як бачимо, зміст освіти у початковій школі забезпечує можливість для реалізації компетентнісного підходу, інтеграції освітніх предметів (мистецтво, я досліджую світ, навчання грамоти), тобто є відкритою нелінійною системою, готовою до обміну інформацією (всередині освіт-

ної галузі – внутрішньопредметна інтеграція, між освітніми галузями – міжпредметна інтеграція).

По-друге, суб'єкти освітньої діяльності (учні) мають низку вікових та індивідуальних особливостей, врахування яких сприятиме їх успішному функціонуванню, взаємодії з іншими елементами педагогічної системи початкової школи (учнями, вчителями, батьками, іншими особами, що забезпечують організацію освітньої діяльності школи), самоорганізації, саморозвитку, самовдосконаленню.

При реалізації синергетичного підходу варто враховувати такі їх особливості:

- на першому адаптаційно-ігровому циклі варто звернути увагу на готовність до навчання в школі (її фізіологічний, психологічний та соціальний складники), здатність адаптуватися до нових процесів, взаємозв'язків у педагогічній системі, схильність до навчально-ігрової діяльності;

- на другому основному циклі навчання треба зацентрувати увагу на вдосконаленні вже сформованих і вироблених нових способів навчальної діяльності, самоорганізації, саморозвитку з врахуванням особливостей психологічного та особистісного розвитку: вищого, порівняно з першим циклом, рівня сформованості довольності пізнавальних процесів, урізноманітнення їхніх видів, форм, властивостей, здатності до рефлексії, ідентифікації, володіння механізмами соціальної перцепції тощо.

По-третє, сама організація освітнього процесу в школі I ланки має низку особливостей. У розгляді означеного питання цікавим є той факт, що організатором освітньої діяльності учнів молодшого шкільного віку (на прикладі класу) є, в основному, один учитель. Саме завдяки цьому, він має можливість інтегрувати різні освітні галузі на рівні тематичного планування чи вибору форм і методів організації навчання (тематичний і діяльнісний підходи). Водночас, учитель початкових класів має більше можливостей для дослідження особистості учня у різних видах діяльності (на уроках при вивченні різних освітніх галузей, на перервах, у різних позаурочних формах організації навчання, через спілкування з батьками), що сприяє оптимізації функціонування всієї педагогічної системи (класу). Учитель виконує роль рушійної сили, що організовує пізнавальну діяльність учнів у напрямі атрактора, сприяє вибору учнями у критичних точках індивідуальної освітньої траєкторії, яка б відповідала їх інтересам і потребам, полю можливостей. Таким чином, учитель початкових класів у порівнянні з учителями-предметниками середньої та старшої школи має більше можливостей для створення сприятливого психологічного клімату. Не менш важливим питанням в організації освітнього процесу є облаштування фізичного середовища у вигляді освітніх осередків, які з одного боку є умовно відмежованими зонами, а з іншого – цілісним освітнім простором, ключовими характеристиками якого мають бути доступність, функціональність, ергономічність, що сприятиме процесу самоорганізації учнів.

По-четверте, в освітньому процесі формується система стосунків, за яких відбувається сприймання, постійний взаємний вплив суб'єктів на когнітивному, афективному рівнях. У результаті цього, виробляється певна стратегія поведінки учнів, яка в подальшому буде визначати особливості їхнього функціонування в системах наступного рівня. У Концепції НУШ окремим ключовим компонентом розглядається педагогіка партнерства, в основі якої – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнями, батьками..., об'єднаними спільними цілями, прагненнями, які є добровільними зацікавленими односторонніми, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат [9]. Тому перевагу варто надавати активним та інтерактивним формам організації освітнього процесу, використанню інтерактивних методів навчання, стратегій розвитку критичного мислення тощо.

По-п'яте, педагогічна система початкової школи є відкритою, дисипативною, невірноваженою через постійний обмін інформацією чи енергією з навколишнім середовищем, іншими системами. Останнім часом спостерігається тенденція до відвідування учнями молодшого шкільного віку різного роду приватних закладів освіти (школи раннього розвитку, навчальні центри тощо), художньо-мистецьких організацій, що, врешті-решт, позначається на освітньому процесі – оптимізує його, збагачує, врзноманітнює новими формами діяльності, які демонструють учні, новими підходами до розв'язання навчальних задач.

По-шосте, розвиток педагогічної системи початкової освіти відбувається циклічно, але жоден із циклів не можна перепланувати та повторити на відміну від професійної освіти, де можливе проходження перепідготовки, здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня за іншим фахом тощо.

Висновки. Дослідження означеної проблеми дає можливість констатувати факт, що питання реалізації синергетичного підходу у початковій школі в зв'язку з реформуванням освітньої галузі набуває особливої актуальності. Функціонування педагогічної системи початкової освіти має низку особливостей, зумовлених реформуванням змісту освіти, специфікою організації освітньої діяльності, індивідуаль-

ними та віковими особливостями учнів, особливостями професійної діяльності вчителя. Реалізація синергетичного підходу в освітній галузі на різних рівнях сприяє її оптимізації, а отже, полегшує процес досягнення основної мети загальної середньої освіти.

Перспективами подальших розвідок є детальніше дослідження синергетичних основ процесів інтеграції змісту освіти, форм і методів взаємодії суб'єктів початкової освіти.

Список використаних джерел

1. Аршинов В. И. Синергетика конвергирует со сложностью. *Вопросы философии*. 2011. № 4. С. 73–84.
2. Большой психологический словарь. 4-е изд., расширенное / под ред. Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. Москва : АСТ : АСТ МОСКВА ; Санкт-Петербург : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2009. 811 с.
3. Бранский В. П. Теоретические основания социальной синергетики. *Вопросы философии*. 2000. № 4. С. 112–130.
4. Буданов В. Г. Методология и принципы синергетики. *Філософія освіти*. 2006. № 1. С. 143–172.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с. URL: <https://archive.org/details/velykyislovnyk> (дата звернення: 25.02.2019).
6. Вознюк О. В. Педагогічна синергетика: генеза, теорія і практика : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2012. 708 с.
7. Державний стандарт початкової освіти / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoi-osviti> (дата звернення: 27.02.2019).
8. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 27.02.2019).
9. Концепція Нової української школи / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 26.02.2019).
10. Методы системного педагогического исследования / под. ред. Н. В. Кузьминой. Ленинград : ЛГУ, 1980. 172 с.
11. Пильцова Н. В. Сучасні педагогічні підходи. *Мистецтво в школі*. 2016. № 11. С. 40–47.
12. Решетова З. А. Реализация принципов системного подхода в учебных предметах. *Теоретические модели разработки специалиста*. Москва, 1986. С. 35–57.
13. Садовский В. Н. Основания общей теории систем. Москва : Наука, 1974. 279 с.
14. Семенова А. В. Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів : монографія. Одеса : Юридична література, 2009. 502 с.
15. Уемов А. И. Л. Фон Бергаланфи и параметрическая общая теория систем. *Системный подход в современной науке*. Москва : Прогресс-традиция, 2004. С. 37–52.
16. Федорова М. А. Педагогическая синергетика как основа моделирования и реализации деятельности преподавателя высшей школы : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Ставрополь, 2004. 169 с.
17. Философский словарь / под. ред. И. Т. Фролова. Москва : Политиздат, 1991. 560 с.
18. Хакен Г. Синергетика: Иерархии неустойчивостей в самоорганизующихся системах и устройствах. Москва : Мир, 1985. 423 с.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 05.03.2019

Барда Светлана. Особенности реализации синергетического подхода в начальной школе.

Рассмотрена сущность синергетического подхода, как междисциплинарного направления познания. Выявлены теоретико-методологические особенности его реализации в педагогике. Экспликация проблемы осуществлена в контексте анализа педагогической системы начальной школы. В исследовании поданы особенности реализации синергетического подхода в школе I степени.

Ключевые слова: синергетика; синергетический подход; синергетический эффект; система; педагогическая система; начальное образование

Barda Svitlana. Peculiarities of Synergetic Approach Implementation in Primary Schools.

This paper is about the essence of synergistic approach as interdisciplinary way of cognition, theoretical and methodological peculiarities of its implementation in education. Explication of the problem is fulfilled in the context of analysis of primary school education system. Paper describes some peculiarities of implementation of synergetic approach in the primary education school.

Key words: synergetic; synergetic approach; synergetic effect; system; pedagogical system; primary school

Барда Світлана Іванівна, асистент кафедри педагогіки та психології початкової освіти Кременчуцького педагогічного коледжу імені А. С. Макаренка, аспірант кафедри початкової освіти, природничих і математичних дисциплін та методики їх викладання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

E-mail: sveta_barda@ukr.net

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ШКОЛА ПРОФЕСОРА ОЛЕКСАНДРА МИКОЛАЙОВИЧА КОБЕРНИКА: ЛІДЕРСТВО У ГАЛУЗІ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ І ТЕХНОЛОГІЙ

А Проаналізовані значущі аспекти становлення і розвитку науково-педагогічної школи професора О. М. Коберника, що базується в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини. Школа є відомою своїми докторськими і кандидатськими дослідженнями з проблем теорії та методики виховання, трудового навчання, технологій, основ дизайну в загальноосвітньому навчальному закладі.

Ключові слова: науково-педагогічна школа; О. М. Коберник; наукове лідерство; трудове навчання; технології; професійна педагогіка

Актуальність проблеми. Наукову школу нині розглядають як надзвичайно важливий рушій у розвитку науки, оскільки в сучасних умовах, не дивлячись на велику кількість способів поширення наукової інформації та значні можливості набуття освіти різного рівня, становлення вченого рідко відбувається поза межами наукової школи. Потік інформації настільки великий, що одній людині не під силу опанувати його; це завдання виконує наукова школа – неформальна співдружність висококваліфікованих дослідників у межах певного наукового напрямку, об'єднаних спільністю підходів до розв'язання проблеми, стилем роботи, спільним мисленням, ідеями та методами їх реалізації. Такий колектив концентрує потужну творчу енергію вчених, координує їхню діяльність у процесі наукового пошуку, максимально сприяє розкриттю здібностей молодих науковців, їхньому вихованню й перетворенню в зрілих дослідників, ініціює нові напрями наукових пошуків.

Як колективний ієрархічно організований розум, що концентрує досвід декількох поколінь учених, науково-педагогічна школа є тим найяскравішим проявом колективної форми творчості під безпосереднім ідейним і практичним керівництвом визнаного вченого і вчителя, що живить цей колектив науковими ідеями, визначає і спрямовує зміст і методи наукових досліджень.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблематиці феномену наукової школи із середини ХХ століття присвячено низку досліджень учених (П. Анохін, В. Горський, Г. Добров, Б. Кедров, Г. Лайтко, К. Лате, С. Микулінський, С. Хайтун, Ю. Храмов, М. Ярошевський та ін.), у працях яких висвітлені загальні засади функціонування наукових шкіл як дослідницьких колективів і колективних форм наукової творчості.

У працях О. Адаменко, А. Алексюка, В. Вихрущ, Л. Вовк, О. Гнізділової, М. Євтуха, С. Золотухіної, О. Любара, Л. Попової, І. Прокопенка, О. Соболевої, Б. Ступарика, О. Сухомлинської та ін. поняття «наукова школа» розглянуте

у контексті висвітлення проблем науково-дослідної роботи у вищих закладах освіти в історико-педагогічному аспекті. Значення наукових шкіл для розвитку науки вивчалось в наукознавстві та суспільних науках (А. Антонов, І. Аршавський, Т. Кун, І. Лакатос, Д. Прайс, Н. Семенов, Г. Штейнер та ін.). Наукову школу як наукознавчу категорію було досліджено як у загальноісторичному (В. Корзун, С. Максюкова), так і в соціокультурному контекстах (Н. Лукіна, Е. Ляхович).

Проте системний аналіз досліджень свідчить, що вони переважно містять фактичний матеріал, опубліковані дані не висвітлюють динаміку та тенденції розвитку вітчизняних науково-педагогічних шкіл із трудового навчання, тому досвід і специфіка функціонування таких наукових шкіл залишаються недостатньо узагальненими щодо нових педагогічних реалій.

Метою статті є історико-педагогічний аналіз розвитку наукової школи професора О. М. Коберника як стабільної наукової спільноти, що відповідає загальноприйнятим критеріям (значущість одержаних результатів; високий авторитет в обраних галузях науки; оригінальність методик досліджень, спільні наукові погляди; висока кваліфікація дослідників) та є згуртованою провідним ученим навколо важливих проблем трудового навчання учнів і професійної підготовки вчителів.

Викладення основного матеріалу. Науково-педагогічна школа професора Олександра Миколайовича Коберника концентрується навколо освіченого, досвідченого й талановитого керівника; вона є вагомою науковою спільнотою однодумців, які проводять дослідження в галузях теорії та методики виховання, трудового навчання, технологічної та професійної освіти. Наукову школу засновано у 1998 р., на той час кандидатом педагогічних наук, доцентом кафедри загальної педагогіки Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. У цей період О. М. Коберник плідно працював над написанням дисертаційного дослідження

на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук у докторантурі Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти Національної академії педагогічних наук України. Тему дисертаційного дослідження «Психолого-педагогічне проектування виховного процесу в сільській загальноосвітній школі» було обрано не випадково, оскільки, як відомо, Олександр Миколайович свою педагогічну діяльність розпочав учителем праці і фізики у сільській школі на Житомирщині. Через декілька років його було призначено директором сільської школи і саме цей досвід, цю практичну педагогічну діяльність, перевірену та скореговану в сільському загальноосвітньому навчальному закладі, було покладено в основу зазначеного вище дисертаційного дослідження.

На зламі ХХ–ХХІ ст. проблемами технологічної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів, популяризацією трудового навчання в Україні займалася незначна кількість висококваліфікованих, ерудованих, досвідчених фахівців (Д. Тхоржевський, В. Сидоренко, В. Мадзігон, Г. Терещук, Р. Гуревич та ін.). Трудове навчання в той час потребувало кардинальних реформаций не тільки в розрізі шкільного предмета, але й у підходах до формування змісту і системи навчання загалом. Саме ці виклики сприяли створенню підґрунтя для організації та проведення масштабних досліджень у галузі трудового навчання і технологій. Не залишилася осторонь і молода наукова школа професора О. М. Коберника. Зокрема, Л. Кравченко обґрунтувала педагогічні умови формування творчої активності школярів у процесі предметно-перетворювальної діяльності [10]; С. Яцук, ґрунтовно проаналізувавши зарубіжний досвід упровадження проектно-технології у навчальний процес, запропонував авторську методику організації проектно-технологічної діяльності учнів на уроках трудового навчання, яка була адаптованою до національної школи [21]; В. Бербец розпочав дослідження проблеми діагностування навчальних досягнень школярів на уроках трудового навчання та розробив критерії оцінювання і методику контролю навчальних досягнень учнів під час планування та виконання творчих проектів [3].

Запропонована О. Авраменком методика формування культури праці школярів знайшла своє відображення у низці статей та монографії і була впроваджена у практичну діяльність загальноосвітніх навчальних закладів України; дисертаційне дослідження присвячене актуальній проблемі формування культури праці в учнів 5–9 класів на уроках трудового навчання у процесі вивчення технічних видів праці [1].

У своїй дисертаційній роботі О. Гервас дослідила пропедевтику дизайн-освіти учнів 5–9 класів у процесі трудового навчання. Обґрунтовано зміст і розроблено методику пропедевтичної підготовки учнів з основ дизайну

5–9 класів загальноосвітніх шкіл у процесі трудового навчання [6].

Досліджуючи технологічну підготовку старшокласників, І. Андрощук запропонував педагогічну модель профільної технологічної підготовки учнів старших класів сільської загальноосвітньої школи. Із використанням лекційно-практичної, інтерактивної та проектно-навчання ним було розроблено й апробовано авторську методику технологічної підготовки учнів старших класів сільських загальноосвітніх навчальних закладів за умов профільного навчання [2].

Т. Столярова спрямувала своє дисертаційне дослідження на формування творчої активності майбутніх учителів трудового навчання у процесі професійної підготовки. Авторкою вперше розроблено й апробовано модель формування творчої активності майбутнього вчителя трудового навчання у процесі його професійної підготовки, визначено та впроваджено в практику професійної підготовки комплекс організаційно-педагогічних умов, які забезпечують ефективність формування особистісної якості [15].

У своїй дисертаційній роботі І. Савенко розробив зміст і методику профільного навчання старшокласників основ графічного дизайну. У дослідженні вченим охарактеризовано вітчизняний і зарубіжний досвід профільної диференціації навчання, проведено історико-культурологічний аналіз розвитку графічного дизайнерського мистецтва та розкрито пізнавальний, виховний і розвивальний потенціал графічного дизайну в розвитку особистості старшокласника [14].

У 2004–2011 роках плеяда молодих викладачів технологічного педагогічного факультету Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини долучилися до членів наукової школи та розпочали дисертаційні дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання технологій: В. Харитонова (тема: «Формування художньо-конструкторських знань та вмінь старшокласників у процесі проектування та виготовлення швейних виробів») [18], Ю. Ковальчук (тема: «Формування системи економічних понять у старшокласників сільської загальноосвітньої школи у процесі технологічної підготовки») [9], О. Нагайчук (тема: «Інтелектуальний розвиток учнів 5–9 класів засобами проектно-технологічної діяльності») [12]. Викладач Глухівського національного педагогічного університету О. Благосмислов за настановами О. Коберника розробив систему підготовки майбутніх учителів трудового навчання до роботи в позашкільних закладах науково-технічної творчості [4]. Зацікавилася проблемою виховання підростаючого покоління викладач кафедри української літератури та українознавства Н. Мамчур і приєдналася до наукової школи О. М. Коберника. У своєму дисертаційному дослід-

женні вона розглядала процес виховання естетичних смаків у майбутніх філологів засобами народного декоративно-прикладного мистецтва у процесі позааудиторної роботи [11].

Із 2005 року в науковій школі професора О. М. Коберника було започатковане виконання дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук, зокрема, доцентом кафедри техніко-технологічних дисциплін Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини Грiтченком Анатолієм Григоровичем зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти і доцентом кафедри теорії та методики трудового навчання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка Циною Андрієм Юрійовичем зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання технологій.

Предметом дослідження А. Грiтченка стали наукові основи професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання до формування в учнів системи знань сучасного аграрного виробництва. Автором висвітлено проблеми професійної підготовки вчителя трудового навчання до формування в учнів системи знань сучасного аграрного виробництва з позицій компетентісного підходу; обґрунтовано, розроблено та впроваджено в освітній процес концептуальну модель професійної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання, визначено основні принципи відбору змісту й особливості методики відповідної підготовки фахівця у ЗВО; розроблено та впроваджено в практику професійної підготовки фахівця інтегрований курс навчальних дисциплін «Основи аграрного виробництва», сучасні засоби нових інформаційних технологій. Проведено дослідження з апробації запропонованої концептуальної моделі та комплексу педагогічних умов, що забезпечують її ефективне функціонування за умов кредитно-модульної системи навчання у ЗВО [7].

У своїй дисертаційній роботі А. Цина обґрунтував теоретичні основи і методику особистісно зорієнтованої професійної підготовки майбутнього вчителя технологій. Наукові інтереси вченого були зосереджені на проблематиці підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій до вирішення професійних задач діяльності, пов'язаних із їх особистісно зорієнтованою трудовою підготовкою, теорією і методикою навчання технологій. Із цих питань ним проведено дослідження відповідно до стратегічних напрямів здобуття майбутніми педагогами основних загальнокультурних і професійних компетенцій освітньої з галузі «Технології», що зумовило необхідність поліпшення методики трудового навчання та навчання технологій відповідно до прагнень і можливостей учнівської та студентської молоді. Предметом вивчення в дисертації обрано загальнодидактичні та спеціальні принципи технологічної освіти, інновацій-

ні педагогічні технології на уроках трудового навчання, питання охорони праці учасників навчально-виховного процесу, організація профільного технологічного навчання старшокласників [19].

За останні роки членами наукової школи професора О. М. Коберника стали:

– викладач ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» Гаргін Володимир Владиславович, який досліджував історію розвитку трудового навчання в Україні [5];

– викладач Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини Капелюшна Тетяна Вікторівна, яка провела компаративний аналіз технологічної підготовки школярів США та України [8];

– викладач Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка Чистякова Людмила Олександрівна, яка дослідила зміст підготовки майбутніх учителів трудового навчання до організації позаурочної художньо-трудової діяльності учнів основної школи [20].

Висновок з даного дослідження. Отже, науково-педагогічна школа О. М. Коберника поповнилася молодими вченими, які досліджують актуальні питання історії, теорії та методики трудового навчання, професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання і технологій, вивчення у середньому загальноосвітньому закладі основ дизайну. Цю школу розглядаємо як стабільну наукову спільноту, яка відповідає визначеним у меті дослідження критеріям та динамічно розвиваються в освітньому просторі України, роблячи свій непересічний внесок у розвиток вітчизняних наук про освіту.

Список використаних джерел

1. Авраменко О. Б. Формування культури праці в учнів 5–9 класів на уроках трудового навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2006. 20 с.
2. Андрощук І. П. Методика технологічної підготовки учнів старших класів сільських загальноосвітніх навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2007. 273 с.
3. Бербець В. В. Методика діагностування навчальних досягнень учнів 5–9 класів на уроках трудового навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2005. 18 с.
4. Благосмыслов О. С. Підготовка майбутніх учителів технологій до роботи з учнями в позашкільних навчальних закладах науково-технічного профілю : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2011. 16 с.
5. Гаргін В. В. Розвиток методики трудового навчання в Україні як галузі педагогічної науки (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди. Переяслав-Хмельницький, 2012. 233 с.
6. Гервас О. Г. Пропедевтика дизайн-освіти учнів 5–9 класів у процесі трудового навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань, 2006. 235 с.
7. Грiтченко А. Г. Теорія і методика підготовки майбутнього вчителя трудового навчання до формування в учнів системи знань сучасного аграрного виробництва : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань, 2010. 502 с.
8. Капелюшна Т. В. Тенденції розвитку технологічної освіти в середніх навчальних закладах США : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань, 2012. 225 с.
9. Ковальчук Ю. В. Формування системи економічних понять у старшокласників сільської загальноосвітньої школи у процесі технологічної підготовки :

- дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань, 2010. 203 с.
10. Кравченко Л. В. Формування в учнів 5–11 класів активної трудової позиції у процесі позааудиторної предметно-перетворювальної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Ін-т проблем виховання АПН України. Київ, 2005. 20 с.
 11. Мамчур Н. С. Виховання естетичних смаків у майбутніх філологів засобами народного декоративно-прикладного мистецтва в процесі позааудиторної роботи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань, 2012. 20 с.
 12. Нагайчук О. В. Інтелектуальний розвиток учнів 5–9 класів засобами проектно-технологічної діяльності у процесі трудового навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2011. 20 с.
 13. Проектно-технологічна діяльність учнів на уроках трудового навчання: теорія і методика / авт.-уклад.: О. М. Коберник, В. В. Бербец, С. М. Ящук. Київ : Наук. світ, 2003. 312 с.
 14. Савенко І. В. Зміст і методика профільного навчання старшокласників основам графічного дизайну : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Полтав. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2009. 257 с.
 15. Столярова Т. О. Формування творчої активності майбутнього вчителя трудового навчання в процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань, 2008. 274 с.
 16. Трудове навчання в школі : проектно-технологічна діяльність : навч.-метод. посіб. / авт.-уклад.: О. М. Коберник, В. В. Бербец, Т. В. Кравченко. Харків : Основа, 2010. 256 с.
 17. Трудове навчання в школі: проектно-технологічна діяльність : навч.-метод. посіб. / авт.-уклад. : О. М. Коберник, В. В. Бербец, Н. В. Дубова, [та ін.]. Харків : Основа, 2010. 255 с.
 18. Харитонova В. В. Формування художньо-конструкторських знань та вмінь старшокласників у процесі проектування і виготовлення швейних виробів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань, 2009. 299 с.
 19. Цина А. Ю. Теорія і методика особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутнього вчителя технологій : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Ін-т педагогіки НАПН України. Київ, 2011. 40 с.
 20. Чистякова Л. О. Підготовка майбутніх учителів технологій до організації позааудиторної діяльності учнів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. Кіровоград, 2011. 247 с.
 21. Ящук С. Теоретико-методичні засади професійної підготовки магістрів технологічної освіти у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.04 ; 13.00.02 / Уман. держ. пед. ун-т імені П. Тичини. Умань. 2016. 42 с..

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 27.03.2019

Артюшенко Пётр. Научно-педагогическая школа профессора Александра Николаевича Коберника: лидерство в области трудового обучения и технологий.

А Проанализированы значимые аспекты становления и развития научно-педагогической школы профессора А. Н. Коберника, которая базируется в Уманском государственном педагогическом университете имени Павла Тычины. Школа известна своими докторскими и кандидатскими исследованиями по проблемам теории и методики воспитания, трудового обучения, технологий, основ дизайна в общеобразовательном учебном заведении.

Ключевые слова: научно-педагогическая школа; А. Н. Коберник; научное лидерство; трудовое обучение; технологии; профессиональная педагогика

Artiushenko Petro. Scientific and Pedagogical School of Professor Alexander Kobernyk: Leadership in Labor Education and Technologies.

S Author of this paper analyzes the significant aspects of the development of the scientific and pedagogical school of professor O. M. Kobernik. This school is based in Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University and is known for its doctoral and PhD studies on the problems of theory and methodology of labour education and teachers and students training, designing technologies for labour education, training students in K&A design in a secondary education institutions.

Key words: pedagogical school; O. M. Kobernik; scientific leadership; labor (vocational) training; technology; professional pedagogy

Артюшенко Петро Петрович, здобувач кафедри теорії і методики технологічної освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

E-mail: artpp64@ukr.net

УДК 378.147

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-2\(185\)-34-39](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-2(185)-34-39)

Комліченко Оксана
Подозьорова Анжела

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0001-5759-2922>ORCID iD <http://orcid.org/0000-0003-4188-9304>

ДІЛОВА ГРА ЯК МЕТОД ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ У КОЛЕДЖІ

А Здійснено аналіз наукового розуміння сутності понять «соціалізація», «соціальна компетентність», розглянуті підходи до визначення ігрових технологій навчання, охарактеризовано особливості ділових ігор під час вивчення економічних дисциплін та їх вплив на формування соціальної компетентності майбутніх економістів.

Ключові слова: соціалізація; соціальна компетентність; ігрові технології навчання; ділова гра; коледж

Актуальність проблеми. У сучасних умовах розвитку суспільства надзвичайно важливою є проблема формування соціальної компетентності майбутніх фахівців у закладах фахової передвищої освіти. Її актуальність зумовлена тим, що професійна підготовка має сформувати ціннісні орієнтири випускника; навчити його бути гнучким, швидко адаптуватися в мінливих соціальних і виробничих умовах; закріпити практичні вміння, які дозволять виконувати значущі для життєдіяльності людини і суспільства функції; виховати бажання постійно самовдосконалюватися.

Особливо актуальною ця проблема залишається у системі підготовки майбутніх економістів, успішна професійна діяльність яких значною мірою залежить від уміння продуктивно взаємодіяти із соціальним середовищем та ефективно працювати в команді. Вирішення окресленої проблеми можливе завдяки спеціально організованому процесу соціалізації через застосування сучасних інноваційних методів і технологій навчання. Одним із таких методів є ділова гра, у процесі якої можна стимулювати пізнавальну діяльність, закріпити активну громадську позицію, виховувати позитивні моральні якості.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У контексті викладеного визначимо поняття «соціалізація». Підтримуючи американського соціолога Ф. Гіддінса, науковці Т. Андрєєва, А. Капська та А. Мудрик розглядають сутність соціалізації як розвиток соціальної природи індивіда, підготовку його до соціального життя; засвоєння індивідом соціального досвіду, входження до системи соціальних зв'язків, а також відтворення системи

зв'язків індивіда за рахунок його активної діяльності. Як пасивне пристосування до умов суспільства визнають «соціалізацію» Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, Р. Гурова, А. Чулкова. Як процес розвитку людини в соціумі тлумачать «соціалізацію» Г. Тард, М. Лукашевич, К. Кулі та Д. Мід, які під цим терміном розуміють не тільки пристосування індивіда до умов середовища, але й активний власний вплив на життєві обставини і самого себе. На думку Н. Бурої, В. Лозової, Г. Троцько, І. Хохленкова, А. Яременка «соціалізація» є процесом становлення особистості і засвоєння індивідом соціального досвіду, цінностей, норм, установ, властивостей суспільства, соціальних груп, до яких він належить. Н. Голованова вважає, що «соціалізація» є процесом, який передбачає не тільки засвоєння індивідом готових форм і способів життя, а також випрацювання власних ціннісних орієнтацій й свого стилю життя. Отже, результатом «соціалізації» майбутніх фахівців є формування в них соціальної компетентності.

Із вищезазначеного доходимо висновку, що дієвим методом соціалізації та формування соціальної компетентності у майбутніх економістів під час професійної підготовки є ділова гра. Питання теорії і практики використання ділових ігор як форми і методу навчання досить детально розроблялись Н. Анікеєвою, М. Арстановим, Ю. Арутюновим, М. Бірштейном, І. Белкіним, А. Вербицьким, С. Мельниковою, Г. Щедровицьким та ін. Окремі теоретичні та практичні аспекти використання ігрових методів в освітньому процесі відобразили у своїх у працях учені О. Аніщенко, Я. Бельчиков, С. Занько, С. Калаур, В. Платов, П. Підкасистий, Л. Романишина та ін.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття.

Нами з'ясовано, що ігрові технології навчання займають особливе місце у формуванні соціальної компетентності майбутніх фахівців. Проте питанням використання відповідних технологій і форм навчання майбутніх економістів під час професійної підготовки в умовах коледжу приділено недостатньо уваги. Поверхнево досліджений і вплив гри на формування у них соціальної компетентності.

Метою статті є дослідження процесу формування соціальної компетентності майбутніх економістів методами ігрових технологій при вивченні дисциплін циклу професійно-практичної підготовки в закладах фахової передвищої освіти.

Для досягнення зазначеної мети окреслено такі завдання:

- проаналізувати наукове розуміння сутності понять «соціалізація», «соціальна компетентність» майбутніх економістів;
- розглянути підходи до визначення понять «ігрові технології навчання»;
- визначити особливості ділових ігор під час вивчення економічних дисциплін та їх вплив на формування соціальної компетентності майбутніх фахівців;
- запропонувати сценарій ділової гри, який можна використати під час освітнього процесу у коледжі.

Методологічною основою дослідження є основні дидактичні принципи професійної освіти; психолого-педагогічні теорії розвитку особистості та мотивації діяльності; основи теорії організації та розвитку пізнавальної активності; особливості використання ігрових технологій в освітньому процесі.

Викладення основного матеріалу дослідження.

Основне завдання освіти на сучасному етапі полягає у формуванні у майбутніх фахівців якостей, необхідних для життя в суспільстві та нових соціальних відносин. Ця проблема знаходить своє вирішення при підготовці майбутніх економістів завдяки формуванню у них соціальної компетентності. Забезпечити виконання цих завдань можливо за умови поєднання традиційних методик навчання із новітніми педагогічними технологіями, в тому числі ігровими. За визначенням І. Доброскок, професійно-ділові ігрові технології – це дидактичні системи використання різноманітних «ігор», під час проведення яких формуються вміння вирішувати завдання на основі компромісного вибору (ділові та рольові ігри, імітаційні вправи, індивідуальний тренінг, комп'ютерні програми тощо) [3].

При вивченні циклу дисциплін професійно-практичної підготовки заняття з майбутніми економістами доцільно проводити у вигляді ділової гри, яка є формою відтворення предметного і соціального змісту профе-

сійної діяльності, моделювання системи відносин, характерних для даного виду практики [5]. Будучи засобом моделювання професійної діяльності, людської активності і соціальної взаємодії, ділова гра дає змогу шукати нові способи виконання роботи, усунути протиріччя між абстрактним характером навчальної дисципліни і реальними умовами професійної діяльності [1; 5]. У діловій грі навчання її учасників відбувається у процесі спільної діяльності. При цьому кожен учасник гри вирішує свої окремі завдання відповідно до ролі і функцій. Спілкування в діловій грі спрямоване не лише на спільне засвоєння знань, а й відтворює комунікації у процесі реальної практичної діяльності. Ділова гра формує вміння і навички співпраці, здатність спілкуватися рідною та іншими мовами як усно, так письмово; навички міжособистісної взаємодії, використання інформаційних і комунікаційних технологій; здатність діяти соціально відповідально та громадянсько свідомо.

Ділова гра як інтерактивний метод навчання на основі моделей соціально-економічних відносин дає змогу максимально наблизити освітній процес до реальної практичної діяльності фахівця з економіки. Використовуючи ділову гру, можна радикально скоротити час накопичення професійного досвіду та розробити альтернативні сценарії вирішення поставлених проблем. У діловій грі «знання засвоюються не про запас, не для майбутнього застосування, не абстрактно, а в реальному для учасника процесі інформаційного забезпечення його ігрових дій, у динаміці розвитку сюжету ділової гри, у формуванні цілісного образу професійної ситуації» [2]. Ділова гра сприяє розширенню соціального досвіду здобувачів освіти (комунікації, взаємодії, прийняття обґрунтованих рішень тощо).

Одним із найскладніших етапів розроблення ділової гри є вибір і опис об'єкта імітації. «В якості такого об'єкта вибирається найтипівіший фрагмент професійної реальності, виконання якого фахівцями вимагає системного застосування різноманітних умінь і навичок, «заготовлених» у період навчання, що передуює грі, при чому це застосування пов'язано з труднощами; у вирішенні професійних завдань залучене те чи інше коло фахівців, що мають різні інтереси і свої предмети діяльності. Таким чином, аж ніяк не будь-який зміст професійної діяльності підходить для ігрового моделювання, а тільки такий, який досить складний, містить у собі проблемність і не може бути засвоєний індивідуально» [2].

Отже, ділова гра, як важливий дидактичний метод, інтенсифікує процес навчання і тісно пов'язує його з практичною діяльністю. Педагоги-практики розглядають її як метод активного навчання, який базується на імітації, моделюванні, відтворенні реальної виробничої ситуації в ігровій формі. У ній кожен учасник грає роль, виконує певні дії. Ділова гра використовується як метод практич-

ного навчання майбутніх економістів, служить засобом пізнання морально-етичних норм, оволодіння вміннями та навичками прийняття адекватних рішень в уявних професійних ситуаціях.

Засобами ділової гри можна розв'язати цілу низку дидактичних завдань, пов'язаних з формуванням соціальної компетентності здобувачів освіти та актуальних для їхнього навчання:

- розвивати інтелектуальні здібності, здатності класифікувати та систематизувати явища і процеси;
- формувати мовленнєву культуру, вміння обґрунтувати свою думку під час дискусії, аналізувати явища, висувати гіпотези;
- виконувати більший обсяг роботи за однаковий проміжок часу;
- формувати мотивацію до навчання, розвивати гуманні стосунки між здобувачами освіти;
- підвищувати якість навчальної діяльності;
- створювати емоційну обстановку, яка сприяє фор-

муванню позитивного ставлення до навчання та майбутньої професії.

У коледжі професійна підготовка майбутніх фахівців у галузі соціальних і поведінкових наук викладачами кафедри економіки ґрунтується на основі реалізації міждисциплінарних зв'язків через застосування ділових ігор, виробничих задач, інтегрованих професійних ситуацій, що відтворюють виробничі умови, забезпечують ефективне формування функціональних професійних умінь майбутніх економістів.

Досвід використання ділових ігор під час навчання здобувачів освіти за спеціальністю 051 «Економіка» в Херсонському політехнічному коледжі ОНПУ дає змогу серед різних видів економічних ігор виділити кілька груп, які найчастіше використовуються в освітньому процесі (рис. 1); узагальнити методику їх проведення та визначити вплив на формування соціальної компетентності майбутніх економістів.

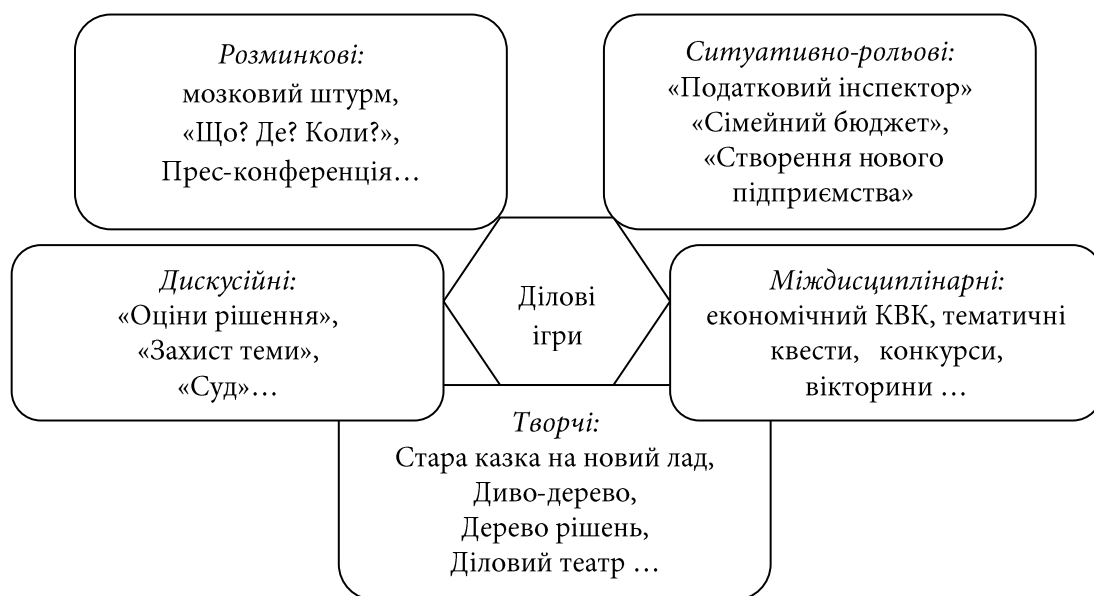

Рис. 1. Види економічних ігор

Підготовка та організація ділової гри передбачає вибір об'єктів дослідження; створення методичного забезпечення, адаптованого до конкретного контингенту учасників; визначення умов її підготовки і проведення; розроблення системи оцінювання діяльності майбутніх фахівців, надання консультативної допомоги викладачем і контроль за ходом гри.

Ділова гра «Розробка стратегії підприємства» має комплексний характер і проводиться як підсумкове заняття після опанування здобувачами освіти за першим (бакалаврським) рівнем таких навчальних дисциплін: «Менеджмент»; «Потенціал і розвиток підприємства»; «Аналіз господарської діяльності»; «Пла-

нування і контроль на підприємстві»; «Стратегія підприємства».

Методичне забезпечення ділової гри включає: загальний опис гри, постановку мети та завдань; рекомендації з підготовки до гри; схему гри; правила гри; сценарій та систему оцінювання.

Структура гри включає такі елементи: зміст ігрової ситуації; базові дисципліни; навчальні цілі; кваліфікаційні вимоги, склад учасників гри та їх функції; зміст кожного етапу гри; рекомендовані джерела інформації, потрібні для підготовки до гри; перелік базових об'єктів для збору інформації; завдання «посадовим особам»; перелік питань для контролю знань; систему і критерії оцінювання роботи студентів за результатами ділової гри.

Коротко розглянемо структуру ділової гри, наведену на рис. 2.

Основою ділової гри є створення імітаційної та ігрової моделей. Імітаційна модель відображає обраний фрагмент реальної дійсності, який є об'єктом імітації,

задаючи предметний контекст професійної діяльності фахівця в освітньому процесі. Ігрова модель є способом опису роботи учасників в імітаційній моделі, що передає соціальний контекст професійної діяльності майбутніх економістів.

Рис. 2. Структурна схема ділової гри

Ділова гра «Розробка стратегії підприємства» є ефективним інструментом аналізу та обґрунтування рішень в галузі стратегічного управління та інноваційного розвитку підприємства, а також виробничого планування

як на рівні підприємства, так і в межах його структурних підрозділів.

Функціональна структура ділової гри наведена на рис. 3:

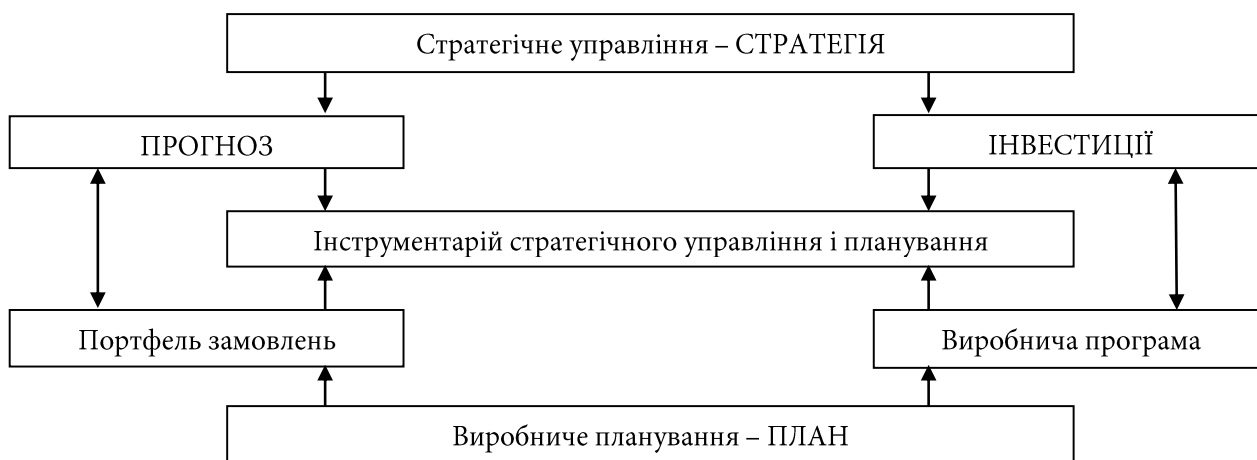

Рис. 3. Функціональна структура ділової гри «Розробка стратегії підприємства»

Метою гри є ознайомлення майбутніх економістів із основними умовами, необхідними для інноваційного розвитку підприємства; підвищення інтересу до економічних знань; удосконалення навиків співпраці та спілкування в колективі, вміння обґрунтовувати свої думки; розвиток творчого мислення, ерудиції, аналітичних і комунікативних здібностей здобувачів освіти.

Мета ділової гри конкретизована в завданнях: сформувати у здобувачів освіти потребу усвідомлювати свої сильні та слабкі сторони; привнести дух творчості у навчання; стимулювати інтерес до творчості, ініціативу, розвиток аналітичних здібностей; сприяти розвитку логіч-

ного мислення; вчити приймати рішення в критичних ситуаціях, робити вибір (освітні цілі); забезпечити розроблення ефективної стратегії інноваційного розвитку підприємства, сформувати виробничу програму підприємства у відповідності до обраної стратегії, забезпечити зміцнення фінансового стану підприємства (ігрові цілі).

Предметом гри є реальна професійна діяльність працівника планово-економічного відділу підприємства.

Сценарій відображає загальну послідовність гри, визначає основні етапи, операції і кроки та формує в учасників гнучкість та адаптивність у новій ситуації, у роботі із новим об'єктом; навички самостійної роботи;

вміння ефективно розподіляти час й обов'язки, застосувати набуті теоретичні знання для розв'язання практичних завдань і змістовно інтерпретувати отримані результати. Правила гри відображають характеристики реальних процесів і явищ, що мають місце у професійних ситуаціях, які моделюються. Зрозумілі правила гри дозволять майбутнім економістам демонструвати здатність діяти соціально відповідально та свідомо на основі етичних принципів, цінувати та поважати культурне різноманіття, індивідуальні відмінності людей; виявляти повагу до прав і свобод членів колективу.

Запропонована модель взаємодії гравців сприятиме використанню професійної аргументації для донесення інформації, ідей, проблем і способів їх вирішення до зацікавлених осіб; дозволить продемонструвати базові навички креативного та критичного мислення у професійному спілкуванні.

Система оцінювання гри забезпечує контроль якості прийнятих рішень з позицій норм і вимог професійної діяльності. Оцінювання виконує функції не лише контролю, але й самоконтролю діяльності, забезпечує формування пізнавальної і професійної мотивації учасників ділової гри, спонукає їх до активних дій.

Алгоритм проведення ділової гри складається з трьох етапів.

Перший – підготовчий. Усі учасники гри ознайомлюються з метою та завданнями, структурою і змістом, системою оцінювання результатів, отримують інструкції та характеристики ситуації гри, розподіляють ролі.

Наведемо характеристику ситуації ділової гри.

Підприємства машинобудування різних організаційно-правових форм тривалий час випускають однорідну продукцію, яку самостійно реалізують. Для успішного та тривалого функціонування підприємство має керуватися ефективною стратегією розвитку. Поточне виробниче планування буде спрямоване на реалізацію прийнятої ним стратегії та передбачати ефективне використання наявного ресурсного потенціалу. Група учасників представляє одне з діючих підприємств та несе повну відповідальність за прийняті рішення. Вихідний стан усіх підприємств на початку гри однаковий, що відображено у даних, які видаються учасникам гри. Між підприємствами встановлюються відносини конкуренції в таких сферах: стратегія розвитку; інвестиційна політика; портфель замовлень; виробнича програма; економічні результати діяльності.

Діяльність підприємств регламентується певними умовами, що характеризують наявні у них ресурси, виробничі потужності, структуру виробничого процесу, особливості продукції, що випускається. Результати діяльності підприємств оцінюються як самими учасниками, так і викладачем – керівником гри.

Другий етап – це самостійна робота майбутніх економістів в ігрових групах. Етап складається з чотирьох ігрових циклів. Перший – являє собою ситуацію «SWOT-аналіз діяльності підприємства», для якої треба виконати низку завдань: зібрати і систематизувати інформацію, що необхідна для аналізу; проаналізувати показники; розрахувати вплив на них певних чинників, визначити сильні й слабкі сторони підприємства та можливості і загрози зовнішнього середовища, сформувати портфель замовлень. Другий – передбачає розробку стратегічних альтернатив і поточних планів, розрахунок виробничої програми. Третій – це внутрішньогрупова дискусія у формі виробничої наради, де учасники гри оцінюють стратегію та обговорюють отримані результати. Наші спостереження дають змогу стверджувати, що під час дискусії студенти набувають досвіду соціального й емоційно-морального спілкування, активної співпраці, вміння зрозуміти інші погляди, розвивають критичність, здатність оцінювати себе та інших. У четвертому – підводяться підсумки роботи кожної ігрової групи за основними техніко-економічними показниками підприємств до і після впровадження обраної стратегії.

Третій етап – заключний. Викладач аналізує роботу команд на всіх етапах, звертає увагу на вдалі рішення, допущені помилки. Визначаються переможці. Для подальшого вдосконалення методики проведення ділових ігор серед учасників гри проводиться анкетування. Аналіз анкет показує, що ігри об'єднують теорію та практику, сприяють формуванню професійних навичок і практичних умінь; розвивають творчі здібності та критичне мислення, виховують почуття колективізму, посилюють інтерес до майбутньої праці та впевненість у правильному виборі спеціальності.

Висновки з даного дослідження. Враховуючи наукові доробки учених і наявний досвід використання інтерактивних методів навчання в коледжі, зазначимо, що за допомогою ділових ігор можна сформувати соціальну компетентність майбутніх економістів, складниками якої є навички міжособистісної взаємодії, здатність до адаптації та дії в новій ситуації; здатність приймати обґрунтовані рішення; здійснювати професійну діяльність; аналізувати та розв'язувати завдання у сфері економічних і соціально-трудових відносин; самостійно виявляти проблеми економічного характеру при аналізі конкретних ситуацій, пропонувати способи їх вирішення.

Ділові ігри дають змогу активізувати і закріпити знання здобувачів освіти, формувати навички професійної діяльності, надати майбутнім фахівцям певний соціальний досвід.

Подальші дослідження окресленої проблеми вбачаємо у розробленні методичних засад оцінки процесу формування соціальної компетентності майбутніх фахівців у закладах фахової передвищої освіти.

 Список використаних джерел

1. Атаманова Р. И. Деловая игра: сущность, методика конструирования и проведения. URL: <http://www.indepsores.spb.ru/home.html>.
2. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход : метод. пособ. Москва : Высш. шк., 1991. 207 с.
3. Інноваційні педагогічні технології: теорія та практика використання у вищій школі : монографія / І. І. Доброскок, В. П. Коцур, С. О. Нікітчина [та ін.]; Переяслав-Хмельниць. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. Переяслав-Хмельницький : Вид-во С. В. Карпук, 2008. 248 с.
4. Зарубінська І. Б. Формування соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів (теоретико-методичний аспект) : монографія. Київ : КНЕУ, 2010. 348 с.
5. Національна психологічна енциклопедія. URL: <http://vocabulary.ru/dictionary>.
6. Полещук І. Ф. Підвищення рівня професійної підготовки студентів економічних спеціальностей засобами ігрових форм навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2005. 245 с.
7. Романова М. Ділова гра як засіб формування професійної компетентності молодших спеціалістів. *Молодь і ринок*. 2014. № 2. С. 99–104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2014_2_20.
8. Стандарт вищої освіти України. Ступінь «бакалавр». Галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальність: 051 «Економіка»: офіційне видання / [Г. В. Назарова, О. І. Черняк, Л. Л. Антонюк, Ю. М. Бажал та ін.]. Київ, 2016. 13 с.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 23.02.2019

Комліченко Оксана, Подозорова Анжела. Деловая игра как метод формирования социальной компетентности будущих экономистов в колледже.

А Осуществлён анализ научного понимания сущности понятий «социализация», «социальная компетентность»; рассмотрены подходы к определению игровых технологий обучения, охарактеризованы особенности деловых игр при изучении экономических дисциплин и их влияние на формирование социальной компетентности будущих экономистов.

Ключевые слова: социализация; социальная компетентность; игровые технологии обучения; деловая игра; колледж

Komlichenko Oksana, Podozorova Anzhela. Business Game as a Method of Social Competence Forming of Future Economists in the College.

S This paper analyzes the scientific understanding of the essence of the concepts «socialization», «social competence» of future economists, the approaches to the definition of the concept gaming learning technologies are considered, the features of business games during the study of economic disciplines and their influence on the formation of social competence of future economists are described. The methodology for the business game «Developing an Enterprise Strategy» from the experience of the Kherson Polytechnic College of Odessa National Polytechnic University is presented.

Key words: socialization; social competence; gaming learning technologies; business game; college

Комліченко Оксана Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри науково-природничої підготовки Одеського національного політехнічного університету

E-mail: k72oa@ukr.net

Подозорова Анжела Володимирівна, кандидат педагогічних наук, завідувач електротехнічного відділення Херсонського політехнічного коледжу Одеського національного політехнічного університету

E-mail: podozorova2@gmail.com

Слухенська Руслана

Іванушко Яна

Селіверстов Сергей

ORCID ID <http://orcid.org/0000-0002-7308-9566>

ORCID ID <http://orcid.org/0000-0001-8086-5351>

ORCID ID <http://orcid.org/0000-0002-1557-4934>

СТРУКТУРА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

А Створення творчого освітнього простору забезпечує розвиток творчого потенціалу майбутнього лікаря шляхом упровадження нестандартних способів навчальної діяльності, організації пошукової, дослідницької діяльності, заохочення ініціативи до пошуку власних ідей тощо. Висвітлено розроблену нами модель формування творчого потенціалу студентів-медиків, показано результати проведених анкетувань щодо креативних навичок у майбутніх лікарів.

Ключові слова: творчий потенціал; професійна підготовка; майбутній лікар; педагогічний процес; модель; уявлення; розвиток особистості

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Створення творчого освітнього простору забезпечує розвиток творчого потенціалу майбутнього лікаря шляхом упровадження нестандартних способів навчальної діяльності, організації пошукової, дослідницької діяльності, заохочення ініціативи до пошуку власних ідей тощо. Структурними компонентами педагогічно комфортного середовища є творча доброзичлива атмосфера, ситуація успіху, імпрізація. Перетворювальні здібності в умовах творчого освітнього середовища й конкретної діяльності сприяють розвитку особистісних і професійних рис майбутнього лікаря.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Одним із завдань професійної підготовки майбутніх лікарів має бути створення педагогічних умов для професійно-творчого самовиявлення студентів-медиків. Ця ідея ґрунтується на принципі гуманізації професійної підготовки фахівця, здатного до реалізації власного потенціалу (І. Бех, Н. Бібік, П. Кравчук, В. Кремень, О. Пехота, Е. Помиткін, В. Риндак, С. Сисоєва, В. Сластьонін та ін.), на основних положеннях провідних концепцій теоретико-методичних засад професійної освіти (П. Воловик, О. Варецька, А. Маркова, Н. Ничкало, Т. Сущенко, А. Субетто, Ю. Татур та ін.). Питанням творчого, критичного, клінічного мислення присвячені наукові розвідки І. Борискової, О. Демидової, Л. Добровської, І. Загашева, Л. Лебедевої, Г. Ліндсея та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасні реалії потребують лікарів, які не лише опанували професійні знання та вміння у межах обраної спеціальності, а й мають розвинений інтелект, сформовані професійно-особистісні якості, власні погляди на професію та своє місце в ній, керуються відповідними ціннісними орієнтаціями, прагнуть до постійного неперервного самовдосконалення, що є основою для успішного вирішення життєвих і професійних проблем [7]. Зокрема, науковцями виділено такі критерії на шляху до формування творчого успішного лікаря: любов до людей і живої природи,

гуманні погляди; пильна увага, що допомагає знаходити незначні прояви хвороби; добре розвинена пам'ять (для запам'ятовування симптомів захворювань і медикаментів); спритні руки для проведення процедур; психологічна врівноваженість; відповідальність і любов до чистоти; безкорисливість; швидка реакція і високий ступінь самовладання [10]. На підставі аналізу методологічних підходів до професійної підготовки майбутніх лікарів, закономірностей формування творчого потенціалу загалом та окремих його складників, структурних компонентів, принципів освіти з урахуванням форм, методів, засобів навчання нами розроблено модель формування творчого потенціалу майбутніх лікарів.

Мета статті: висвітлити розроблену нами модель формування творчого потенціалу студентів-медиків, показати результати проведених анкетувань щодо креативних навичок у майбутніх лікарів.

Викладення основного матеріалу. Модель (лат. modulus – міра, зразок) – система об'єктів або знаків, яка відтворює найістотніші властивості системи-оригіналу; штучна система елементів, яка з певною точністю відображає деякі властивості, сторони, зв'язки об'єкта, що досліджується [15, с. 120].

На основі узагальнення знань про модель нами була розроблена структурно-функціональна модель формування творчого потенціалу майбутніх лікарів у процесі професійної підготовки, структура якої включає концептуальні підходи до процесу формування творчого потенціалу майбутніх лікарів: особистісно зорієнтований; гуманістичний; діалогічний; культурологічний; системний; діяльнісний; акмеологічний [3; 6].

Мета – формування творчого потенціалу майбутніх лікарів у процесі професійної підготовки.

Завдання: формування мотиваційно-ціннісного компонента творчого потенціалу майбутніх лікарів, що передбачає забезпечення сформованості системи мотивів та особистісних цілей, позитивного ставлення до культури

професійного спілкування, ціннісних орієнтацій, в основі яких лежить професійна культура й етика моральних і професійних принципів; цінності тлумачать як поняття, за допомогою якого характеризують соціально-історичне значення для суспільства й особистісний зміст для людини визначених явищ дійсності [15, с. 265]; як духовне формування, що існує через моральні та естетичні категорії теоретичної системи, утопічні образи, суспільні ідеали тощо і є критерієм оцінювання дійсності людиною та джерела системоутворювальної основи людського діяння [17, с. 651–652]; формування *деонтологічного компонента*, що визначає оволодіння психолого-педагогічними знаннями про сутність і складники моралі, етики, професійної культури й особливості їх прояву у сфері професійної діяльності [5]; деонтологічна підготовка є цілеспрямованим керованим процесом, який забезпечує формування деонтологічної компетентності, системи ціннісних мотивів, деонтологічних знань, умінь, навичок, особистісно значущих якостей, необхідних для здійснення нормативної професійної поведінки в лікарняній діяльності й уміння будувати стосунки в системі «людина – людина» та здійснювати рефлексію власної поведінки; до останнього часу проблемам етики й деонтології у медичній освіті не приділялася належна увага, у медичній практиці почастішали випадки ігнорування вимог лікарської етики й деонтології – тому виникла проблема формування в студентів духовно-моральних цінностей, розвитку емпатійних здібностей, уміння співпереживати й співчувати стану пацієнта [4]; формування *мисленнєво-мовленнєвого компонента* творчого потенціалу майбутніх лікарів, що забезпечує розвиток творчого і клінічного мислення студентів-медиків, культури та психології спілкування, навичок ведення професійного діалогу; збагачення лексичного запасу загальнонавчальної і термінологічної лексики медичної галузі; володіння комунікативною компетентністю дає лікареві можливість: краще розпізнавати й правильно розуміти вербальні й невербальні ознаки спілкування з пацієнтами й отримувати

від них більше інформації, що стосується хвороби; ефективно проводити діагностику, виявляти соматичні симптоми, причини яких можуть мати психологічну або соціальну природу; передавати пацієнтові адекватну медичну інформацію й мотивувати їх дотримуватися здорового способу життя, активізувати компенсаторні механізми хворого, допомогти йому поновити зв'язок зі світом, подолати так звану «засвоєну або навчену безпорадність», зруйнувати стереотипи, створені хворобою й створити зразки здорового реагування [1, с. 11]; формування *операційно-діяльнісного компонента* творчого потенціалу майбутніх лікарів, що сприяє вдосконаленню творчих і комунікативних умінь і навичок, клінічного мислення студентів), здатності генерувати нові ідеї, прогнозувати клінічну ситуацію; активізує потребу в творчому самовираженні та готовності до професійної самореалізації.

Ознаками сформованості творчого потенціалу майбутніх лікарів, на наше переконання, є творче і клінічне мислення, відповідальність, винахідливість, комунікабельність, лікарська інтуїція, емпатійність, здатність передбачати і прогнозувати, прагнення набувати нового досвіду, ентузіазм, кмітливість, соціальна зрілість, прагнення до постійного розвитку, професійного самовираження, самовдосконалення, духовного зростання, соціальна і творча активність, здатність легко пристосовуватися до нових умов і обставин, вміння розуміти проблему й генерувати нові ідеї та відкидати несуттєве і другорядне, здатність до професійної співпраці, аналізу й синтезу.

З метою з'ясування міри уявлень про творчий потенціал лікаря було проведено анкетування, під час якого за оцінкою шкалою в порядку значущості студенти визначали складники творчого потенціалу: творчо-пошукове клінічне мислення, уява, фантазія, культура мовлення, громадянська активність, здатність бачити проблему, вміння генерувати ідеї, здатність оперативно й самостійно приймати рішення (табл. 1):

Таблиця 1

Уявлення викладачів про творчий потенціал лікаря

Місце творчості в системі цінностей	Відсотки	Уявлення про творчий потенціал лікаря		
		Повні	Неповні	Фрагментарні
11 – 15	17%	5%	7%	5%
6 – 10	55%	25%	24%	6%
1 – 5	28%	15%	9%	4%

За результатами анкетування встановлено, що серед викладачів, які брали участь у констатувальному експерименті, 28% респондентів у переліку життєвих цінностей позиціонували категорію творчості на 1–5 місця, з них: повні уявлення про творчий потенціал лікаря засвідчили 15% викладачів, неповні – 9% тих, хто поставив творчість у

першу п'ятірку місць, фрагментарні уявлення про творчий потенціал лікаря продемонстрували 4%.

У системі життєвих цінностей 55% респондентів поставили творчість у позицію від 6 до 10 (25% викладачів – з повними уявленнями про творчий потенціал лікаря, 24% – неповні уявлення, 6% викладачів – фрагментарні уявлен-

ня). Серед 17% опитаних, які за результатами тестування не надавали творчості першочергового значення, 5% за-свідчили повні уявлення про творчий потенціал лікаря, 7% викладачів – неповні, 5% респондентів – фрагментарні уявлення про творчий потенціал лікаря.

Здатність до саморозвитку – одна з особистісних передумов формування творчого потенціалу майбутнього лікаря в процесі професійної підготовки. Саморозвиток включає в себе самопізнання, творче самовизначення, самоврядування, самовдосконалення, самореалізацію. Творчий саморозвиток – це процес неперервного самотворення і самовдосконалення творчих рис особистості, що допомагає їй піднятися на вищий рівень і зуміти компетентно вирішувати життєво необхідні творчі завдання та проблеми.

Розвиток соціальної зрілості майбутнього лікаря тісно пов'язаний із розкриттям потенційних можливостей особистості. Підвищується рівень її організації, особистість стає інтегрованою, зростає її професійна самосвідомість, стає глибшим розуміння соціального змісту вчинків, їх морального значення. основними критеріями соціальної зрілості є: соціальна активність, соціальна самовизначеність, соціальна відповідальність, готовність до виконання соціальних ролей. Розвиток вищого рівня соціальної зрілості особистості є результатом постійної роботи над собою, саморозвитку і самовиховання, глибоке усвідомлення сучасності з позицій планетарного мислення [8].

Активність є формою вираження потреб особистості, її характеристикою як суб'єкта життєдіяльності. Активність сприяє злиттю індивіда із соціумом (ідентифікація) і виділенню, збереженню свого «Я» (автономізація), тобто є способом формування, розвитку особистості та подолання зустрічних детермінантів (причин) у процесі її становлення. Це досягається завдяки оптимальному використанню природних здібностей і можливостей індивіда, знаходженню

оптимально-індивідуального темпу життя, своєчасному включенню особистості в соціальні процеси тощо [12].

Спрямованість діяльності на користь суспільства є найхарактернішою ознакою соціально активної людини, що проявляється в професійній діяльності, творчому пошуку, вмінні відповідально приймати ефективні й нестандартні рішення.

Працюючи над розвитком клінічного мислення, стверджуючись на зовнішньому рівні, майбутній лікар виявляє свою творчу ініціативність і активність в усіх сферах життя (навчання, науковій та позааудиторній роботі), завдяки своїй мобільності набуває початкового професійного досвіду, водночас із відвідуванням навчальних занять в університеті працює на неповний робочий день за медичним фахом.

Високою ефективністю відзначалося використання творчих завдань, реалізованих за допомогою методу проектів, що сприяло формуванню професійних навичок майбутніх лікарів, активізації їхнього творчого потенціалу. У цьому процесі значну роль відіграла креативність викладачів, висока відповідальність до створення творчого професійно орієнтованого, педагогічно комфортного освітнього середовища, яке було основною умовою творчого розвитку, саморозвитку й самореалізації кожного студента-медика, допомагає розкрити його творчий потенціал. Під час написання проектів майбутні лікарі не тільки збагачувалися новими знаннями, а й отримували певний досвід практичних навичок.

Теоретична та практична підготовка майбутніх лікарів має відповідати не лише програмовим вимогам, а й потребам сучасного суспільства. У процесі роботи майбутніх лікарів над творчими проектами (індивідуальними й колективними) з'ясувалося, що проектна діяльність ефективно впливає на розвиток творчого потенціалу студентів-медиків (табл. 2):

Таблиця 2

Порівняльна характеристика впливу традиційних і творчих завдань на формування творчого потенціалу майбутніх лікарів

Критерії	Традиційні	Творчі
Пізнавальний інтерес	46%	54%
Творче мислення	26%	74%
Клінічне мислення	48%	52%
Самостійність	36%	64%
Здатність до генерування ідей	37%	63%
Комінікабельність, культура діалогу	22%	78%

Особливо дієвим був метод проектів у формуванні комунікативного компонента творчого потенціалу майбутнього лікаря, адже відомо, що від мистецтва мовного спілкування медика дуже часто залежать результати лікування. Словом можна і підтримати пацієнта, і ранили – тому здатність майбутнього лікаря володіти культурою мовлення має велике значення. Професійне мовлення майбутнього

лікаря включало діалоги з хворим, з колегами, спілкування з родичами хворих, написання різних довідок, протоколу операцій, історії хвороби тощо.

У процесі дослідження було впроваджено розроблено програму семінару-практикуму «Формування діалогічної культури майбутніх лікарів» передбачала розгляд таких важливих для формування культури професійного діалогу

питань: культура діалогу в структурі професійної культури лікаря; усні контакти в ситуаціях професійного спілкування в медицині; теоретичні та практичні аспекти культури спілкування лікаря в процесі професійної діяльності; формування тактовності та дипломатичності лікаря при спілкуванні; правила та норми використання мовних моделей звертання, погодження, ввічливості в професійному спілкуванні в медицині; оволодіння етичними засобами професійного спілкування [6; 5]. Культура діалогічного спілкування в системі цінностей та пріоритетів особистості лікаря; правила ведення діалогу, бесіди та підтримання розмови; подолання психологічних бар'єрів при спілкуванні з пацієнтом; деонтологічні цінності в контексті діалогічної культури майбутніх лікарів; емпатійне ставлення лікаря до співрозмовника, сприймання та розуміння пацієнтів [13; 9; 8].

Проектно-технологічна, перетворювальна діяльність – це спосіб розвитку самостійності, творчого підходу до вирішення проблем, втілення креативних ідей у процесі створення оригінального інформаційного продукту, творчого пошуку, в процесі якого студенти оволодівають алгоритмом творчої діяльності, вчать самостійно збирати, обробляти й аналізувати інформацію, інтегрувати й застосовувати раніше набуті знання і вміння, досягати бажаних практичних результатів [18; 14; 11].

Формування творчого потенціалу майбутніх лікарів відбувалося і в процесі активної участі студентів-медиків у позааудиторній роботі, що характеризувалася такими особливостями: добровільністю студентів у позааудиторній роботі; позааудиторні заходи мають невимушений характер і виключають контроль у вигляді оцінок умінь, навичок, знань; поза аудиторна робота сприяє самостійності студентів, їх ініціативності та творчості.

Метою *позааудиторної роботи* був розвиток різноманітних інтересів і здібностей студентів, збагачення досвіду особистісної та професійної самореалізації, виховання самостійності та відповідальності, організація активного відпочинку й розумового дозвілля молоді. У позааудиторний час студенти самі керували процесом оволодіння знаннями, формуванням умінь і навичок.

Важливим складником позааудиторної роботи майбутніх лікарів стала науково-дослідна робота, спрямована на поглиблення мотивації творчої професійної діяльності студентів, розвиток творчого, пошукового, клінічного мислення тощо. Активна участь майбутніх лікарів у роботі університетської клініки сприяла формуванню інноваційної компетентності студентів-медиків, розвитку ініціативності, самостійності індивідуального професійного стилю і творчих здібностей, оволодінню дослідницькими вміннями, зорієнтованими на професійну діяльність у галузі охорони здоров'я.

Активна співпраця і співтворчість майбутніх лікарів у роботі студентської ради, в організації та проведенні різноманітних конференцій, дискусійних майданчиків, клубів новаторської діяльності, конкурсів, олімпіад тощо спону-

кали студентів-медиків до самореалізації, творчого саморозвитку.

У процесі професійної підготовки надзвичайно важливу роль відіграв педагогічний супровід під час становлення майбутніх лікарів як носіїв професії, особливо в процесі проходження практики [19]. Під час педагогічного експерименту ми переконалися в тому, що індивідуальність викладача – дієвий чинник формування особистості майбутнього лікаря XXI ст., бо ніщо так спонукало студента до професійного самозростання, як власний приклад професіонала-наставника, педагогічний супровід процесу формування творчого потенціалу майбутнього лікаря.

Поняття «супровід» у педагогіці трактується як «особливий вид взаємодії з метою створення сприятливих умов розвитку суб'єктів взаємодії»; метод, який «забезпечує створення умов для прийняття суб'єктом розвитку оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору» [20], та сприяє «вихованцю в процесі подолання проблем, організації соціальних взаємин, внутрішніх взаємин із собою та навколишнім світом [14]. Відтак, супровід – це процес, спрямований на розвиток ініціативи й стимулювання соціальної активності молоді [6].

На думку дослідниці С. Ускової, можна визначити такі основні сенси феномена педагогічного супроводу: супровід самовизначення та творчої діяльності особистості; супровід формування компетентності людини; супровід як процес, що сприяє особистісному розвитку індивіда та його міжособистісній взаємодії відповідно до суспільно визначених норм; супровід соціальної адаптації людини та самостійного виконання нею соціальних вимог [16, с. 85–86]. За словами Є. Александрової, педагогічна підтримка – це «тип педагогічної діяльності, сутність якого полягає як у превентивному процесі навчання дитини самостійно планувати свій життєвий шлях і індивідуальний освітній маршрут, організовувати життєдіяльність, вирішувати проблемні ситуації, так і в перманентній готовності адекватно відреагувати на ситуації його емоційного дискомфорту» [2]. На думку Т. Ковальової, особливим типом гуманітарного педагогічного супроводу є тьюторський супровід; тьютор – це педагог, який діє за принципом індивідуалізації та супроводжує побудову особистістю своєї індивідуальної навчальної програми [9, с. 55]. Завдання формування самостійної, відповідальної та соціально мобільної особистості, здатної до соціалізації в суспільстві та активної адаптації на ринку праці, визначає необхідність широкого використання під час психолого-педагогічного супроводу різноманітних програм розвитку соціальних навичок, здатності до особистісного самовизначення й саморозвитку.

Педагогічний супровід, на наше переконання, є цілісною, системно організованою діяльністю студентів під керівництвом і пильною увагою викладача. У процесі такої роботи створюються соціально-психологічні та педагогічні умови успішного навчання і розвитку кожного студента в освітньому середовищі ЗВО, прийняття суб'єктом розвитку

оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору. Цей метод ґрунтується на взаємодії того, хто супроводжує, і того, кого супроводжують.

Висновки. Таким чином, одним із пріоритетних завдань гуманітарного складника сучасної медичної освіти є формування і розвиток активної, ініціативно-творчої, компетентної особистості майбутнього лікаря, який володіє професійним творчим мисленням, особливим філософсько-медичним світоглядом, готовністю до творчої самореалізації й постійного фахового самовдосконалення в умовах жорсткої професійної конкуренції.

Перспективи подальших досліджень. Надалі маємо намір розробляти практичні шляхи розвитку творчого потенціалу студентів-медиків.

Список використаних джерел

1. Аверин В. А. Психология в структуре высшего медицинского образования : автореф. дис. ... д-ра психол. наук. Санкт-Петербург, 1997. 39 с.
2. Александрова В. Г. Возрождение духовных традиций гуманной педагогики. Педагогика. 2008. № 6. С. 42–47.
3. Асламова М. Аксиологічні основи виховання морально-етичних якостей майбутнього лікаря. *Витоки педагогічної майстерності*. Полтава, 2014. Вип. 13. С. 38–42.
4. Белых А. С. Единство задач мировоззренческого развития и профессиональной подготовки молодого специалиста. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2012. № 5 (52). С. 44–54.
5. Васильева Л. А. Компетентностная модель выпускника медицинского колледжа. *Проблемы и перспективы развития образования* : материалы международного науч. конф., (г. Пермь, апрель 2011 г.). Пермь : Меркурий, 2011. Т. II. С. 7–9.
6. Вульф В. Б. 3. Педагогическое сопровождение: явление и процесс. *Мир образования – образование в мире*. 2006. № 2. С. 43–53.

Слухенская Руслана, Иванушко Яна, Селиверстов Сергей. Структура формирования творческого потенциала студентов-медиков в процессе профессиональной подготовки.

А Освещено разработанную нами модель формирования творческого потенциала студентов-медиков, показано результаты проведенных анкетирований по креативным навыкам у будущих врачей. Создание творческого образовательного пространства обеспечивает развитие творческого потенциала будущего врача путём внедрения нестандартных способов учебной деятельности, организации поисковой, исследовательской деятельности, поощрение инициативы к поиску собственных идей и тому подобное..

Ключевые слова: творческий потенциал; профессиональная подготовка; будущий врач; педагогический процесс; модель; представление; развитие личности

Slukhenska Ruslana, Ivanushko Yana, Seliverstov Serhiy. The Structure of Formation of Creative Potential of Medical Students in the Process of Studing.

С The model of formation of creative potential of medical students designed by authors of this paper, answers on questionnaires about creative skills of future doctors are described in the paper. Creative educational space provides development of creative potential of a future doctor by means of introduction of non-standard methods of education, organization of searching and exploratory activities, promotion of initiative for gaining own goals, etc.

Key words: creative potential; professional preparation; future doctor; pedagogical process; model; conception; development of personality

Слухенська Руслана Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри внутрішньої медицини, фізичної реабілітації, спортивної медицини та фізичного виховання ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет»

E-mail: slyruslana@gmail.com

Іванушко Яна Григорівна, кандидат медичних наук, доцент кафедри медицини катастроф та військової медицини ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет»

E-mail: yana_iv@ukr.net

Селиверстов Сергій Іванович, асистент кафедри БЖД Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

E-mail: SergeySeliverstov63@gmail.com

7. Гордійчук С. В. Реформування системи професійної освіти України в контексті Болонського процесу. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. Педагогічні науки. Глухів, 2012. Вип. 20. С. 11–15.
8. Дудікова Л. В. Формування готовності до професійного самовдосконалення у майбутніх лікарів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2011. 22 с.
9. Ковалева Т. М. Матеріали курсу «Основи тьюторського супроводження в общем образовании» : лекції 1–4. Москва : Первое сентября, 2010. 56 с.
10. Лимар Л. В. Аналіз дослідження сформованості готовності до безконфліктної взаємодії з пацієнтами студентів-медиків. *Вісник Чернівецького нац. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка*. Серія Психологічні науки. Чернівці, 2010. Вип. 82, т. 1. С. 366–371.
11. Маяковская Н. В. Профессиональное воспитание будущего врача в медицинском вузе на основе аксиологического подхода : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Шуя, 2012. 23 с.
12. Орбан-Лембрик Л. Е. Психология управления : навч. посіб. 2-ге вид., доп. Київ : Академвидав, 2010. 544 с.
13. Основи красномовства : метод. рекомендації до вивчення навч. дисц. / уклад. Т. А. Равлюк. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. 48 с.
14. Рожков М. И. Педагогическое обеспечение работы с молодежью: Юногикика. Москва : Владос, 2008. 264 с.
15. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В. В. Радула. Київ : Ексіб, 2004. 304 с.
16. Ускова С. А. Сопровождение как базовая категория современной педагогики: теоретическое обоснование. *Человек и образование*. 2013. № 2 (35). С. 84–88.
17. Філософський словник соціальних термінів / за ред. В. С. Бакірова. [3-тє вид., доповн.]. Київ ; Харків : РИФ., 2005. 670 с.
18. Шорникова О. Н. Технология формирования информационной компетентности студентов на основе междисциплинарной интеграции. *Современные наукоёмкие технологии*. 2010. № 12. С. 83.
19. Ямницький О. В. Аксиологічні складові професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх практичних психологів. *Наука і освіта*. 2014. № 12. С. 220–225.
20. Яренчук Л. Г. Випереджувальний розвиток творчого потенціалу майбутнього вчителя технологій: деякі результати експериментального дослідження. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського* : зб. наук. пр. Одеса. 2011. № 1–2. С. 187–192.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 03.03.2019

УДК 378.016:811

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-2\(185\)-45-48](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-2(185)-45-48)

Орищин Іван

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0003-2214-6548>

ВИКОРИСТАННЯ КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ СТУДЕНТІВ ВНЗ

А Автор розглядає проблему використання комунікативного підходу до навчання іноземних мов студентів ВНЗ. Розкрито історію виникнення комунікативного підходу. Використано власний досвід і досвід інших викладачів-практиків. Вказано на роль інтерактивного навчання. Запропоновано декілька ділових ігор при вивченні окремих економічних тем.

Ключові слова: інтерактивне навчання; колективне спілкування; комунікативний підхід; основні ознаки комунікативного підходу; рольова гра

Актуальність проблеми. Сучасний стан міжнародних зв'язків України у різноманітних сферах життєдіяльності, вихід її у європейський і світовий простір, нові політичні, соціально-економічні та культурні реалії потребують певних трансформацій і у сфері освіти як важливого державного інституту, у тому числі й у галузі навчання іноземних мов. Нині необхідно вивчати іноземні мови, адже нині статус іноземної мови має тенденцію до постійного зростання. Усе це зумовлює визначення основних стратегічних напрямів удосконалення цілей, змісту, методів, прийомів і засобів навчання іноземної мови.

Як вважає Л. Євдокімова-Лисогор, сучасні вимоги до підготовки кваліфікованого спеціаліста перш за все потребують від нього бути учасником міжкультурної комунікації та мати необхідні комунікативні спроможності у сферах професійного та ситуативного спілкування в усній і письмовій формах, навички практичного володіння іноземною мовою в різних видах мовленнєвої діяльності в обсязі тематики, що обумовлена професійними потребами; та бути спроможним оволодіти новітньою фаховою інформацією через іноземні джерела. Все це підвищує попит на кваліфікованих випускників, які вільно володіють іноземною мовою, зокрема мовою міжнародного спілкування [1, с. 38].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Останнім часом більшість викладачів ставлять перед собою питання, який підхід у навчанні іноземної мови буде найкращим. Необхідно виділити комунікативний підхід, тому що головним його напрямом є навчання мовлення в умовах спілкування. Цей підхід визначився в результаті осмислення наукових досягнень у галузі лінгвістики, зокрема комунікативної лінгвістики, психології та теорії діяльності, що знайшло відображення в роботах з психології та ме-

тодики навчання іноземних мов (О. Леонтьєв, І. Зимня, Ю. Пассов, С. Шатілов, Г. Рогова та ін.) [1, с. 38].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття.

Оскільки проблема використання комунікативного методу у навчанні студентів ВНЗ є недостатньо вивченою, автор намагався її вирішити.

Мета статті. Згідно із загальноєвропейськими рекомендаціями Ради Європи метою є не просто вивчення будь-якої мови, а вільне спілкування цією мовою, тобто формування в студентів іншомовної комунікативної компетентності [1, с. 38]. Цього можна досягнути за допомогою комунікативного підходу до навчання іноземних мов. Тому метою цієї статті є узагальнити використання комунікативного підходу до вивчення іноземних мов студентами ВНЗ. Як свідчать багато викладачів-практиків (Т. Гармаш, Л. Євдокімова-Лисогор, Є. Пономаренко, О. Сергєєва), комунікативний підхід є досить ефективним, тому він потребує подальшого вивчення та розвитку.

Викладення основного матеріалу дослідження.

Комунікативний підхід до вивчення мови сформувався у кінці 60-х років ХХ століття у Великобританії, коли англійська мова почала набувати статусу мови міжнародного спілкування. Виявилось, що поширені у той час традиційні методики навчання мови (аудіолінгвальна, граматико-перекладна) перестали задовольняти потреби більшості з тих, хто вивчав англійську мову як іноземну. Причиною були не так самі методи навчання, як прагматичний підхід до вивчення мови як інструменту комунікації. Тогочасне суспільство потребувало не системного оволодіння мовою, що вивчалася, на яке були орієнтовані традиційні академічні програми, а можливості негайного практичного застосування набутих знань. Як

виявилось, особи, які вивчали мову з метою спілкування, не володіли сучасним розмовним мовленням, не мали уяви про мовленнєвий етикет, тобто відчували себе безпорадними у ситуації реального спілкування [8, с. 87].

Є. Пономаренко стверджує, що в сучасному світі навчання іноземних мов проводиться за комунікативною методикою, яка вважається найефективнішою й широко визнаною у цілому світі. Вже з 1953 року її використовують багато зарубіжних мовних шкіл, а з недавнього часу більшість українських шкіл.

Що ж таке комунікативна методика і як вона застосовується у навчанні? У рекламних оголошеннях багатьох газет і журналів часто зустрічаємо фразу про те, що навчаємо іноземних мов за комунікативною методикою. У чому її суть і як за її допомогою можна вивчити мову – знає не кожний. У вивченні мови, як відомо, чудес не буває. Тому будь-яка методика повинна підкріплятися, в першу чергу, регулярними заняттями, бажанням вивчити мову і вірою в успіх [2, с. 70].

О. Сергєєва визначила основні ознаки комунікативного підходу:

- основне завдання – навчити студентів розмовляти іноземною мовою на рівні, необхідному для подальшої роботи;

- основним засобом навчання є ділові ігри, що моделюють реальні ситуації спілкування;

- оволодіння засобами спілкування (фонетичними, лексичними, граматичними), а також видами мовленнєвої діяльності (говорінням, аудіюванням, читанням і письмом) відбувається під час практичного застосування цих засобів і видів мовленнєвої діяльності у процесі спілкування;

- обмежене використання рідної мови під час навчання іноземної;

- вивчення системи мови (граматики) є переважно інтуїтивним, тобто, на відміну від традиційної методики, де граматики і лексика є основним предметом навчання, при навчанні за комунікативним методом граматики необхідна лише для правильної побудови речень, проте від студентів вимагається не механічне вивчення граматичних правил, а інтуїтивне відчуття правильно побудованих фрагментів мовлення;

- лексика вивчається не ізольовано (без контексту) як у традиційній методиці, а виключно в контексті під час її застосування [3, с. 122–123].

Мовленнєва спрямованість і ситуативність визначають основну сутність комунікативного підходу і водночас є його принципами. Ефективно реалізувати зазначені принципи допоможе атмосфера колективного спілкування, активне спілкування студентів, координування викладача, взаємодія викладача зі студентами. У зв'язку з цим, педагогічний процес, зорієнтований на спілкування

як мету, може бути ефективним лише за умови, що засобом навчання також буде саме спілкування.

Однією з форм організації пізнавальної діяльності є інтерактивне навчання, метою якого є створення комфортних умов навчання, що дозволяють студентам відчувати свою інтелектуальну спроможність, відчувати себе рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміти що вони роблять, рефлексувати з приводу того, що вони знають, уміють і здійснюють. Процес інтерактивного навчання передбачає перенесення акценту з навчальної діяльності викладача на пізнавальну активність студента, що сприяє розвитку його активності, творчості, ініціативності, розвитку особистих здібностей, гнучкості [6, с. 18].

Л. Стрельченко та О. Стрельченко зазначають, що, активно використовуючи мовленнєві зразки та моделі, термінологічну лексику, лексико-граматичні структури, студенти вчаться виражати свої думки й наміри щодо розв'язування ділового питання, а також конструювати та відтворювати моменти професійної діяльності, такі, як розмова по телефону, ділова зустріч, презентація тощо. Крім того, у ділових іграх розвивається нестандартне мислення, формуються ділові якості та риси майбутніх фахівців [4, с. 67].

Під час вивчення теми «Моя майбутня кар'єра» використовуємо ось таку рольову гру «Телефонні розмови»:

Student A

1. You receive a call for your colleague, Laurie Thompson. Laurie is not in the office at the moment. Take the caller's details and say that Laurie will call them back.

2. You are Laurie Thompson. Telephone the person who called about the job advertisement. Offer to send an application form. The closing date for applications is in two weeks' time.

Student B

1. You want to apply for the job in the advertisement. Call Lochlin Plc and ask for Laurie Thompson.

2. Some time after you call Lochlin Plc, Laurie Thompson calls you back. Ask about how you can apply for the job. You also want to know when the closing date for applications is.

Вивчаючи тему «Продаж через Інтернет» доцільно провести гру, яка вчить як проводити переговори:

A representative of a website maintenance company meets a company manager to negotiate a maintenance contract.

Website maintenance company representative

You want:

1. A three-year contract

This allows you to offer the best service to customers and it will be profitable for you.

2. To test the website each month

This will give the best level of service to the client and increase your earnings.

3. Response time – 24 hours

You want the company to contact you by e-mail if there is an emergency. You want up to 24 hours to solve any problems.

Company manager

You want:

1. A one-year contract

You want to see how well the company does the job and if they are reliable before giving them a long contract.

2. To have the website tested every three months

You want the maintenance costs to be as low as possible. However, you would like to have weekly checks on the security of the website.

3. Response time – two hours

You want to contact them at any hour by phone if there is an emergency. You want the maintenance company to solve any problems within two hours.

Для того, щоб навчити студентів проводити наради та вести дискусії, використовуємо таку гру:

Freestyle has developed a new tennis racket called World beater. It is light but gives players increased power and control. It will be launched in the US. The Marketing Department holds a meeting to discuss a strategy.

Read your role card. Then hold the meeting. At the end, the chairperson should summarise your decisions.

Role card A

Chairperson

You will lead the meeting. Ask for participants' opinions, encourage discussion and help them reach agreement. You must decide the following points concerning the marketing of Worldbeater.

1. Its selling price

2. Its target consumer

3. Special offers for first purchase

4. Advertising/promotion

Role card B

Participant

You have the following opinions concerning Worldbeater
Selling price: \$240 approximately
Target consumer: Professional players and serious club players

Special offer for first purchase: 30 free tennis balls

Advertising/promotion: *Professional Tennis*

Role card C

Participant

You have the following opinions concerning Worldbeater
Selling price: \$150

Target consumer: All tennis players, all age groups

Special offer for first purchase: Free tennis at local club

Advertising/promotion: Advertisements in national/ local newspapers and television commercials

Role card D

Participant

You have the following opinions concerning Worldbeater

Selling price: \$180

Target consumer: All tennis players, all age groups

Special offer for first purchase: A free T-shirt with Freestyle logo on it

Advertising/promotion: Advertising in clubs, at public tennis courts and in the press

Role card E

Participant

You have the following opinions concerning Worldbeater

Selling price: \$200

Target consumer: People with money and fashion-conscious tennis players

Special offer for first purchase: A 20% discount off any Freestyle product

Advertising/promotion: Endorsement contracts with famous players or film stars

Висновки з даного дослідження. Відмітимо, що сучасна методика викладання іноземних мов – це гнучке інформаційно-освітнє середовище, що постійно розширюється й оновлюється, і сучасний підхід до пошуку оптимальної й ефективної методики викладання іноземних мов у немовному ВНЗ полягає в поєднанні традиційних та інтенсивних методів навчання. Отже, активне використання комунікативного підходу в процесі викладання іноземної мови дає позитивний результат в засвоєнні і застосуванні іноземної мови майбутніми спеціалістами у їхній професійній сфері.

Перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. У перспективі будемо створювати на заняттях такі умови і ставити такі комунікативні завдання, які стимулювали б студентів до усвідомленого засвоєння знань і творчого застосування набутих умінь і навичок, що є можливим лише при моделюванні проблемних ситуацій у навчанні.

Список використаних джерел

- Актуальні проблеми викладання іноземних мов для професійного спілкування : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Дніпропетровськ, 7–8 черв. 2013 р.) / Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпропетровськ, 2013. Т. 1. 144 с.
- Актуальні проблеми викладання іноземних мов для професійного спілкування : зб. наук. пр. V Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Дніпропетровськ, 25–26 квіт. 2014 р.) / Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпропетровськ : Вид-ць Біла К. О., 2014. 145 с.
- Актуальні проблеми сучасної філології та методики викладання іноземних мов у навчальних закладах : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Харків, 10–11 жовт. 2011 р.) / Харків. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. Харків, 2011. 136 с.
- Актуальні проблеми викладання іноземних мов для професійного спілкування : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Дніпропетровськ, 6–7 квіт. 2012 р.) / Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпропетровськ : Вид-ць Біла К. О., 2012. Т. 1. 107 с.

5. Компетентнісно-діяльнісні технології навчання іноземної та рідної мови у середній і вищій школі : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Чернігів, 28 лют. – 1 берез. 2014 р.) / Чернігів. нац. технолог. ун-т. Чернігів, 2014. 141 с.
6. Методика викладання філологічних дисциплін у загальноосвітніх та вищих навчальних закладах України : II Регіон. наук.-практ. конф., (м. Кам'янець-Подільський, 14 лист. 2013 р.). Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2013р. 87 с.
7. Проблеми викладання іноземних мов у немовному вищому навчальному закладі : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Київ, 16 берез. 2012 р.). Київ : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2012. 289 с.
8. Швець Т. А. Методика навчання іноземних мов у вищій школі. Переяслав-Хмельницький, 2014. 295 с.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 25.02.2019

Орищин Іван. Использование коммуникативного подхода к обучению иностранным языкам студентов вуза.

Ⓐ Автор рассматривает проблему использования коммуникативного подхода к обучению иностранным языкам студентов вуза. Раскрыто историю возникновения коммуникативного подхода. Использовано собственный опыт и опыт других преподавателей-практиков. Указано на роль интерактивного обучения. Предложено несколько деловых игр при изучении отдельных экономических тем.

Ключевые слова: интерактивное обучение; коллективное общение; коммуникативный подход; основные признаки коммуникативного подхода; ролевая игра

Oryshchyn Ivan. Use of Communicative Approach in Teaching Foreign Languages to Universities Students.

Ⓐ The author considers the problem of use of communicative approach in teaching foreign languages to students of universities. The history of appearing of the communicative approach is revealed. The own experience and the experience of other teachers-practitioners are used. The role of interactive learning is specified. A few role-plays in the study of selected economic topics are offered.

Key words: interactive learning; collective communication; communicative approach; main features of the communicative approach; role-play

Орищин Іван Степанович, старший викладач кафедри економіки та маркетингу Національного університету «Львівська політехніка»

E-mail: oist_et@ukr.net

Купіна Лідія
Армейська ЛюбовORCID ID <http://orcid.org/0000-0003-2031-1239>ORCID ID <http://orcid.org/0000-0002-8864-0023>

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

А Висвітлено одну з актуальних проблем сьогодення – підвищення педагогічної майстерності вчителів іноземної мови як умови розвитку професійної компетентності в системі післядипломної освіти, що спроможна оперативно відтворити нормативні зміни зовнішнього середовища. Головний показник якості сформованості розвитку професійної компетентності вчителів іноземної мови в системі післядипломної освіти – підвищення їхньої педагогічної майстерності шляхом розширення психолого-педагогічних і предметних знань і набуття вмінь відповідно до особливостей педагогічної діяльності, а саме: здатності й готовності застосовувати отримані знання в професійній практичній діяльності, що дозволяє говорити про інтегративну природу компетентності, що утворюється з діалектично пов'язаних частин, знань, структур, способів діяльності, особистісних якостей. Найбільш цьому сприяє комунікативний підхід, який зумовлює практичну мету навчання й вивчення іноземних мов, а саме: формування і розвиток міжкультурної комунікативної компетенції.

Ключові слова: педагогічна майстерність; професійна компетентність; післядипломна педагогічна освіта; готовність до творчої професійної діяльності; педагогічна техніка; механізм саморозвитку

Актуальність дослідження. У Концепції «Нова українська школа» [5] та Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [7] визначено відповідну мету: підвищення доступності якісної, конкурентоспроможної освіти відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства, економіки, кожного громадянина; забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними задатками, здібностями, потребами на основі навчання впродовж життя. Для вирішення цих питань необхідно сконцентрувати увагу як наукової спільноти, так і вчителів-практиків на проблемі підвищення педагогічної майстерності вчителів іноземної мови як однієї з умов розвитку професійної компетентності в системі післядипломної педагогічної освіти, спроможної оперативно відтворити нормативні зміни зовнішнього середовища.

Тож на етапі впровадження Концепції «Нова українська школа» перед сучасною школою стоїть завдання сформувати в дітях основні життєві компетентності, оскільки тільки вчитель XXI століття може підготувати учня XXI століття. Такий учитель здатен постійно підвищувати педагогічну майстерність, розвивати професійну компетентність, уміти критично мислити, здатен вчитися протягом життя [7].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Результати аналізу психолого-педагогічної літератури з даної проблеми (Г. Єльнікова [2], О. Зайченко [5], В. Маслов [10], Н. Білик [2; 3], М. Ноулз [8], З. Рябова [11] та ін.) дали підстави розглядати педагогічну майстерність як вищий рівень професійної діяльності, синтез знань і світогляду вчителя, його всебічної теоретичної підготовки і методичних навичок у навчанні й вихованні.

Розробляючи модель розвитку професійної майстерності вчителя іноземної мови, ми скористалися структурою особистості Н. Білик, зокрема, пріоритет надали таким компонентам: професійні якості; педагогічна компетентність; готовність до творчої професійної діяльності; педагогічна техніка, а також педагогічні вміння, вибудовані з урахуванням механізмів саморозвитку: конструктивні, організаторські, комунікативні, гностичні [3].

На підставі викладеного вважаємо, що до складників професійної компетентності вчителя іноземної мови необхідно віднести теоретичне і практичне володіння педагогічними технологіями й формами навчання, вміннями й навичками їх використання в умовах сучасної школи та необхідності індивідуального навчання учнів в умовах упровадження Концепції «Нова українська школа» [5].

Визнання гуманізацією освіти учня головною діючою особою всього освітнього процесу означає особистісно зорієнтоване навчання. Однак, щоб зробити школяра справжнім суб'єктом цього процесу, треба кардинально змінити всю технологію цього процесу. Формування комунікативної компетенції учнів у всіх видах мовленнєвої діяльності та обґрунтування використання методик формування комунікативної мовленнєвої діяльності на уроках іноземної мови в закладах загальної середньої освіти вимагає опрацювання таких педагогічних технологій, які ставлять за мету не нагромадження знань і вмінь, а постійне збагачення досвідом творчості, формування механізму самоорганізації і самореалізації особистості кожного учня та життєвих навичок [6].

Як зазначає О. Коваленко, для проведення самостійної роботи особливого значення набувають дидактич-

ні ігри, що допомагають дітям у захоплюючій для них формі набувати знання: розрізняти ознаки предметів, описувати їх; диференціювати видові й родові ознаки; класифікувати предмети за видовими й родовими ознаками, порівнювати їх, виділяти частину з цілого, скласти ціле з частин; вилучати «зайві» предмети. На уроках іноземної мови доцільно використовувати ігри, організація яких не вимагає від учителя багато часу на приготування обладнання. Навчальний матеріал і співбесіда з учнями на уроках іноземної мови ведеться тільки іноземною мовою [4].

Важливого значення набуває формування у дітей ставлення до навчання. Завдання вчителя – привчати дітей учитися, сформувати у них життєві навички. Також необхідно пригадати й те, що в сучасних методах велику роль грає самостійна пізнавальна діяльність учнів. Не вітається подання учням готового матеріалу, вони повинні проявляти більше самостійності, бо це сприяє запам'ятовуванню. Основна ідея сучасних методик однакова: кращий спосіб навчання – це спілкування, а також навчити дітей самостійно спостерігати, користуватися додатковою літературою, висловлювати думки іноземною мовою. Вченими-методистами (Ю. Пассов та ін.) визначені численні типові комунікативні ситуації, що за критерієм схожості, об'єднуються у великі групи, утворюючи так звану сферу спілкування [10].

Висвітлено актуальні проблеми підвищення педагогічної майстерності вчителів іноземної мови як одна з головних умов розвитку професійної компетентності в системі післядипломної освіти, а також упорядковані основні аспекти розвитку мотивації самоосвіти педагогів у міжкурсовий період [1].

Сучасні підходи щодо розвитку професійної компетентності вчителів іноземної мови зумовлюють необхідність імплементації нових форм підготовки цих фахівців, що дає підстави для постійного вдосконалення організаційних і змістових ліній у системі післядипломної освіти, що полягає в забезпеченні можливості вибору індивідуальної педагогічної траєкторії професійного самостворення.

Викладення попереднього матеріалу статті. Як показує аналіз науково-методичних публікацій і власні спостереження, найрозповсюдженішими в сучасній педагогічній практиці є такі організаційні форми навчання: колективні, індивідуальні, групові, парні, ігрові, активні та інтерактивні. Перед учителем іноземної мови на кожному уроці постає проблема вибору найефективніших форм навчання. Серед інших нововведень пропонуємо інтерактивні форми навчання. Також відходимо від вчителецентризму і йдемо до дитиноцентризму, адже нинішній учень – це основний агент майбутніх змін у закладах загальної середньої освіти. Ми очікуємо, що результатами нашого навчання буде не пере-

вірка теоретичних знань, а перевірка вмінь. Зокрема, вміння критично мислити, спілкуватися іноземною мовою і здатність учитися, а також необхідність уточнень функцій іноземної мови, визначення нових стратегічних напрямів процесу оволодіння нею, перегляду шляхів і засобів навчання.

Спілкування на уроках іноземної мови у гімназії ведеться виключно тільки іноземною мовою, завдяки чому у нас з'являється можливість розвивати одну з головних компетенцій – спілкування іноземною мовою. Актуальні проблеми з цього питання систематично розглядаються на засіданнях творчих груп учителів і педагогічній раді тощо.

Які ж різновиди методик викладання іноземної мови на сучасному етапі використовуються вчителями іноземної мови?

Нині існують дві найпоширеніші методики навчання учнів на уроках у закладах загальної середньої освіти: класична та комунікативна. Попри ми беззаперечно лідерство віддаємо комунікативній методиці. Удосконалення знань з іноземної мови здійснюється не тільки на уроках, а також і після навчальних занять за бажаннями учнів і батьків: на спеціальних курсах, факультативних та індивідуальних заняттях. На таких заняттях використовуємо нетрадиційні методики Китайгородської, Шехтера, Каллана, Рунова. Кожна з методик має свої переваги та недоліки, але головне треба знати, що здоровий глузд і життєвий досвід необхідно опановувати самостійно. Тож у гімназії поетапно створюється сучасний профіль шкільного вчителя іноземної мови нового покоління.

У ході навчання іноземним мовам в умовах упровадження Концепції «Нова українська школа» необхідно вчителям іноземної мови шукати такі сучасні ідеї, що вкрай необхідні для формування нового методологічного спрямування. Розглянемо ефективність використання на уроках методики формування комунікативної мовленнєвої компетенції [5].

Багатогранність цього методу базується на принципах комунікативної методики, а саме: принцип оволодіння всіма аспектами іншомовної культури через спілкування; принцип взаємопов'язаного навчання аспектам іншомовної культури; принцип моделювання змісту аспектів іншомовної культури; принцип системності в організації навчання іноземним мовам; принцип індивідуалізації в оволодінні іноземною мовою [6]. Також виокремимо педагогічні вміння, вибудовані з урахуванням механізмів саморозвитку: конструктивні; організа-торські; комунікативні; гностичні.

На підставі викладеного вважаємо, що до складників професійної компетентності вчителя іноземної мови, як одного з важливих факторів підвищення педагогічної майстерності, необхідно віднести теоретичне і практич-

не володіння педагогічними технологіями й формами навчання, вміннями й навичками їхнього використання в умовах упровадження Концепції «Нова українська школа» та необхідності індивідуального навчання учнів, а також формування вміння вчитися через створення умов суб'єктивної та особистісної індивідуалізації.

Також відзначимо, що в закладі освіти знаходяться діти з різним рівнем підготовленості; з різними пізнавальними можливостями, здібностями до навчання. Тож на даному етапі бажано дотримуватися принципу системності в організації навчання іноземним мовам. Даний принцип будується реверсивним шляхом і забезпечує системність, цілісність, ієрархічність, цілеспрямованість.

Системність організації процесу навчання передбачає також стадіальність оволодіння мовою, тобто включає в себе різні рівні освітнього процесу: рівень ступенів навчання (початкова, молодша, середня, старша); рівень періодів навчання, що визначаються всередині ступенів; рівень етапів (етап формування лексичних, граматичних навичок, етап удосконалення навичок, етап розвитку вміння); рівень стадій навчання, що визначаються всередині етапів і підетапів (стадії підстановки, трансформації, репродукції, комбінування).

Кожен із рівнів має свою специфіку, що визначається психолого-педагогічними особливостями учнів і враховується під час планування навчальної дисципліни та підготовці кожного навчального модуля.

Таким чином, ситуація виступає не тільки в ролі так званої мовної ситуації, але й у ширшому статусі – ситуації освітньої діяльності.

Організуючи індивідуальну форму навчання, вчитель іноземної мови має враховувати психолого-фізіологічні особливості розвитку кожного учня. Психологічна готовність має три взаємопов'язані компоненти: інтелектуальний, емоційно-вольовий і мотиваційний. Рівень розвитку психологічної готовності дитини до вивчення іноземної мови є дуже важливим показником. Науково обґрунтовано, що навчання будується на принципі врахування зони найближчого розвитку, з випередженням актуального розвитку [4].

Особливого значення для ефективної організації освітнього процесу в сучасній школі при вивченні іноземної мови набувають компетенції вчителя, що пов'язані з використанням різних форм навчання, що, на нашу думку, відноситься до технологічної компетентності вчителя та сприяє підвищенню педагогічної майстерності.

Отже, з метою формування пізнавальної активності учнів, підвищення ефективності та якості освітнього процесу, враховуючи особливості навчальної діяльності вчителя іноземної мови, необхідно забезпечити відповідну їх підготовку у закладах післядипломної педаго-

гічної освіти; особливу увагу звернути на використання різних організаційних, активних та інтерактивних форм у навчанні учнів іноземної мови. А також необхідно відзначити, що при виборі методики навчання іноземної мови бажано враховувати не тільки власні вподобання, а й, перш за все, треба орієнтуватися на вік, здібності, інтереси та психологічні особливості учнів різних рівнів освітнього процесу. Орієнтуючись на них, зможемо вибрати найприйнятніші й найрезультативніші методи.

Висновки й перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, одним із завдань закладів післядипломної педагогічної освіти вбачаємо розвиток професійної компетентності педагогів, зокрема й учителів іноземної мови, що зумовлює вдосконалення педагогічної майстерності, конкурентоспроможності серед колег, самостійного пошуку та впровадження в педагогічну діяльність чинних методик навчання іноземної мови тощо.

Список використаних джерел

1. Армейська Л. В., Армейський О. С., Коваль О. А. Аспекти розвитку мотивації самоосвіти педагогів у навчальному процесі курсів підвищення кваліфікації. *Theoretical and applied researches in the field of pedagogy, psychology and social sciences* : international scientific-practical conference, (Kielce, December 28–29, 2016). Kielce, 2016. P. 210–214.
2. Білик Н. І. Суперпрофесіоналізм – найвищий рівень творчого самопроекування особистості вчителя в регіональній освітній системі підвищення кваліфікації. *Регіональна освітня система підвищення кваліфікації як фактор розвитку професіоналізму педагогічних працівників: теорія, практика та виклики часу* : електрон. зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Полтава, 23 листоп. 2018 р.) / за ред. д-ра пед. наук Н. І. Білик. Полтава : ПОІППО, 2018. С. 7–11. URL: http://poippro.pl.ua/images/FILES/pidrozdzily/kafedra_pedmaisternosti/biblioteka/tezi_23.11.2018.pdf
3. Білик Н. І. Управління адаптивно-педагогічним проектуванням регіональних освітніх систем підвищення кваліфікації педагогічних працівників : монографія. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2015. 461 с.
4. Коваленко О. Концептуальні зміни у викладанні іноземних мов у контексті трансформації іншомовної освіти. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2003. № 2. С. 3–18.
5. Концепція «Нова українська школа»: Наказ МОН України. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/> (дата звернення: 08.02.2016).
6. Кравченко Г. Ю. Роль цільових творчих груп в адаптивному управлінні розвитком кафедральної системи інститутів післядипломної педагогічної освіти. *Адаптивне управління: теорія і практика*. Серія «Педагогіка» № 1, 2016. URL: http://am.eor.by/images/adapt/vol1/16_am_01_kravchenko_t.pdf
7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. URL: old.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf
8. Ноулз М. Современная практика образования взрослых. Андрагогика против педагогики. Москва : Педагогика, 1970. 236 с.
9. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. Москва : Просвещение, 1991. 360 с.
10. Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти : монографія / Г. В. Єльнікова, О. І. Зайченко, В. І. Маслов та ін.; за ред. Г. В. Єльнікової. Київ ; Чернівці : Книги–XXI, 2010. 460 с.
11. Рябова З. В. Моніторинг розвитку навчальної діяльності учнів загальноосвітнього навчального закладу (теоретичні основи кваліметричного підходу). *Практика управління закладом освіти*. 2007. № 2 (7). С. 33–39.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 05.03.2019

Купина Лидия, Армейская Любовь. Развитие педагогического мастерства учителей иностранного языка в системе последиplomного образования.

А Освещена одна из актуальных проблем нынешнего времени – повышение педагогического мастерства учителей английского языка как условия развития профессиональной компетентности в системе последиplomного образования, которая способна оперативно воссоздать нормативные изменения внешней среды. Главный показатель качества сформированности развития профессиональной компетентности учителей английского языка в системе последиplomного образования – повышение их педагогического мастерства путём расширения психолого-педагогических и предметных знаний и приобретения умений в соответствии с особенностями их педагогической деятельности, а именно: способности и готовности применять полученные знания в профессиональной практической деятельности, что позволяет говорить об интегративной природе компетентности, которая образуется из диалектически связанных частей, знаний, структур, способов деятельности, личностных качеств. Наиболее этому способствует коммуникативный подход, который обуславливает практическую цель обучения и изучения иностранных языков, а именно: формирование и развитие межкультурной коммуникативной компетенции.

Ключевые слова: педагогическое мастерство; профессиональная компетентность; последиplomное педагогическое образование; готовность к творческой профессиональной деятельности; педагогическая техника; механизм саморазвития

Kupina Lidiya, Armeiska Liubov. Development of Pedagogical Skills of Foreign Languages Teachers in the System of Postgraduate Education.

S The article deals with one of the actual problems today: maintaining of foreign languages teachers' skills as the source of development professional competence in the system of postgraduate education, which is capable to reflect effectively normative changes of environment. The main indicator of formed development of professional competence of English teachers in the system of postgraduate education, actually, maintaining of professional skills of teachers in the way of widening of psychological, pedagogical and the subject knowledge and gaining skills according to pedagogical activity of English language teachers, mainly, abilities and readiness to apply the gained knowledge in professional practical activity, that enables to tell about integrated competency skills which are made from dialectically connected parts, knowledge structures, ways of activity, qualities of personality.

Key words: pedagogical skills; professional competence; postgraduate pedagogical education; readiness to creative professional activity; pedagogical techniques; mechanism of self-development

Купіна Лідія Миколаївна, вчитель німецької мови Харківської гімназії № 43

E-mail: lida.kypina.meta.ua@meta.ua

Армейська Любов Василівна, кандидат педагогічних наук, викладач Центру післядипломної освіти Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

E-mail: armeyslv@gmail.com

ДОБІР ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ АНГЛОМОВНОЇ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЧИТАННІ

А Досліджена проблема добору, адаптації та презентації поетичних текстів, які використовуються для формування у майбутніх філологів лінгвосоціокультурної компетентності в читанні. Розроблено методичну систему роботи над навчальними культурознавчими текстами та подано низку критеріїв, за допомогою яких якісно оцінюється текстовий матеріал із метою використання його у освітньому процесі.

Ключові слова: критерії відбору; автентичність; лінгвосоціокультурна компетентність; поетичний твір

Актуальність проблеми. Поетичний текст, включений в освітній процес, має бути зразком писемного мовлення, змістовна структура якого становить етнокультурну інформацію, спрямовану на формування лінгвосоціокультурної компетентності (ЛСКК) студентів. Зважаючи на те, читання та інтерпретація текстів, з одного боку, потребує наявності у студента певних пресупозиційних знань, а з іншого, кожен поетичний твір має стати джерелом фактуальної, концептуальної, підтекстової та емотивно-оцінної інформації.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проаналізувавши наукові праці, присвячені критеріям добору текстів, таких науковців, як Л. Смелякова, Т. Фролова, В. Черниш, Л. Голованчук, Ю. Коган, О. Бирюк, А. Тюріна, Ю. Тен, В. Топалова, С. Мирошніченко, Л. Смелякова, Н. Осадча, Г. Матушанський, К. Слуцька, Ю. Трикашна, С. Фоломкіна, розуміємо, що ефективність навчальних матеріалів, які використовуються для формування лінгвосоціокультурної компетентності в читанні залежить від якості процедури добору, критеріїв добру і джерел добору. Найважливішими завданнями на цьому етапі роботи є добір, адаптація, презентація текстів, а також розроблення методичної системи роботи над навчальними культурознавчими текстами.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На основі проведення аналізу різних праць щодо процедури добору художніх текстів для формування ЛСКК у читанні маємо констатувати, що жодна із проаналізованих праць не відображає проблеми навчання майбутніх філологів читання поетичних творів, зокрема не було спроби проаналізувати проблему добору автентичного поетичного твору, його презентації, спрямованої на формування у майбутніх філологів лінгвосоціокультурної компетентності в читанні.

Мета статті: розробити методичну систему роботи над навчальними культурознавчими текстами та представити низку критеріїв, за допомогою яких якісно оцінюється текстовий матеріал.

Викладення основного матеріалу дослідження. Однією з проблем визначаємо культурно марковані тексти –

тексти, які містять інформацію. На основі проведення аналізу різних праць щодо змісту і складу ЛСКК в читанні маємо констатувати, що жодна з них не відображає проблеми навчання майбутніх філологів читання поетичних творів, зокрема, не було спроби визначення їх етнокультурного характеру, тобто сам поетичний твір і тексти, що містять інформацію про культуру (коментарі, словникові статті, наукові та публіцистичні статті, що містять тлумачення культурної інформації, що подається в поетичному творі).

Джерелами добору визначаємо оригінальну англomовну літературу (зокрема поетичні твори), що відповідає прийнятним критеріям; наукові, довідникові та публіцистичні джерела, які містять пресупозиційну інформацію, необхідну для сприйняття та розуміння поетичних творів; інформацію, що розширює лінгвосоціокультурні знання студентів.

Під критеріями добору розуміємо основні ознаки, за допомогою яких якісно та кількісно оцінюється текстовий матеріал із метою використання його чи невикористання як навчального матеріалу відповідно до цілей навчання [2, с. 116].

Проаналізувавши низку наукових праць, присвячених критеріям добору текстів, умовно ділимо їх на критерії, що зорієнтовані на мовностилістичну та композиційну якість тексту; на критерії, що зорієнтовані на дидактичний потенціал тексту.

Критерії, що характеризують мовностилістичну та композиційну якість тексту, передбачають добір таких одиниць, які за структурними, змістовими, мовностилістичними особливостями відповідають текстові як лінгвістичній одиниці. До таких критеріїв належать: зв'язність, змістова цілісність, смислова та змістова завершеність, мовна доступність, обсяг тексту, автентичність [5].

За критерієм зв'язності добору підлягають тексти, змістово-смислові компоненти яких логічно взаємообумовлені. Якщо це поетичний твір, а не його фрагменти, то він аріорі повинен бути зв'язним. Однак є твори (особливо постмодерністські), зв'язність у прямому сенсі слова від-

сутня (вони мають свою особливу композицію). Вважаємо доцільним уникати таких творів, оскільки вони є складними для розуміння і потребують великих затрат часу.

За критерієм *змістової цілісності* добору підлягають поетичні твори, які не містять змістових лакун, змістова та смислова лінія чітко простежуються. Усі змістово-смислові блоки підпорядковані темі та ідеї. У цілому, це типова характеристика одиниць мови, які називаємо текстом. Однак, враховуючи специфіку поетичних творів, уникаємо творів, що містять навмисне порушення змістової та смислової цілісності.

Критерій *смислової та змістової завершеності* добору підлягають тексти, що містять змістовно та смислово завершені блоки актуальної, підтекстової, мотивно-оцінної та концептуальної інформації. Смислову та змістову завершеність визначаємо її інтерпретаційністю, тобто можливістю надання окремим інформаційним блоками (а відтак і тексту в цілому) змісту та смислу.

Доступність тексту і цікава фабула стимулюють виникнення інтересу до читання. Успіх навчання читання залежить цілком від книги. Доступність тексту з погляду мовних засобів є важливим критерієм добору тексту, так як інакше читання буде розцінюватися студентами як складне, нецікаве, обтяжливе явище [4, с. 170–171]. За критерієм *мовної доступності* добору підлягають тексти, лексична, граматична та стилістична складність яких не перевищує рівень володіння іноземною мовою на рівні B2 – C1, які не містять граматичних конструкцій, яких студенти не вивчали. У разі, якщо поетичний твір відповідає всім іншим критеріям, але містить 1–2 невідомі конструкції, вважаємо доцільним залучати його для формування ЛСКК, однак проводити пропедевтичну експлікацію таких конструкцій. Невідому лексику не беремо до уваги, оскільки вважаємо, що чим більше культурно маркованої лексики містить поетичний твір, тим вищий його навчальний потенціал.

Труднощі під час читання тексту можуть бути об'єктивними та суб'єктивними [7, с. 132]. До об'єктивних труднощів розуміння поетичного твору відносимо складні синтаксичні конструкції, стилістичні фігури, інверсії, підтекстову, концептуальну інформацію, закладену автором твору, не інтерпретовані або поліінтерпретовані фрагменти; до суб'єктивних – недостатній тезаурус у студентів, не розвинені інтерпретаційні вміння та стратегії, недостатні предметні знання, недостатній лексичний запас. Поетичний твір, з одного боку, повинен містити нову невідому інформацію (за критерієм інформативності), а з іншого – має бути таким, що підлягає розумінню та інтерпретації.

За критерієм *обсягу тексту* добору підлягають поетичні твори обсягом до 2500–3000 знаків (відповідно до рівня B2 – C1), однак варто зауважити, що обсяг текстів може скорочуватися залежно від його складності, яка зумовлюється кількістю культурно маркованих одиниць мови.

За критерієм *автентичності* добору підлягають поетичні твори, що написані не для навчальних умов, а

є частиною історико-літературного процесу країн, мова яких вивчається. Саме такий твір найповніше відображає мовну картину світу, створює перцептивний образ англо-саксонської культури.

Під час добору текстів, услід за Н. Осадчою, беремо до уваги культурологічну автентичність тексту (наявність українознавчих текстів актуальної, сучасної, а не архаїчної, застарілої інформації про життя англословних країн, що дає можливість вивчати культуру іншого народу за допомогою власне мови цього народу, інформаційну автентичність (країнознавча інформація викликає природне зацікавлення у студентів, є важливою для юнацького віку і відповідає профілю студентів), ситуативну автентичність (відповідність жанру) [7, с. 121–122], а також, слідом за Л. Голованчук, реактивну автентичність, тобто здатність поетичного твору викликати реакції в читача – почуття, емоції, враження [5, с. 41]. Окрім цього, реактивний характер текстів має мотивувати студентів до інтерпретації окремих змістових частин та тексту в цілому, до обговорення (монологічного та діалогічного) прочитаного.

До критеріїв, які зорієнтовані на дидактичний потенціал тексту, відносимо відповідність віку, цілеспрямованості (функціональності), культурологічної цінності та інформативності, цікавості та екзотичності навчального тексту.

Критерій відповідності віку визначає добір таких творів, які б сприяли розвитку і формуванню мотиваційної, когнітивної та емоційної сфер особистості студентів, які б забезпечували формування в учнів критичного мислення, вироблення певної життєвої позиції [6, с. 14]. Відповідно до цього критерію добору та читанню підлягають твори, що порушують актуальні для сучасної молоді питання – життєвого вибору, обов'язку перед суспільством і іншими людьми, кохання, духовних цінностей, естетики, прагнення самореалізації, збереження навколишнього середовища. Окрім важливих питань для роздумів, поетичні твори повинні містити концептуальну, підтекстову інформацію, що потребує аналізу, адже шляхом глибини аналізу та пошуку відбувається естетичне та ідейне сприйняття твору, рефлексія особистості.

Критерій *цілеспрямованості* (функціональності) полягає в урахуванні вимог освітнього стандарту і програми, що визначає освітні, комунікативно-практичні, розвивальні виховні цілі і завдання в аналітичному (вивчаючому) читанні [6, с. 14]. Проектуючи цей критерій на предмет нашого дослідження, визначаємо, що добору підлягають поетичні тексти, на матеріалі яких можна формувати якомога більше компонентів ЛСКК у читанні, зокрема ці твори мають містити лінгвосоціокультурну інформацію, виражену в безеквівалентній та фоновій лексиці, в метафорах, культурних концептах, культурних символах, прецедентних феноменах, містити фактуальну, підтекстову, емотивно-оцінну, концептуальну інформацію, що відображає особливості лінгвокультури.

Щоб досягнути поставленої цілі, лінгвосціокультурна інформація потребує певного впорядкування, тому вважаємо доцільним спиратися на критерій *культурологічної цінності* матеріалу (або інформативності), який передбачає наявність у тексті тих відомостей, які найповніше відображають мовну картину світу, що дозволяє сформувати цілісне уявлення про культуру народу [1, с. 141]. Лінгвосціокультурна цінність навчального матеріалу країнознавчого характеру визначається його лінгвосціокультурним потенціалом, тобто як цей текст допомагає студентам у пізнанні культури англомовних країн і народів [7, с. 126–127]. Критерій культурологічної цінності тісно пов'язаний із критерієм інформативності, тобто кількості інформації, що відображена в змісті та смислі [1, с. 141]. Урахування цього критерію при доборі навчального матеріалу для формування ЛСКК забезпечує особистісну значущість отриманої інформації для читачів і задовольняє їхню пізнавальну потребу, стимулюючи пізнавальний інтерес [7, с. 129]. Інформативність тексту визначається новизною лінгвосціокультурної інформації. За критерієм інформативності добираємо поетичні твори, що містять культурно марковану інформацію в самому тексті, а також передбачають і мотивують до залучення додаткових пресупозиційних знань (хронотоп, авторська позиція, культурні передумови створення тощо) для розуміння різних видів інформації.

Лінгвосціокультурна цінність навчального матеріалу країнознавчого характеру визначається його лінгвосціокультурним потенціалом, тобто як цей текст допомагає студентам у пізнанні культури англомовних країн і народів [7, с. 126–127]. Лінгвосціокультурна цінність твору визначаємо *ступенем сучасності лінгвосціокультурного матеріалу* (відображення актуальної культури), *принципом актуального історизму* (включення історичних відомостей, відомих усім носіям мови), *ступенем типовості відображених фактів* [3, с. 116–117]. Ступінь сучасності лінгвосціокультурного матеріалу передбачає добір текстів, які містять сучасні культурні поняття та реалії, що існують у сучасному англосаксонському суспільстві, якими користуються носії мови в повсякденному спілкуванні. Ми не бачимо доцільності (в контексті комунікативного підходу) заглиблюватися у вивчення історичних артефактів культури.

Наприклад: *The Waste Land, by TS Eliot Unreal City,*
Under the *brown fog* of a winter dawn.
A crowd flowed over *London Bridge*, so many,
I had not thought death had undone so many.
Sighs, short and infrequent, were exhaled,
And each man fixed his eyes before his feet.
Flowed up the hill and down *King William Street*,
To where *St Mary Woolnoth* kept the hours
With a *dead sound on the final stroke of nine*.

За критерієм актуального історизму добору підлягають тексти, що містять прецедентні історико-культурні фено-

мени, що складають наразі зміст комунікативної компетентності, входять до сфери повсякденного спілкування. Наприклад: *A Prayer In Time Of War, by Alfred Noyes*

The towering *Babels* that we raised
Where scoffing *sophists* brawl,
The little *Antichrists* we praised –
The night is on them all.
Grant us the single heart, once more,
That mocks no sacred thing,
The *Sword of Truth* our fathers wore
When you wast *Lord and King*.

За критерієм типовості відображених фактів добору підлягають тексти, що містять типові культурні символи, концепти, типові для англосаксонської культури метафори, описують прецедентні події, факти, особистості. Такі тексти дозволяють формувати уявлення про сучасний культурний контекст комунікації, що апроксимує мовця до культурного контексту. Критерій типовості уможливорює формування інтерпретаційних стратегій, які, власне, і є типовими як у плані когнітивних операцій, так і в плані інформативності текстового матеріалу.

Наприклад: *Dublin, by Louis Mac Niece*
Grey brick upon brick,
Declamatory bronze
On *somber pedestals* –
O'Connell, Grattan, Moore –
And the *brewery tugs* and the *swans*...
And the *porter running from the taps*
With a head of yellow cream
On the balustrade stream
And *Nelson on his pillar*
Watching his world collapse.

До означених критеріїв вважаємо доцільним додати критерій контрастивності, відповідно до якого добирати тексти, що містять розбіжності між українською лінгвокультурною та англосаксонською. Контрастивність забезпечить можливість виділення культурної специфіки на рівні денотатів і конотацій мовних одиниць, що проєктується у змісті та смислі поетичного твору.

Наприклад: *Going To Church, by Cindy Wyatt*
When young I used to go to church
And loved to hear the *preacher* speak
I longed to learn *God's word*
And with my heart his will to seek
I listened to the voice of
The Holly Spirit as he spoke
I longed to do my *Savior's will*
When alone and my spirit broke.

Лінгвосціокультурний матеріал в автентичних художніх текстах може бути представлений як експліцитно, так і імпліцитно. Поетичний твір для нас є цікавим з погляду імпліцитності, що відображена в концептах, метафорах, символах, алюзіях на прецедентні феномени. Імпліцитність поетичного твору дозволяє формувати інтерпре-

таційні вміння та стратегії. Тому під час добору надаємо перевагу поетичним текстам з імпліцитною лінгвосоціокультурною інформацією. Експліцитний країнознавчий матеріал може бути представлений у цих текстах, але спорадично. Для формування країнознавчих знань існує розмаїття творів інших стилів і жанрів.

Наприклад: *The Garden, by Ezra Pound*

Like a skein of loose silk blown against a wall
She walks by the railing of a path in *Kensington Gardens*,
And she is *dying piece-meal*
Of a sort of *emotional anemia*.
And round about there is a *rabble*
Of the *filthy, sturdy, unkillable infants* of the very poor.

Критерій цікавості та екзотичності навчального тексту (передбачає наявність культурно специфічної контрастної відносно рідної лінгвокультурної інформації,

яка здатна викликати емоції подиву, захоплення) сприяє розвитку пізнавального інтересу, загострює емоційно-розумові процеси. Тексти, що відповідають цьому критерію, позитивно впливають на сприйняття студентами інформації про національну культуру, студенти легше і швидше опановують культурну інформацію, міцніше запам'ятовують її. Цікавість та екзотичність твору є мотивом пізнавального інтересу студентів, засобом створення позитивного емоційного фону всього процесу доручення до іншомовної культури [1, с. 142].

Усвідомлюємо неможливість добору текстів, які б відповідали абсолютно всім критеріям повною мірою, тому для добору текстів нами запропоновано оцінну шкалу відповідності поетичного твору формуванню ЛСКК у читанні (табл. 1):

Таблиця 1

Оцінна шкала відповідності поетичного твору формуванню ЛСКК у читанні

Критерій	Характеристика
Критерій відповідності віку	Порушуються проблеми, актуальні для віку студентів
Критерій цілеспрямованості	Відповідає змісту ЛСКК в читанні
Критерій культурологічної цінності та інформативності	Містить безеквівалентну та фонову лексику
	Містить типові метафори
	Містить культурні концепти
	Містить культурні символи
	Містить прецедентні феномени
	Містить фактуальну інформацію
	Містить підтекст
	Містить емотивно-оцінну інформацію
	Містить концептуальну інформацію
	Сучасність лінгвосоціокультурного матеріалу
	Актуальний історизм
	Типовість відображених фактів
	Контрастність лінгвосоціокультурного матеріалу
Потреба залучення додаткових джерел інформації для розуміння	

Пропонуємо таку альтернативність у відповідності критеріям:

– або наявність безеквівалентної та фонові лексики або культурних концептів / символів / прецедентних феноменів (не менше 2-х, або культурних символів – теж не менше 2-х): саме 2 символи / концепти є найоптимальнішими для сучасної поезії; наявність метафор є обов'язковою;

– наявність підтекстової інформації, вираженої глибинними імплікатами не є обов'язковою, але за умови, що є емотивно-оцінна, ідейна.

Прикладом поезії, що відповідає означеним критеріям, може слугувати:

Through The 80s, by *Nette Onclaud*
A time for many a *part-time* passion, like

the discarded skin of *Esprit jeans* and *low-hip waistline* baring *pierced navel* with flavor of a chase on the run...
would he dare confess real love as *the world tolled* for *Lady Diana and Charles*?
You with me... mom to sun, fire to burn our eyes...
I swing on an illusion and steal the time away, rustling along a *Mustang's back seat*, while some 8-CD tract pleads, «*Do you think I'm sexy*», dipping in steams of instant affection.
How *deep-cheeked* your thrills like *Indiana Jones*, knocking me off-balance; and I, a fool ignoring the pain that you may never *Stand By Me*, never in *blinks of thousand stars*,

a recycled tune *melting in the sand*
now you are just *ozone's hole*...

I wrap the scenes along *Route 25*,
as *bittersweet time* passes by. Alone.

Критерій	Характеристика	Відповідність
Критерій відповідності віку	Порушуються проблеми, актуальні для віку студентів	+
Критерій цілеспрямованості	Відповідає змісту ЛСКК у читанні	+
Критерій культурологічної цінності та інформативності	Містить безеквівалентну та фонову лексику	+
	Містить типові метафори	+
	Містить культурні концепти	+
	Містить культурні символи	+
	Містить прецедентні феномени	+
	Містить фактуальну інформацію	+
	Містить підтекст	+
	Містить емотивно-оцінну інформацію	+
	Містить концептуальну інформацію	+
	Сучасність лінгвосоціокультурного матеріалу	+
	Актуальний історизм	+
	Типовість відображених фактів	+
	Контрастність лінгвосоціокультурного матеріалу	+
	Потреба залучення додаткових джерел інформації для розуміння	+

Для добору додаткових матеріалів застосовуємо такі ж самі критерії, що й для поетичних творів.

За критеріями зв'язності добираємо коментарі, словникові статті, фрагменти наукових і публіцистичних статей, які мають чітку та логічну архітектоніку; навіть якщо подається екстракт зі статті великого обсягу, то інформаційні блоки мають бути пов'язані між собою і складати суцільний текст; за критерієм змістової цілісності тексти, що добираються повинні бути підпорядковані одній темі, не містити змістових лакун, мати інформацію, яка чітко виконує свою навчальну функцію – додатково знайомить з лінгвосоціокультурним явищем. Відповідно до критерію смислової та змістової завершеності додаткові матеріали повинні містити змістовно завершену інформацію, вичерпно давати відповіді на питання, які можуть виникати у студентів. Мовна доступність передбачає використання текстів, які не містять мовних перешкод (або мовні перешкоди, наприклад, незнайоме слово, долаються легко й швидко), адже студенти повинні одержати сюжетну, інформаційну та критичну інформацію лаконічно, вичерпно, без великих затрат часу і користування додатковою літературою. Обсяги текстів коментарів, словникових статей, фрагментів наукових і публіцистичних статей мають бути максимально компактними, давати лише чітку відповідь на питання, що виникає чи може виникнути у студента. За критерієм автентичності перевагу надаємо автентичним текстам, тобто написаним не для навчальних умов. Автентичності у повному розумінні підлягають коментарі, наукові та публіцистичні статті. Словникові статті арґоріо

мають дидактичну функцію. Мова енциклопедичних словникових статей є оригінальною, не адаптованою до умов навчання (ці статті розраховані для широкого кола читачів – носіїв мови). Мова статей, узятих із лінгвістичних словників, дещо спрощена, лаконічно. Проте серйозні тлумачні словники склалися носіями мови, не мають конкретного адресата (залежно від національності та рідної мови). Отже, вважаємо їх як автентичні. Однак варто зауважити, що часто потрібні матеріали є великі за обсягом, містять багато зайвої інформації, у такому разі, услід за Н. Осадчою, будемо надавати текстам методичну адаптацію автентичного тексту, але лише шляхом зменшення його обсягу [7, с. 121]. Така адаптація не «спотворить» природне використання мовних засобів, однак в інформативному плані відповідатиме цілям і змісту навчання.

За критерієм відповідності віку добору підлягають текстові коментарі, словникові статті, фрагменти наукових і публіцистичних статей, які, з одного боку, надають належну інформацію, необхідну для читання та інтерпретації лінгвосоціокультурної інформації в тексті, а з іншого – стимулюють студентів до активного обдумування, дискусій, мотивують до поліінтерпретаційності інформації поетичного твору. За критерієм цілеспрямованості (функціональності) добору підлягають матеріали, що несуть додаткову інформацію, тим самим формуючи цілісний образ про фрагмент мовної картини світу та про поетичний твір як фрагмент писемної культури народу – носія мови. Відповідно до критерію цілеспрямованості (функціональності) кожна стаття, коментар має складати додаткову інфор-

маційну одиницю в системі цілісного образу художнього твору та його ремінісценцій з культурою народу, мова якого вивчається. Відповідно, кожен додатковий матеріал повинен відповідати критерію культурологічної цінності та інформативності, містити достатню, вичерпну інформацію в межах того модуля ЛСКК, що вивчається. Крім усього цього, тексти коментарів, статей повинні містити цікаву інформацію, що мотивуватиме студентів до вивчення та пізнання англосаксонської культури та мови як віддзеркалення цієї культури у свідомості носіїв.

Отже, відповідно до названих критеріїв подаємо до наведеного вище поетичного твору зразки коментаря:

– *As the world tolled for Lady Diana and Charles (cultural symbol)*

The wedding of Prince Charles and Lady Diana Spencer took place on Wednesday 29 July 1981 at St. Paul's Cathedral in London, United Kingdom. The groom was the heir to the British throne, and the bride was a member of the Spencer family. ... Events were held around the Commonwealth to mark the wedding.

– *Do you think I'm sexy?(precedent phenomenon)*

This is a song by British singer Rod Stewart from his 1978 album *Blondes Have More Fun*, and was released as a single in November. It spent one week at the top of the British charts in December 1978 and four weeks at the top of the *US Billboard Hot 100* in February 1979. *Billboard* ranked it number four on its Top Singles of 1979 year-end chart. It also topped the charts in Australia for two weeks. *Rolling Stone* ranked the song at #308 in its list of the *500 Greatest Songs of All Time*.

– *Bittersweet time (epithet)*

Bittersweet (adj.) (EMOTION)

containing a mixture of sadness and happiness

– *The world tolled (metaphor)*

Public celebrations were held around the world to mark the marriage ceremony of Prince Charles and Lady Diana Spencer.

Сем'ян Наталия. Подбор поэтических произведений для формирования у будущих филологов англоязычной лингвосоциокультурной компетентности в чтении.

А Исследована проблема подбора, адаптации и презентации поэтических текстов, которые используются для формирования у будущих филологов лингвосоциокультурной компетентности в чтении. Разработана методическая система работы над учебными культурологическими текстами и подан ряд критериев, с помощью которых качественно оценивается текстовый материал с целью использования его в образовательном процессе..

Ключевые слова: критерии отбора; аутентичность; лингвосоциокультурная компетентность, поэтическое произведение

Semian Nataliia. The Problem of Selection of Poetical Works for the Formation of Future Philologists' Socio-cultural Competence in Reading.

С The paper discusses the problem of selection, adaptation and presentation of poetical works used for the formation of future philologists' socio-cultural competence in reading. The paper main goal is to work out methodologies and tools with the aim of identifying and analyzing different country-study texts which potentate the learning process. The research is framed by the list of criteria to estimate the textual material quality for integrating it in the educational teaching.

Key words: selection criteria; authenticity; socio-cultural competence; poetic work

Висновок. Виходячи з означених критеріїв, добору підлягають автентичні різноматимичні цілісні поетичні твори, у яких порушуються проблеми, актуальні для віку студентів, які відповідають змісту ЛСКК у читанні, містять безеквівалентну та фонову лексику, типові метафори, культурні концепти, культурні символи, прецедентні феномени, фактуальну, підтекстову, емотивно-оцінну, концептуальну інформацію; лінгвосоціокультурна інформація сучасна, історично актуальна, відображає факти, типові для англосаксонської культури, має контрастність відносно рідної культури. Окрім поетичних творів, добору підлягають коментарі, словникові статті, фрагменти наукових і публіцистичних статей, які, з одного боку, містять пресупозиційні знання, необхідні для розуміння змісту та смислу твору, а з іншого – розкривають зміст і смисл текстового коду.

У подальших дослідженнях увагу треба спрямовувати на критерії якісного добору коментарів, словникових статей, фрагментів наукових і публіцистичних статей.

Список використаних джерел

1. Бадмагалгаева Н. М. Культурологический текст как средство формирования этнокультурной личности. *Вестник БГУ.* Улан-Уде, 2012. № 1-1. С. 141–145.
2. Бориско Н. Ф. Теоретичні основи створення навчально-методичних комплексів для мовної міжкультурної підготовки вчителів іноземних мов : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / КДЛУ. Київ, 2000. 508 с.
3. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. 4-е изд., перераб. и доп. Москва, 1990. 246 с.
4. Володина О. В. Условия и особенности восприятия и понимания иноязычной литературы. *Вестник КемГУ.* 2013. № 4 (56). С. 169–172.
5. Голованчук Л. П. Навчання учнів основної загальноосвітньої школи культурно-країнознавчої компетенції на уроках англійської мови : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / КНЛУ. Київ, 2003. 20 с.
6. Мирошниченко С. А. Методика обучения студентов языкового вуза аналитическому чтению поэтических произведений на французском языке : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / С.-Петербург. гос. ун-т. Санкт-Петербург, 2013. 23 с.
7. Осадча Н. В. Формування у старшокласників лінгвосоціокультурної компетентності в англомовному читанні на уроках країнознавства : дис. ... канд. пед. наук / КНЛУ. Київ, 2018. 248 с.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 27.03.2019

Сем'ян Наталія Василівна, викладач кафедри методики викладання української та іноземних мов і літератур Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

E-mail: semian.nv@gmail.com

УДК 37.013

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-2\(185\)-59-63](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-2(185)-59-63)

Хомяк Ольга

Кірюхіна Марина

Кошева Юлія

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0003-1424-3962>

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0002-1199-3162>

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0002-3361-7790>

ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

А *Актуальність даної статті не викликає аніяких сумнівів, адже ця тема є завжди актуальною та цікавою, а найголовніше – невичерпною. Про неї завжди можна сказати щось нове. Тим паче, що педагогічний аспект виховання відіграє вагомую роль не лише в навчальному процесі, а й безпосередньо у становленні дитини. Тож людина, стаючи педагогом, переймає на себе вагомую роль, до якої не повинна відноситися зневажливо. Автори статті демонструють високий рівень знань у даній області, а також піднімають усі важливі аспекти. Завдяки цьому вона є цікавою у своєму вивченні, до того ж корисною як для педагогів, так і для тих, хто тільки навчається. Авторами проведена вадома робота в педагогічному аспекті виховання дитини у сучасному світі. До того ж не менш важливим є те, що автори розглядають педагогічне виховання в різних інтерпретаціях і характеризують роль та обов'язки педагога у ньому.*

Ключові слова: виховання; педагогічний аспект; дитина у сучасному світі; методика виховної роботи

Актуальність проблеми. Світ не стоїть на місці, все змінюється. При цьому змінюється доволі великими темпами. За даними змінами не відстають і сучасні діти. Процеси виховання стають складнішими, ніж декілька років тому. Причиною цьому слугує поява сучасних гаджетів, розвиток техніки та сучасних новинок. Діти все менше проводять часу на повітрі, і все більше в телефонах. Дані зміни доторкнулися не тільки виховання дитини в сім'ї, а й у школі. Якщо раніше, років 20 тому, телефонів взагалі не було, то зараз їх поява викликає проблеми під час навчального процесу, адже діти доволі часто на нього відволікаються. До того ж можуть із нього списувати на контрольних роботах тощо. Звичайно, насамперед роль виховного процесу відводиться сім'ї, у якій виховується дитина. Проте школа відіграє в цьому не менш вагомую роль. Адже пішовши до школи, дитина проводить там найбільше часу. Педагоги вкладають в неї знання, вчать їх засвоювати. Не варто вважати, що, віддавши дитину до школи, її вихованням більше не треба займатися. Навпаки, ще й як треба.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Питання виховання та соціалізації дитини неодноразово ставали предметом наукових досліджень. Так, у численних роботах вітчизняних і зарубіжних учених (Т. Алексеєнко, Ю. Азарова, Ф. Байкова, В. Гурова, Т. Кравченко, М. Міщенко, Т. Поніманської, Л. Пономаренко, В. Постового, А. Харчева, Т. Шеляг та ін.) розглядаються найрізноманітніші аспекти цієї проблеми: від теоретичних проблем

сім'ї до основ психолого-педагогічної культури батьків та умов ефективного виховання. Проте нині залишаються малодослідженими особливості організації процесу виховання, а також шляхи його оптимізації.

Мета статті полягає в тому, щоб розглянути педагогічний аспект виховання дитини саме у сучасному світі, а також місце та роль педагогіки у вихованні сучасної дитини.

Викладення основного матеріалу дослідження. Видатний педагог В. Сухомлинський підкреслював, що у гарній родині, де батько і мати живуть у злагоді, де панують тонкі стосунки добра, злагоди, взаємної поваги батьків, перед дитиною розкривається все те, на чому стверджується її віра в людську красу, її душевний спокій та рівновага [2, с. 264].

Аби розібратися в даному питанні, необхідно дізнатися, що ж взагалі таке виховання і в чому полягає його мета та завдання?

Виховання – це складний і багатогранний процес формування особистості, створення оптимальних умов для її фізичного, психічного та соціального розвитку. Його основою метою є всебічний і гармонійний розвиток особистості. Це зумовлено сутністю людини як найдосконалішого витвору природи й суспільства [5, с. 576].

Варто зазначити, що всебічне виховання передбачає формування у людини певних якостей відповідно до вимог розумового, морального, фізичного, трудового та естетичного виховання. Поєднання всіх цих якостей можна

назвати гармонійністю, якщо вони взаємодоповнені та взаємозбагачені в духовному та фізичному естві людини.

Не можна не підкреслити, що А. Макаренко говорив, що «виховує все: люди, речі, явища, але передусім і найбільше – люди. Із них на першому місці – батьки та педагоги» [2, с. 264].

Метою виховання є всебічний і гармонійний розвиток дитини. Мета переплітається із завданнями соціалізації та індивідуалізації особистості, які на сьогоднішній день полягають у тому, щоб розвивати в учня позитивні загальнолюдські якості та привчати його до співжиття й адаптації в суспільному світі.

Основними напрямками змісту виховання є розумове, моральне, трудове, естетичне та фізичне виховання. А його компонентами – свідомість особистості, її емоційно-почуттєва сфера, навички і звички поведінки.

Виділяють такі етапи виховання:

- виділення конкретних рис і властивостей особистості, які передбачається виховати;
- вивчення вихованця і діагностика – проектування його особистості на основі зразка-ідеалу;
- засвоєння вихованцем виділених рис і властивостей;
- вироблення досвіду поведінки відповідно до ідеалу;
- спонукання вихованця до самостійної роботи над удосконаленням своєї особистості [1, с. 137].

Зауважимо, що основною рушійною силою процесу виховання особистості учня є суперечності, що виникають між набутих досвідом поведінки та новими цілями й можливостями.

Наприклад, в українській мові виховання, є похідним від слова *chovati* – ховати, вирощувати. В українській педагогіці воно спочатку вживалося у значенні «обережати (ховати) дитя від небезпеки», а вже згодом почало означати «вирощувати дітей, навчати правил доброї поведінки». А пізніше його стали тісно пов'язувати з поняттям «навчати» й часто використовували як рівнозначні. Саме ж ототожнення процесів навчання і виховання призвело з часом до дублювання понять «освіченість» і «вихованість». Доволі часто освіченою вважають людину виховану, але по суті це неправильно.

Доволі цікаво, що у вітчизняній педагогіці поняття «виховання» відокремилася від поняття «навчання» у другій половині XVIII століття. У прямому ж значенні воно використовувалося у «Статусі народних училищ в Російській імперії» (1786). А от, 1806 року дане поняття було включено до словника Російської Академії [3, с. 316].

А перейшовши до сучасної педагогічної науки, «виховання» та «навчання» є самостійними термінами, адже розкривають різні сфери педагогічної діяльності.

«... Методика виховної роботи має свою логіку, незалежну від логіки роботи освітньої. І те, й інше – методика виховання і методика освіти, – на мою думку, становлять два розділи, більш чи менш самостійні розділи педагогіч-

ної науки. Зрозуміло, ці розділи повинні бути органічно пов'язані. Зрозуміло, всяка робота в класі є завжди роботою виховною, але зводити виховну роботу до освітньої я вважаю неможливим», – писав А. Макаренко [10, с. 520].

Якщо брати до уваги процес виховання, то це динамічне складне педагогічне явище, яке відбувається на основі цілеспрямованого й організованого впливу вихователів, соціального середовища на розум, почуття, волю вихованця з метою формування всебічно і гармонійно розвинутої особистості.

Для процесу виховання специфічним є:

- цілеспрямованість;
- двосторонність;
- неперервність і тривалість;
- багатогранність завдань і різноманітність змісту;
- залежність від специфіки професійних завдань і необхідності формування громадянина України;
- багатство форм, методів і засобів виховного впливу;
- поступове виявлення результатів виховних впливів;
- самокерованість [8, с. 303].

У педагогічній науці педагогічна категорія «виховання» вживається в чотирьох значеннях:

- у широкому соціальному – виховний вплив на людину всього суспільства і при цьому всієї дійсності, який має не лише позитивну спрямованість. Дійсність містить конфлікти й протиріччя; тут особистість набуває не тільки позитивного соціального досвіду, але й негативного;
- у широкому педагогічному – це виховна діяльність різних освітньо-виховних систем, які керуються педагогічними теоріями;
- у вузькому педагогічному – це цілеспрямована виховна діяльність педагога з метою досягнення певних виховних цілей;
- у гранично вузькому – це розв'язання педагогом конкретної індивідуальної проблеми виховання або перевиховання [1, с. 189].

Виховання як педагогічна категорія має три суттєві ознаки:

- цілеспрямованість, яка передбачає наявність певного взірця, соціально-культурного ідеалу;
- відповідність процесу виховання певним соціально-культурним цінностям;
- наявність певної системи організованих виховних впливів;
- гуманність, яка передбачає орієнтацію у вихованні на загальнолюдські цінності;
- цілісність, неперервність і тривалість, тобто виховання має зачіпати всі сфери психіки людини, творчо формувати і всебічно розвивати їх протягом усього життя [6, с. 224].

Для реалізації цих ознак виховання має бути комплексним, планомірним й організованим.

Говорячи про виховання, неможливо оминати процес навчання. Навчання – це процес опанування підрастаю-

чими поколіннями знань, навичок і вмінь. До того ж набуття професійно важливих якостей. А результатом завершеного навчання є отримання певної освіти. Сама ж освіта буває: дошкільною, загальною середньою, професійно-технічною (професійною), вищою. А от проблеми навчання досліджує й обґрунтовує дидактика.

Неможливо оминати той факт, що навчання є одним із найважливіших компонентів вихованості людини – фактор формування особистості, проте не визначальний. Доволі часто освічена людина, з великим запасом знань є досить невихованою, тим самим відштовхує від себе оточуючих. Одного разу про це влучно сказав невропатолог, психіатр і психолог В. Бехтерев: «Якщо освіта спрямована на примноження людських знань і, отже, на збільшення ерудиції, то виховання розвиває розум людини, привчаючи її до синтезу й аналізу, воно слугує облагородженню душевних почуттів і формуванню та зміцненню її волі. Звідси зрозуміло: якою б освіченою не була людина, та коли розум її не відзначається певною гнучкістю, якщо почуття її залишилися на рівні глибокого егоїзму, якщо вона, зрештою, не має і волі, то вся її освіченість, з погляду загальної користі, буде лише баластом, і не більше. Якщо, з іншого боку, людина з освітою протягом свого розвитку отримує достатньо невідповідне спрямування почуттів і волі, то її освіченість може стати лише засобом задоволення особистих бажань і в цьому розумінні слугуватиме лише формуванню шкідливого члена нашого суспільства» [4, с. 400].

Тож виховання є процесом підготовки людини до нинішньої та майбутньої життєдіяльності.

У сучасних умовах виховний процесу школах України має такі особливості:

- спрямованість на формування вільної, всебічно розвиненої особистості учня, на його індивідуальний розвиток у рамках класно-урочної системи;

- посилення українського національного компоненту в позаурочній і позакласній роботі: розширене вивчення національної історії, географії України; створення національних українських музеїв, кабінетів, інтер'єрів у школах; розширення історико-краєзнавчої роботи; введення замість «Суспільствознавства» нового предмета «Людина і суспільство»; впровадження вивчення творів видатних синів українського народу М. Грушевського, М. Драгоманова та ін.;

- лібералізація громадської думки школярів і студентів у межах законних дій: створення скаутських організацій, спілок українських студентів. Лібералізація у ставленні до тих учнів і студентів, які тяжіють до релігійних вірувань, заборона будь-якої пропаганди атеїзму.

- демократизація управління школами у формі шкільних рад із демократичним складом: 30 % – від учителів і персоналу школи, 30 % – від учнів із 13-річного віку, 30...40 % – від батьків, представників громадськості; ши-

рокі повноваження шкільних рад; створення нових видів закладів освіти.

Усі ці заходи спрямовані на те, щоб забезпечити повноцінне демократичне виховання в стінах шкіл.

Усю цю вагому роль бере на себе вчитель, саме він розподіляє весь педагогічний процес так, щоб він був найзрозумілішим для дитини.

Наприклад, у Київській Русі вчителів називали майстрами, підкреслюючи глибину поваги до тих, хто творить духовне багатство суспільства. Від учителя-вихователя у суспільстві залежить розв'язання важливого завдання – забезпечення сприятливих умов для створення найбільшого багатства суспільства, а саме інтелектуальних цінностей кожної людини. Тож учителя можна назвати творцем духовної сутності людини.

До функцій вчителя безпосередньо належать:

- виховна – передбачає необхідність здійснення цілеспрямованих впливів на особистість з метою створення оптимальних умов її всебічного гармонійного розвитку. Дану функцію можна пов'язати з вихованням людини у широкому значенні. До того ж вона займає провідне місце у складному процесі формування особистості;

- навчальна – виявляється в організації учнів з метою оволодіння знаннями, вміннями та навичками з основ наук, забезпеченні умов для інтелектуального розвитку учня, озброєння їх методами самостійної пізнавальної діяльності. До того ж, учитель має виступати не інформатором, а організатором освітнього процесу.

- організаторська – полягає в необхідності організації дитячих колективів, цілеспрямованого керівництва різними видами дитячої діяльності безпосередньо в навчально-виховних закладах та поза їх межами;

- оберігаюча – учитель має бути хранителем загальнолюдських та національних морально-духовних цінностей, оберігати їх від руйнівних впливів деструктивних сил, а також розумно будувати гуманістичну систему виховання;

- інформуюча – передбачає поширення педагогічних знань серед батьків, працівників соціальної виробничої сфери [1, с. 137].

Зазначимо, що всі функції учителя-вихователя тісно взаємопов'язані між собою і взаємно обумовлені.

Щодо закономірності процесу виховання, то їх поділяють на такі:

- обумовленість виховання суспільними потребами та умовами життя. Дана закономірність реалізується на уроках під час вивчення основ наук, на виховних заходах та безпосередньо у процесі позаурочної та позашкільної роботи;

- взаємозалежність виховання, навчання, освіти та розвитку особистості. Потрібно: виховуючи – навчати, а навчаючи – виховувати;

– визначальна роль діяльності й спілкування у вихованні особистості. Дана закономірність реалізується через уроки праці, через спілкування на уроках мови, літератури, інших предметів;

– залежність виховання від вікових та індивідуальних особливостей учня. Ця закономірність передбачає застосування особистого прикладу у виховному процесі;

– взаємозв'язок учня, колективу класу у виховному процесі, що реалізується через громадську думку класу [5, с. 576].

Окрім цього, важливо усвідомлювати провідні завдання освітнього процесу. Адже багато хто схильний стверджувати, що головний сенс навчання – це оволодіння знаннями, вміннями та навичками. До того ж існує думка, що нібито навчання – це передача вчителем знань, умінь і навичок учням. Проте багато хто зазначає, що дана думка є хибною. Доволі часто трапляється, що випускники закладів загальної середньої освіти, які впродовж 11–12 років вивчали великий масив знань, володіють лише незначною його частиною. Тож головним, визначальним завданням навчання є забезпечення оптимальних умов для інтелектуального розвитку особистості. Зазначимо, що від рівня розвитку інтелекту залежать успішність та ефективність життєдіяльності як окремої особистості, так і певної людської спільноти взагалі.

До виховного процесу школи суверенної України покладені такі принципи:

– інтеграція всіх виховних сил, єдність школи та інших соціальних інститутів, їхня взаємодія, втілення в життя положення «виховання дітей – справа всенародна». Культуровідповідність у змісті виховання;

– гуманізація, що виходить із визнання кожної особистості вищою соціальною цінністю та передбачає створення сприятливих умов для становлення громадянина із високими моральними, інтелектуальними та фізичними якостями, посилення уваги до вивчення індивідуальних особливостей учнів і формування їхніх нахилів і здібностей, природовідповідність у вихованні;

– гуманітаризація – раннє виявлення здібностей у дітей, їхній цілеспрямований розвиток, спрямування енергії в русло свідомої культурної творчості на користь конкретної особистості й усіх людей. До того ж гуманітаризація передбачає також використання виховних можливостей кожного предмета, який вивчають учні;

– демократизація стосунків – це своєрідне врахування справді народного характеру школи, співробітництво та співтворчість педагогів і дітей, створення в школі атмосфери діяльності, спілкування, самоврядування, самоутвердження;

– добра воля дітей, самодіяльність, свободовідповідність у вихованні, без яких не можуть бути реалізовані ідеї розвитку та співпраці. Для цього потрібно спиратися на інтереси дітей, романтику, прагнення до самореалі-

зації своїх природних сил, сприяти автономізації особистості, її самостійності й свободі;

– поступове перетворення учня з об'єкта пасивного сприймання виховання на суб'єкт активного самовиховання;

– плюралізм у діяльності громадських юнацьких та дитячих організацій, відмова від масового залучення дітей до них [6, с. 244].

Процес виховання реалізується у різних формах – це виховні години, зустрічі з видатними людьми, екскурсії, походи, змагання, турніри, класні збори, читацькі конференції, вечори, суспільно корисна праця тощо. Можна налічити 50–60 форм такої організації виховної роботи.

При всьому цьому існує декілька тисяч методів виховання, що використовують вихователі у педагогічній діяльності: повідомлення, переконання, вправи, роз'яснення, привчання, метод прикладу, громадська думка, змагання, заохочення, довіра, покарання тощо. Самі ж методи виховання складаються із прийомів педагогічної дії, що можуть підсилити або ж навпаки знизити педагогічний вплив.

До засобів виховання безпосередньо належать: книги, преса, радіо, телебачення, різні види мистецтва, проте найбільше значення має слово вчителя, яке вчасно та мудро ним сказане.

Висновки з даного дослідження. Отже, педагогічне виховання дитини грає вагомую роль у сучасному суспільстві. Тим паче, виховання сучасної дитини. Вчителю необхідно володіти своєрідними навичками спілкування, щоб доносити інформацію до учнів. Завдання вчителя полягає у їх зацікавленні, адже на даний час дитину важко зацікавити. Тож учителям потрібно постійно підвищувати навички своєї роботи, підвищувати кваліфікацію та, так би мовити, йти в «ногу» із суспільством, аби не відставати від сучасних дітлахів. Інколи потрібно подати інформацію у формі, яка буде для них зрозумілішою. До того ж потрібно усвідомлювати провідні завдання освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. Київ : Центр навч. літератури, 2003. 137 с.
2. Бондар В. І. Дидактика : підручник. Київ : Либідь, 2005. 264 с.
3. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : метод. посіб. Київ : Центр навч. літ-ри, 2003. 316 с.
4. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Либідь, 2005. 400 с.
5. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Академія, 2003. 576 с.
6. Гура О. І. Вступ до спеціальності «Педагогіка вищої школи» : навч. посіб. Київ : Центр навч. літ-ри, 2005. 224 с.
7. Забродський М. М. Педагогічна психологія : курс лекцій. Київ : МАУП, 2000. 189 с.
8. Лозниця В. С. Психологія і педагогіка : основні положення : навч. посіб. Київ : ЕКСОБ, 1999. 303 с.
9. Семенова А. В., Гурін Р. С., Осипова Т. Ю. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. Київ : Знання, 2006. 319 с.
10. Степанов О. М., Фіцула М. М. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2005. 520 с.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 13.02.2019

Хомяк Ольга, Кірюхіна Марина, Кошевая Юлія. Педагогический аспект воспитания ребёнка в современном мире.

А Актуальность данной статьи не вызывает никаких сомнений, ведь эта тема всегда есть актуальной и интересной, а главное – неиссякаемой. О ней всегда можно сказать что-то новое. Тем более, что педагогический аспект воспитания играет важную роль не только в учебном процессе, но и непосредственно в становлении ребёнка. Поэтому человек, становясь педагогом, принимает на себя весомую роль, к которой не должен относиться пренебрежительно. Благодаря этому она интересна в своём изучении, к тому же полезна как для педагогов, так и для тех, кто только учится. Авторами проведена значительная работа в педагогическом аспекте воспитания ребёнка в современном мире. К тому же не менее важным является то, что авторы рассматривают педагогическое воспитание в различных интерпретациях и характеризуют роль и обязанности педагога в нём.

Ключевые слова: воспитание; педагогический аспект; ребёнок в современном мире; методика воспитательной работы

Khomiak Olha, Kyrukhina Maryna, Kosheva Yulia. Pedagogical Aspect of Child Upbringing in the Modern World.

S The paper is about of the pedagogical aspect of child upbringing in the modern world. The relevance of this article does not cause any doubt, because this topic is always relevant and interesting. Important role is given to the place and the role of pedagogy in the upbringing of a child at present days and teacher plays a significant role in this formation. The goal, stages and basic patterns of upbringing are carefully analyzed. Moreover, the pedagogical aspect of education plays a significant role not only in the educational process, but also directly in the social and moral formation of the child. Therefore, a person as a teacher assumes an important role, which should be treated respectfully. Authors carried out a good work about pedagogical aspect of upbringing the child in the modern world. Authors consider pedagogical education in various interpretations and characterize the role and responsibilities of the teacher in it.

Key words: education; pedagogical aspect; child in the modern world; method of educational work

Хомяк Ольга Володимирівна, викладач циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін Кременчуцького льотного коледжу Національного авіаційного університету

E-mail: khomyakOlya@meta.ua

Кірюхіна Марина Володимирівна, голова циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін Кременчуцького льотного коледжу Національного авіаційного університету

E-mail: marinaarina1230@gmail.com

Кошева Юлія Володимирівна, викладач циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін Кременчуцького льотного коледжу Національного авіаційного університету

E-mail: yualia-kosh@yandex.ua

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ КОМПОЗИТОРСЬКОГО СТИЛЮ В. С. КОСЕНКА (НА ПРИКЛАДІ АНАЛІЗУ «11 ЕТЮДІВ У ФОРМІ СТАРОВИННИХ ТАНЦІВ»)

А Виявлено особливі риси авторського національного композиторського стилю В. С. Косенка на прикладі аналізу циклу «11 етюдів у формі старовинних танців», де вперше для нього відчуються стилістичні прийоми, що походять з українського народного мелосу: окремі інтонаційні звороти, ритмічна організація, вільне трактування метру, ладове забарвлення, варіантність розвитку мелодії, елементи підголоскової поліфонії тощо. Риси народної музики органічно поєднуються з професійними прийомами: діатонічна мелодія пов'язана з хроматизацією супроводжуючих голосів; підголоскова техніка – з типовими для професійної музики поліфонічними засобами імітації та подвійним контрапунктом октави. Таким чином, у В. Косенка етюди набувають рис національної музичної самобутності та авторської індивідуальності водночас.

Ключові слова: композитор; стиль; національний колорит; авторська індивідуальність; старовинні танці; етюди

Актуальність проблеми. Найбільшу частину в творчому доробку В. Косенка складають твори для фортепіано. Першим їх виконавцем найчастіше був сам композитор. У ранніх творах митець наслідує образність і стилістику фортепіанної музики Ф. Шопена, С. Рахманінова, О. Скрибана. У процесі творчих пошуків та осмислення досвіду видатних класиків В. Косенко [3] напрацьовує індивідуальний композиторський стиль. Цикл «11 етюдів у формі старовинних танців» й досі залишається в українській музиці неперевершеним у цьому жанрі. У національній композиторській школі жоден із митців не працював інтенсивно в галузі концертного етюдю.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У працях О. Берегової [1], Н. Витте [2], Л. Івахненко [5], І. Казак [4], І. Лященко [5], Я. Сердюк [6], К. Шамаєва [7], досліджено особливості та специфіку виконавської діяльності В. Косенка, визначено роль та місце його творчості в культурному середовищі, проте питання індивідуального національного виконавського стилю залишається дослідженням недостатньо. Публікації біографічного змісту є доцільними при вирішенні проблеми даної публікації, адже через аналіз біографічних фактів композитора дозволяють ґрунтовніше осмислити особливості його композиторського мислення індивідуального стилю.

Висвітлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Так, як стиль композитора є поняттям, яке характеризує, чим музичне мовлення одного композитора відрізняється від іншого, показує, як із музичної мови

постає індивідуальне мовлення композитора, то стиль композитора становить першоджерело виконавської інтерпретації, від якої залежить буття музичного твору конкретного композитора, інтонаційна якість його виконання.

Мета статті. На прикладі аналізу циклу «11 етюдів у формі старовинних танців» визначити особливості індивідуального композиторського стилю В. Косенка.

Викладення основного матеріалу. Трагічність епохи репрезентованої В. Косенком суттєво відбилась і на долі самого композитора та його дружини, що передано музичними засобами в усіх одинадцяти етюдах із симфонічним розмахом. Таким чином, об'єднується світ особистих, інтимних почуттів композитора та соціальний аспект творення музики – музики почуттів і музики світу. В одному з листів сам Косенко писав, що почуває свою музику, як продукт душевних переживань, а не зовнішньої мішури, що завоювала провінційний ринок.

Важливо відзначити, що в циклі «11 етюдів у формі старовинних танців» відсутні стилізації під старовинну музику, композитор змусив жити стару форму, був новатором у розумінні нового переусвідомлення старих форм, уміння наповнити їх новим змістом, що дозволяє класифікувати твір, як «романтичний неокласицизм». Цікаво, що композитор вирішив твір відповідно до тезаурусу епохи, власній композиторській мові, своїм чуттєвим та інтуїтивним стилістичним сприйняттям, проте разом з тим відбулось розширення тезаурусу виконавця його творів.

В «11 етюдах у формі старовинних танців» В. Косенко самототожний на протигагу його ж про радянським пісням, які він писав проти власних переконань, намагаючись жити як усі, при тому, витончена лірика замінювалась активним романтизмом доби індустріалізації. Етюдами В. Косенко протестував проти панфутуризму, пролеткульту, відходив від утилітарно-службової функції митця. Світ відбився в його творах. Але він намагався до свого елітарного мистецтва привернути маси, пробудити в них естетичну свідомість [6].

У композиції та стилістиці «11 етюдів у формі старовинних танців» відчутні ґрунтовні знання композитора в галузі старовинного мистецтва, які він поєднує з традиціями російської і західноєвропейської романтичної музики XIX – початку XX століть. В. Косенко, як ніколи раніше у своїй фортепіанній музиці, насичує твір національною образністю і стильовими особливостями української музики. Тому цикл етюдів має ще й риси яскравого національного забарвлення. У цьому можна побачити традиції М. Лисенка та його «Сюїти», в якій класик української музики використовує метод «переінтонування» західноєвропейських танцювальних жанрів у дусі рідної національної культури [2].

Для В. Косенка фортепіано є універсальним інструментом. Наслідуючи традиції Й. Баха, Л. Бетховена, Ф. Ліста, М. Балакірева, М. Мусоргського, П. Чайковського, С. Рахманінова, український композитор впроваджує у фактуру інструмента елементи органного, скрипкового, вокального та навіть оркестрового письма. Тому фактура етюдів багатопланова, із самостійними мелодичними пластами [7].

Поza технічними та виконавськими аспектами музика завжди відображає індивідуальні риси автора, певні життєві реалії, що впливають на зміст творчості та саме на специфіку творчого мислення. Музика репрезентує, насамперед, його самого з усіма пориваннями почуттів, сферою інтересів. Чим більше пізнаємо життя композитора, його задуми, присвяти творів, тим більше при їх виконанні вже інтуїтивно зможемо відтворити нюансування, – і при кожному новому виконанні суттєво поглиблювати, збагачувати та трансформувати образ, котрий бачиться щоразу з нових, й досі неосяжних сторін. Наприклад, «Сарабанда» твір 19 № 5 В. Косенка, її симультанний образ, на перший погляд – танець у старовинному стилі. Більш глибинне пізнання цієї музики дозволяє виявити відображену в творі безмежну любов до старшого брата Семена, передбачення його трагічної долі, це одна з найдраматичніших кульмінацій усього твору. Молодший же брат Косенка був розстріляний у 1937 році. «Жига» твір 19 № 11 у В. Косенка звучить як нагадування про невинуваті численні жертви XX століття, як констатація ідеї Страшного суду в творі спостерігаємо лейтмотив «Dies irae». «Менует» твір 19 № 9, є танцем

лише за формою, а насправді відтворює образ матері композитора, світлий спогад про неї, про її ніжність, про своє дитинство [там само].

За життя В. Косенка знали, в основному, як автора «героїчної увертюри», тільки її згадували беззастережно всі музичні критики, дорікаючи «в неувазі до національного елемента» [3, с. 314]. Сам же твір вважався перехідним етапом до соціалістичного реалізму. Стосовно особливостей творчого мислення, В. Косенка можна порівняти з художником, який іде в картинну галерею, щоб вивчити палітру старих майстрів, а не скопіювати їх картини [4, с. 21]. Композитор був дуже чутливим до світових музичних цінностей, мав широкий естетичний світогляд. Сучасники критикували композитора за нехтування національними елементами, проте Іван Лященко зазначав: «Художньо-індивідуальне, відчувши на собі вплив загальнолюдського, може стати національним навіть незалежно від наявності в ньому фольклорно-традиційного матеріалу» [2, с. 83]. Таким чином, національні елементи у творчості В. Косенка прориваються стихійно в усіх творах.

Особливої уваги з точки зору побудови, фактури та наявності «національного елемента» заслуговує Пасакалія. Незважаючи на свій великий масштаб (тема, 38 варіацій та кода), твір є архітектурно струнким завдяки мисленню групами варіацій. Драмагургічна функція першої групи – експозиція, другої – ліричний центр, третьої – фінал. Кожна з груп завершується кульмінацією у вигляді проведення теми-рефрену, яка щоразу звучить усе емоційніше. Закінчуються варіації грандіозною кодою. Монументальність Пасакалії зумовлюється не лише великою формою, а й особливостями фактури, насиченої різноманітними видами техніки – акордової, октавної, розтягненими інтервалами, регістровими барвами тощо [5]. Цікаво, що у «Пасакалії» № 10 у частинах 1 та 11 приховано, а в 3 частині простежуються риси, притаманні українському романсу: висхідний хід – низхідний у 25 варіації в партії лівої ріки, а в 26 в правій (25, 26 варіації парні); аналогічно в 27, 28 варіаціях є ці ходи в сукупності зі специфічними інтонаційними «зітханнями» (La mento- секундними ходами).

Якщо М. Лисенко досить часто буквально цитує у своїх творах народні пісні, особливо, в «Українській сюїті g-moll у формі старовинних танців на основі народних пісень», то для композиторського стилю В. Косенка характерним є індивідуальний тематизм. Найголовнішим фактором музичного твору для В. Косенка завжди була виразна мелодія. Саме в мелодії композитор утілював свої образні переживання і саме в мелодії В. Косенко був завжди оригінальним, свіжим і новим [4, с. 22]. Він інструментував мелодію, переносив її з одного фортепіанного регістру в інший, а також часто користувався барвами крайніх регістрів.

В. Косенко дуже рідко використовує цитати українських народних мелодій. Наприклад, у «Куранті» № 4 тільки відчувуються інтуїтивні асоціації з піснею «Ой у вишневому садочку» (зокрема, 79–82 такти), в «Алеманді» № 2 – «Місяць на небі» (23, 82 такти, верхній голос), поза виявленими асоціаціями, доречно зауважити, що забарвлена мелодика Косенка, сама по собі близька українському мелосу. Це милозвучність, ліричність («Гавот» № 7), естетичний вираз душевних загальнолюдських переживань (відображено в усіх його творах), інтонаційність і ритміка українських танців «Гавот» № 1. Разом із інструментальною музикою В. Косенко створив багато обробок українських народних пісень для хору, солістів, тому емоційно-образна, мелодична сфера цих пісень – голосу, душі народу – органічно ввійшла і в його фортепіанні твори: дорійські, еолійські звороти (перші два такти теми «Паскалії»), стрибок на септиму (перехід з першого такту теми Паскалії на другий), адже музична мова нароу тісно пов'язана з його словесною мовою, визначальною інтонаційною основою якої є вокалізм.

З «11 етюдів у формі старовинних танців» В. Косенка виділяється найграндіозніший етюд за розміром та багатством образів – «Пасакалія», рівна до подібних творів Г. Генделя («Пасакалія» з клавірної сюїти *g-moll* та «Чакона» *G-dur* з 21 варіацією для клавіра). Формально Паскалії В. Косенка та Г. Генделя (з Сюїти № 7) подібні: строгі варіації по 8 тактів, однакові тональності, початки теми на сильній долі, басові теми замкнуті, їхні функційні ланцюжки схожі, немає затактів і переносу фрази в іншу варіацію. Але розмір Паскалії Косенка $\frac{3}{4}$, що свідчить про більшу ліричність образу, музика має глобальніший характер, вона масштабніша, трагедійна, траурна за емоційним забарвленням. У свою чергу, через маршевість Паскалії Генделя (розмір $\frac{4}{4}$) одразу виникає героїчний, патетичний образний зміст. Здається, що «Чакона» Баха та «Пасакалія» Косенка близькі величності, суворістю, вишуканістю; в обох є мажорний епізод, проте кількість варіацій різна (31 і 38), у Баха 15 варіація розширена до 12 тактів, а 18 варіація має всього 4 такти. Головна відмінність полягає також в образній сфері та стильових нюансах – у Косенка рецепції старовинної музики синтезувались із сучасним йому контекстом. Відтак, В. Косенку вдалось синтезувати риси романтичного піанізму, не копіюючи їх, а осмислюючи на національному ґрунті, прагнучи піднести українську фортепіанну музику до світового рівня, даючи поштовх до її подальшого стрімкого розвитку [3].

У «Паскалії» В. Косенка є відголоски й усіх інших етюдів цього циклу, але зв'язки асоціативні, визначаються то образною сферою, то почерком Косенка, використанням подібних технічних прийомів для вирішення різних

художніх проблем, але з таких нюансів і складається авторський стиль композитора. Наприклад, у «Куранті» (25–26 такти) й у двох перших тріолях дев'ятої варіації «Паскалії» повторюються схожі гармонійні низхідні ходи вісімками. А в «Сарабанді» – 8 та 16 варіації якраз подібні образною сферою, драматичним наповненням, настроєм. У свою чергу «Ригодон» і 19 варіація схожі за гармонійними зворотами – однакові відхилення з першого щабля мажору через доміантовий септакорд у мінорний тризвук – другий щабель основної тональності. Такі моменти об'єднують усі етюди в єдину симфонічну цілісність. Відтак, «Пасакалію» можна повністю усвідомити, тільки заглибившись в інші етюди, сприймаючи її як підсумок попередніх етюдів, як головну частину циклу. «Пасакалія» твір 19 № 10 В. Косенка вперше видана в 1931 році, вона складається з теми, 38 варіацій та коди. Саме 38 варіацій, бо «Пасакалія» присвячена дружині композитора Ангеліні Володимирівні Канеп-Косенко до її 38-го дня народження [там само].

Висновки з даного дослідження та подальші перспективи. Таким чином, В. Косенко у своїх творах спирається на натуральну та хроматичну діатоніку, що є суттєвою рисою авторського стилю. До моделі косенківської акордики в основному входять тризвуки та септакорди, наонакорди епізодично вкрапляються в тканину, як і передйоми та затримання, тому що основна увага надається мелодиці без звукової перенапруженості.

Підвищена емоційність, витонченість, віртуозність, прийоми, властиві романтичному письму, улюблені інтонаційні звороти «елегійні штрихи» (низхідні ходи подвійними нотами та по тризвуках – варіації 3, 4 «Паскалії»), національні ознаки та мелодійність дозволяють одразу пізнавати музику Косенка й утворюють стійкі ознаки його стилю.

Список використаних джерел

1. Берегова О. Інтегративні процеси в музичній культурі України ХХ–ХХІ століть : монографія. Київ : Ін-т культурології НАМ України, 2013. 232 с.
2. Витте Н. Исполнительская деятельность В. С. Косенко. *Вопросы инструментального музыкального исполнительства* : сб. науч. тр. Киев, 1982.
3. Івахненко Л. Я. У світі чарівної музики: кабінет-музей Віктора Степановича Косенка. Київ : Кий, 2007. 150 с.
4. Казак І. І. Українська музична література. Ч. 3. Рівне : Каліграф, 2007. 152 с.
5. Лященко І. С. Масова культура та сталий розвиток суспільства: до питання постановки проблеми. *Гілея : наук. вісник*. 2015. Вип. 99. С. 213–217.
6. Сердюк Я. Категория «идеальное» и концепт «виртуальное» в изучении феномена музыкального произведения. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. ст. / Харк. нац. ун-т мистецтв ім. І. П. Котляревського ; ред.-упоряд. Л. В. Русакова. Харків : С. А. М., 2015. Вип. 43. 336 с.
7. Шамаєва К. І. До біографії В. С. Косенка : (погляд з ХХІ сторіччя) *Шамаєва К. І. Митці. Освіта. Час : з архівних джерел*. Житомир, 2005. С. 69–80; С. 127–134.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 19.02.2019

Регеша Наталия. Некоторые особенности композиторского стиля В. С. Косенко (на примере анализа «11 этюдов в форме старинных танцев»).

Ⓐ Выявлены особенности авторского национального композиторского стиля В. С. Косенко на примере анализа цикла «11 этюдов в форме старинных танцев», где впервые для него ощущаются стилистические приёмы, происходящих из украинского народного мелоса: отдельные интонационные обороты, ритмическая организация, вольная трактовка метра, ладовое окраски, вариантность развития мелодии, элементы народной полифонии и тому подобное. Черты народной музыки органично сочетаются с профессиональными приёмами: диатоническая мелодия связана с хроматизацией сопровождающих голосов; подголосковая техника – с типичными для профессиональной музыки полифоническими средствами имитации и двойным контрапунктом октавы. Таким образом, у В. Косенко этюды набирают рис национальной музыкальной самобытности и авторской индивидуальности одновременно.

Ключевые слова: композитор; стиль; национальный колорит; авторская индивидуальность; старинные танцы; этюды

Regesha Natalia. Some Features of Composite Style V. S. Kosenko (on the Example of «11 Etudes in the Form of Old Dances» Analysis).

Ⓐ Author attempts to analyze and identify specific features of the author's national composer style V. S. Kosenko, on the example of the analysis of the cycle «11 etudes in the form of old dances», where for the first time it feels stylistic techniques derived from the Ukrainian folk melody: separate intonation turns, rhythmic organization, free interpretation of the meter, color of accord, variation of melody development, elements of the polyphony and more. The traits of folk music are organically combined with professional techniques: the diatonic melody is associated with the chromaticity of the accompanying voices; podcasting equipment – with typical polyphonic imitations for professional music and double octave counterpoint. Thus, V. Kosenko's sketches acquire features of national musical identity and authorial individuality at the same time.

Key words: composer; style; national color; author's individuality; old dances; etudes

Регеша Наталія Леонідівна, доцент кафедри музичного мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв, заслужений діяч мистецтв України

E-mail: regeshanataliya@ukr.net

ВПЛИВ ФОЛЬКЛОРУ НА ХОРОВУ ТВОРЧИСТЬ КОМПОЗИТОРІВ ГАЛИЧИНИ НАПРИКІНЦІ ХІХ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

А Розглянуто специфіку становлення жанру хорової обробки в творчості композиторів Галичини. Відмічено різні підходи, пов'язані з опрацюванням фольклору. Розкрито взаємозв'язок між інтересом до фольклору, який проявляється у прагненні його записувати, укладати і видавати збірки та намаганнями його опрацювати. Окреслено становлення принципово іншого рівня ставлення до фольклору в ХХ столітті. У творчості галицьких композиторів хорові жанри як обробки, так і авторські твори написані на слова провідних українських поетів, демонструють тісний зв'язок з народною творчістю та стають виразником національних традицій.

Ключові слова: фольклор; Галичина; композитор; хорові твори; обробка

Актуальність проблеми. Хорова творчість композиторів надзвичайно часто демонструє зв'язок із фольклором. Саме ця сфера композиторської творчості не лише спирається на конкретні народнопісенні джерела, а й демонструє вплив національного мелосу, типових мелодичних зворотів та інтонацій, що проростають у рамках авторських творів, призначених для хорового виконання. Надзвичайно важливим питанням є висвітлення взаємозв'язку між фольклором і композиторською спадщиною представників не лише однієї національної культури, а й конкретного регіону. Це сприяє розумінню їхніх сутнісних ознак, що має важливе методологічне значення. Осмислення специфіки еволюції хорової творчості сприятиме формуванню уявлення про зміну світоглядних орієнтирів і розвиток національної свідомості.

Отже, нагальним завданням виступає аналіз впливу фольклору на становлення хорової творчості композиторів Галичини.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Ґрунтовне дослідження творчості Анатолія Вахнянина і становлення музичного професіоналізму в Галичині другої половини ХІХ – початку ХХ століття здійснено в праці Я. Горак [1]. Відомості про специфіку розвитку хорових обробок у контексті української музичної культури представлено в роботі Б. Фільц [5]. Питання, пов'язані з оцінкою значення та особливостей становлення музичної культури ХІХ–ХХ століття, є в працях Ф. Колесси [3] та С. Людкевича [4]. Обґрунтування хорової діяльності сучасної композиторки Б. Фільц здійснено в розробці Л. Шегди [6].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Хорова творчість композиторів останньої третини ХІХ – першої половини ХХ століття неодноразово ставала предметом наукового дослідження. Проте питання впливу фольклору на її формування залишається таким, що недостатньо висвітлене.

Метою статті є аналіз особливостей впливу фольклорних джерел на становлення хорових творів композиторів Галичини наприкінці ХІХ – першої половини ХХ століття.

Викладення основного матеріалу дослідження. Фольклор є важливою частиною культури народу. Його значення було провідним у давні часи і залишилось таким у сьогоденні. Багато в чому саме фольклор зумовив становлення та розвиток сучасної композиторської спадщини. Саме наприкінці ХІХ століття закладаються традиції, що розвиватимуться в ХХ столітті та будуть визначати характер мистецької практики. Важливу роль у збереженні фольклорної спадщини мало відкриття фонографу, адже в 1901 р. були здійснені перші спроби запису матеріалу у фольклорних експедиціях. Вплив фольклору можна відмітити у багатьох жанрах композиторської творчості, проте чи не найбільше він визначив специфіку хорового мистецтва. Проте подібний рівень був досягнутий поступово. У середині ХІХ ст. музичні діячі галицького регіону мало уваги приділяли фольклору. Спроби збирання фольклору не були тотожними намаганням певним чином використовувати його у власних творах. Галицькі композитори старшого покоління – М. Вербівський та І. Лаврівський

писали хорові твори, проте не звертались до жанру обробки. Досить тривалий час діяльність галицьких композиторів здійснювалось багато в чому відокремлено від тих традицій, які були в інших регіонах України. Проте в XIX ст., завдяки знайомству та подальшим контактам А. Вахнянина з М. Лисенком відбувається «відкриття» творчості останнього. І багато в чому саме завдяки обробкам провідного українського композитора М. Лисенка починає виникати «попит» на обробки серед галицьких композиторів в останні десятиліття XIX ст.

Серед галицьких музичних діячів А. Вахнянин та О. Нижанківський одними з перших створюють обробки народних пісень, причому в їх творах можна виділити певну провідну визначну рису. Найбільше їх приваблює у фольклорних джерелах можливість їх трансформувати за рахунок гармонізації, ускладнення акордових вертикалей, застосування альтерованих звучань. Ф. Колесса – провідний український фольклорист і мистецтвознавець згадував, що подібна традиція була не надто прогресивною, адже композитори намагались якимось «осучаснити» фольклор, у певному сенсі нівелюючи його характерні риси. «До того ще не перевівся в Галичині давній, силою рутинської традиції утверджений погляд, що не личить серйозно займатися народними піснями правдивим «майстрам» музичного мистецтва, що такі іграшки треба залишити початкуючим «термінаторам», щоби ще вчилися на народних піснях прикроювати як треба взірцеву чотириголосну гармонію, поки не наберуть ліпшого смаку і не виберуться у вищі сфери правдивої штуки» [3, с. 453]. Попри наявну оцінку, варто відзначити, що сам факт створення обробок народних пісень уже мав вкрай важливе значення.

О. Нижанківський написав чимало композицій для чоловічого хору «а саррелла», причому це були як духовні, так і світські хори. До нашого часу дійшли згадки про його кантату на слова Івана Франка «Не гармати грають нині», ноти якої не збереглися. Його музична мова відповідала настановам романтизму, для якого фольклор був джерелом натхнення. У його творчому спадку були не лише окремі твори, а й цикли для хорового виконання, як-от «Коляди» та «Слов'янські гімни». Низка творів для хорів були написані у співавторстві, як ораторія «Вифлеємська ніч» (співавтор В. Матюк). Варто відмітити, що Нижанківський широко використовував елементи фольклору – народних пісень, декламаційність дум, що вплинуло на подальшу композиторську творчість.

А. Вахнянин був автором багатьох хорових творів. Частина з них була орієнтована на аматорські вокальні колективи. Основою репертуару подібних колективів були лідертафель – хорові пісні, які писали для чотирьох голосів. Лідертафель мали, як правило, просту фактуру та легко співались навіть не професійними виконавцями. «Хорова фактура Вахнянина – це переважно чотириголосий склад, хоч автор зберігає й дотримується його непостійно: іноді виділяє окремі мелодичні ходи в унісон («Кали-

на»), чи застосовує ефект зіставлення різних груп хорових голосів («Журбо моя»). Форма обробок народних пісень Вахнянина переважно є не більшою від періода, у межах якого композитор прагне сягнути інтонаційної заокругленості пісні («Калина», «Де б я», «Ой ти хлопче», «Жаль»)» [1, с. 10]. У його творчому спадку були хорові твори на слова І. Гушалевича, М. Шашкевича, О. Левицького, М. Литвиновича, Т. Падури та ін. Його три «В'язанки» обробок українських народних пісень стали важливим кроком на шляху входження фольклорного спадку в композиторську творчість. Загалом у його хоровій творчості виділяють чотири групи творів: хори героїко-патріотичної тематики; хори, написані з нагоди приїзду і зустрічі високих посадовців; ліричні хори, а також ті, що близькі за інтонаційністю до галицького фольклору. Варто зауважити, що композитор в обробках народних пісень цитував фольклорний матеріал, обробляючи його. Твори, що були побудовані на власному музичному матеріалі, мали більший зв'язок із західноєвропейським мелосом і гармонічним мисленням, хоча і в них могли використовуватись окремі елементи фольклору. «Характер тематизму в музиці Вахнянина двоякий. Одні теми максимально подібні до народних, як коломийкові теми в кантатах, хорах із першої дії, баладі Максима, аріозо Одарки з опери. Композитор ніде (крім хорових обробок народних пісень) не вдається до цитування народних мелодій. Інші теми орієнтовані на жанри європейської романтичної музики» [1, с. 18].

Д. Січинський, один із провідних композиторів Галичини також зробив низку хорових обробок народних пісень. «Обробки народних пісень не займають у творчості Січинського такого великого місця, як оригінальні хори, проте звернення до них у різні періоди життя свідчить про особливе ставлення композитора до народнопісенної творчості» [2]. Народна пісня стала джерелом та основою всієї творчості композитора. Після обробок Січинський поступово переходить до написання оригінальних творів на слова різних поетів – Т. Шевченка та І. Франка, І. Грабовича, В. Лебедової, М. Вороного. Переважна більшість його хорових творів є а сарелла, хоча є й деякі твори для хору та фортепіано. Його кантати «Дніпро реве», «Лічу в неволі», а також збірка «В'язанка народних пісень» та інші твори виявляють характерні ознаки його композиторського стилю – це співучість і кантиленність. Мелодика дуже виразна та демонструє тісний зв'язок із українською народною пісенністю, мовно-речовими інтонаціями. Речитативність часто присутня у його хорових творах, хоча й є ті, де використана широка інтерваліка.

Важливу роль у формуванні принципово іншого ставлення до фольклору мала діяльність Ф. Колесси. Його робота як фольклориста, який зібрав чимало народних пісень, була тісно пов'язана з його композиторською творчістю. Він видав чимало збірок обробок народних пісень для різних виконавських складів – чоловічих, жіночих, мішаних хорів. Він збирав пісні всіх жанрів – обря-

дові, ліричні, маршові, коломийкові тощо. Позитивними рисами його обробок було те, що він намагався не лише зберегти специфіку народної мелодії, але й виокремити її, підкреслити лише її притаманні риси. Досить часто в обробках Ф. Колесса прагнув наслідувати народній манері співу, типу голосоведіння, використовувати імітацію звучання народних інструментів і прийомів гри на них. Усе це сприяло тому, що його обробки мали не узагальнений характер, а неповторний і дуже своєрідний, який чітко відображав сутність народного першоджерела. Лемківський фольклор неодноразово ставав основою для його творів, закарбовуючи у хоровій партитурі мелос народної пісні. У пізніший період Колесса не лише продовжив збирати фольклор та обробляти його, а й укладав збірки обробок народних пісень, об'єднаних за регіональною ознакою. «Так виникли «Руські народні пісні з Підкарпатської Русі. Зібрав і на мішаний хор уложив Філарет Колесса» (ч. 1. Ужгород, 1923), «Руські народні пісні з Південного Прикарпаття. Зібрав і на мужеський хор уложив Філарет Колесса (ч. 2, Ужгород, 1923) та «Волинські народні пісні на мішаний хор» (Рівно, 1937). У першому збірнику вміщено двадцять п'ять пісень, у другому – дев'ять, у третьому – дванадцять. Крім того, Ф. Колесса видав «Українські народні пісні в триголосному укладі на жіночий хор» [5, с. 81].

Чимало уваги хоровим жанрам у своїй творчості надавав С. Людкевич. Причому композитор не лише використовував елементи, що були споріднені з фольклорними джерелами у своїй творчості, а й створив чимало обробок народних пісень для хорового виконання. Так він обробив пісню «Бодай ся когут знудив», балади «Про Петруся і вельможну паню», «Про Морозенка», «Про Бондарівну» тощо. Його творча установка була пов'язана з тим, що сфера справжнього новаторства можлива не лише в авторських творах, а й яскраво втілюється й у жанрі обробки. Людкевич, аналізуючи твори М. Лисенка, відзначав, що «оригінальність» полягає не в цілковитій ізоляції від будь-яких впливів, а в умінні переосмислити ці впливи у власній індивідуальності» [4, с. 13]. Композитор написав чимало хорових творів на слова класиків української поетичної думки – Тараса Шевченка, Івана Франка, Маркіяна Шашкевича, Максима Рильського.

Справу Ф. Колесси багато в чому продовжив його син – Микола Колесса, який приділив багато уваги хоровим творам, написаним на основі фольклору. Як і батько, він приділяв багато уваги народним пісням, причому в коло його уваги потрапляли як ті, що були поширені на Галичині – тобто гуцульські, лемківські, а також й інші – з Полісся та Волині. Для хорового складу він перекладав чимало пісень, причому різними вони були не лише в географічному відношенні, а й у жанровому. Характерною ознакою творчого методу М. Колесси було те, що він намагався максимально зберегти ладову, гармонічну та інтонаційну природу фольклорного першоджерела. Досить часто він обробляв ті пісні, що були зібрані його батьком. «М. Колес-

са прагнув надати голосам самостійності та незалежності, щоб урізноманітнити хорову фактуру. Серед обробок волинських пісень чимало таких, що записані його батьком Ф. Колессою. У творах останнього переважає строге го-мофонне чотириголосся, в М. Колесси ж розвинена поліфонічна фактура, де кожний голос має свою мелодичну лінію» [5, с. 93]. Характерною ознакою його музичного стилю стало поєднання своєрідного ладового забарвлення пісень Галичини та наповнення їх новими гармонічними фарбами. Велика увага надавалась досягненню колористичних ефектів, підкреслення важливих моментів, наявних у вербальному тексті. Саме сюжет і вербальний текст пісень відігравали надзвичайно важливу роль, адже композитор прагнув акцентувати увагу на гостросоціальні проблеми, що змальовувались у фольклорних джерелах.

Завдяки діяльності українських митців, виникає підґрунтя, на якому зростає хорове мистецтво другої половини ХХ ст. Виникає низка хорових творів, які демонструють нерозривний зв'язок з фольклором. Однією з найяскравіших представниць галицької композиторської школи ХХ ст., продовжувачкою традицій С. Людкевича, В. Барвинського та Л. Ревуцького стала Богдана Фільц. Сучасні автори, зокрема мистецтвознавець Л. Шегда, відзначають, що фольклорне начало, наявне в творах композиторки, стало засобом передавання традицій рідного краю. «Використання фольклорних джерел як природної основи самобутньої інтонаційності, оновлення семантичних значень стилістичних і жанрових засобів в умовах тотального використання найновішої композиційної техніки стало для неї важливим виявом самобутньої інтерпретації національних ментально-етичних та мовно-виразових традицій» [6, с. 84]. Важливо відзначити, що Б. Фільц використовує в своїх хорових творах фольклорний матеріал Галичини – лемківський, буковинський, гуцульський, закарпатський. Спектр хорових творів Фільц є чималим – це не лише окремі хори, а й кантати. Причому авторка надає увагу не лише дорослим хорам, а й написала багато творів для виконання дитячими хоровими колективами. Ознакою її творчого підходу є те, що вона часто використовує слова провідних українських поетів – Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, Л. Костенко, О. Олеса, Д. Павличка, М. Сингаївського, П. Тичини, В. Сосюри та ін. Композиторка й нині продовжує працювати в рамках хорового жанру.

Висновки з даного дослідження. Аналізуючи становлення хорової творчості Галичини, можна відмітити певні закономірності. Спочатку композитори створювали хорові твори, що містили авторський матеріал, який спирався на західноєвропейські традиції та не зазнавав впливу народнопісенного начала. Після зростання інтересу до фольклору розпочинаються спроби його запису, укладання збірок та перших намагань його опрацювання. На даному етапі фольклорні джерела в хорових творах скоріше зводяться до певних «стандартів» західноєвропейського музичного мистецтва, де приділяється увага гармоніч-

ному мисленню та нівелюється ладова та інтонаційна своєрідність. У ХХ ст. поступово утверджується інше ставлення до фольклору і жанру хорової обробки, яка вже не сприймається як певний «тренувальний» твір. У творчості галицьких композиторів хорові жанри стають такими, що відображають специфіку народного голосоведіння, ладову природу фольклорного першоджерела, підкреслюється лінеарність мислення. Причому й у жанрі обробки, й у авторських творах композиторів, написаних на слова провідних українських поетів, фольклорні елементи здобувають індивідуальної інтерпретації, зберігаючи зв'язок з народною творчістю та стаючи виразником національних традицій.

Подальший аналіз сутнісних рис художньої творчості провідних українських митців вбачається перспективним напрямом для наукових розробок, що має методологічне значення, адже наочно демонструє процес взаємодії між

різними сферами діяльності та формуванням мистецтва, що має національно забарвлений характер.

📖 Список використаних джерел

1. Горак Я. Р. Анатолий Вахнянин и становлення музичного професіоналізму в Галичині (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 / Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ, 2003. 25 с.
2. Денис Січинський. URL: http://ukrnotes.in.ua/noty/Sichynskiyi/tekst/biografi_Sichynskiyi_22.php.
3. Колесса Ф. Музикознавчі праці. Київ: Наук. думка, 1970. 592 с.
4. Людкевич С. П. Форми солоспіву у М. Лисенка. Питання історії і теорії української музики. Львів: Львів. держ. ун-т, 1957. Вип. 2.
5. Фільц Б. Обробки народних пісень для хору. Історія української музики: у 6 т. / гол. ред. М. М. Гордійчук. Київ: Наук. думка, 1992. Т. 4. С. 78–104.
6. Шегда Л. Хорова музика Богдани Фільц: до проблеми комунікативності національних традицій у ситуації постмодернізму. Студії мистецтвознавчі. Київ: Вид-во ІМФЕ, 2014. Число 1 (45). С. 82–86.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 20.02.2019

Дубинченко Елена, Гнатюк Леонид. Влияние фольклора на хоровое творчество композиторов Галичины конца ХІХ – первой половины ХХ века.

А Рассмотрена специфика становления жанра хоровой обработки в творчестве композиторов Галичины. Отмечены различные подходы, связанные с обработкой фольклора. Раскрыта взаимосвязь между интересом к фольклору, который проявляется в стремлении его записывать, собирать в сборники и издавать их и попытками его обработать. Выделено становление принципиально другого уровня отношения к фольклору в ХХ веке. В творчестве галицких композиторов хоровые жанры как обработки, так и авторские произведения, написанные на слова ведущих украинских поэтов, демонстрируют тесную связь с народным творчеством и становятся выразителем национальных традиций.

Ключевые слова: фольклор; Галичина; композитор; хоровые произведения; обработка

Dubynchenko Evgenia, Gnatyuk Leonid. Folklore Influence on the Choral Art of Galician Composers of the ХІХ-th – the First Half of ХХ-th centuries.

С The specificity of the formation of the genre of choral processing in the works of the composers of Galicia is considered. Different approaches related to the study of folklore are noted. The relationship between interests in folklore is revealed, which manifests itself in the quest for its recording, compilation and publishing of collections and attempts to process it. It is outlined the formation of a fundamentally different level of attitude towards folklore in the ХХ century. In the works of the Galician composers, choral genres, both processing and author's works, written on the words of the leading Ukrainian poets, show a close connection with folk art and become an expression of national traditions.

Key words: folklore; Galicia; composer; choral works; processing

Дубинченко Євгенія Андріївна, асистент кафедри музичного мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв, здобувач КНУКіМ

E-mail: zhenia0209@ukr.net

Гнатюк Леонід Веніамінович, асистент кафедри музичного мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв, здобувач КНУКіМ

E-mail: hnatiukleonid@gmail.com

КЛАВІРНА МУЗИКА НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ У XVI–XVII СТОЛІТТЯХ

А Досліджено вплив західноєвропейської музичної культури на клавірну творчість на території українських земель у XVI–XVII століттях. У контексті історичних і культурних умов розкрито деякі аспекти побутування українського клавірного виконавства. Проаналізовано клавірні твори з деяких органних табулатур і виявлено жанрові та стильові особливості, закономірні для них. Підкреслено значення клавіру в тогочасному музичному житті українців (у церковному, світському та освітньому аспектах). Розглянуто творчість деяких польських композиторів.

Ключові слова: Табулатура Яна з Любліна; Гданська табулатура; клавір; бароко; Відродження

Актуальність проблеми. Клавірна музика, що побутувала в Україні у XVI–XVII ст., досліджена значно менше, ніж хорова та народно-інструментальна. Безперечно, клавірні інструменти того часу на території України були менш популярними, ніж струнно-щипкові (кобза, бандура, ліра, гудок тощо). Клавесини та клавикорди привозились із-за кордону, були досить коштовними, й тому їхніми власниками могли бути лише заможні люди. Орган у ті часи встановлювався в основному в церквах, та оскільки літургічна традиція, поширеного на території України православ'я, не передбачала використання музичних інструментів, то його (органа) поширення звужувалось до католицьких та уніатських храмів (в основному на заході України). Не дивлячись на всі ці фактори, клавір відіграв важливу роль у світському та церковному музичному побуті українців, а також у підготовці професійних музикантів. Тому дослідження даної галузі заслуговує не меншої уваги, ніж дослідження хорової музики того ж періоду.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Першим дослідником української барокової музики можна вважати Онисію Яківну Шреер-Ткаченко. Її основоположна праця з історії української музики [5] стала точкою відліку для багатьох дослідників. Особливо цінним є нотний матеріал, знайдений Онисією Яківною в архівах різних міст України і за її межами та об'єднаний у хрестоматію [9].

Українську інструментальну музику ренесансного та барокового періодів досліджує Костянтин Чеченя [10]. У своїй дисертації він детально аналізує Остромечевську табулатуру та виявляє її тісний зв'язок із українським фольклором.

Михайло Степаненко у ґрунтовній праці «Клавір в історії музичної культури України XVI–XVII ст.» [8] прослідковує послідовний розвиток клавірної музики в контексті історико-культурного процесу, піднімаючи багато цікавих історичних документів.

Першим і на даний час найповнішим дослідженням табулатури Яна з Любліна є праця польського музиколога-медієвіста Адольфа Хибінського, засновника кафедри музикології Львівського університету. Йому належать розшифровки 36-ти танців із табулатури та 4 розділи наукової

праці, присвяченої дослідженню манускрипта, яке залишилось незавершеним [15].

Польські музиканти дуже активно популяризують музику із старовинних табулатур. Згадані вище 36 танців із Люблінської табулатури існують нині ще як мінімум у двох транскрипціях – гітарній (36 tańców z tabulatury organowej Jana z Lublina w opracowaniu na gitarę, opracowanie Franciszek Wieczorek, Wydawnictwo: Modran) та для ансамблю флейт (Tańce z tabulatury Jana z Lublina na zespół fletów prostych (partytura), Urbaniak Jacek, Fraza s.c., Wrocław, Poland). Відомим виконавцем і дослідником польської органної музики XVI–XVII ст. є Ростислав Виграненко (польський органіст українського походження) [3]. У його виконанні записані всі органні твори з Варшавської табулатури, а також усі органні твори Адама з Вонгровця, Петра Желеховського, Петруса де Друзини. Українську музику доби бароко (у тому числі деякі п'єси із органних табулатур) виконує вітчизнянка клавесиністка Наталія Свириденко.

Метою даного дослідження є продовження пошуку нових зв'язків українського клавірного виконавства докласичної доби із західно-європейськими традиціями, аналіз знайдених на території Польщі манускриптів, які ще не були опрацьовані вітчизняними музикознавцями та більш деталізоване й поглиблене вивчення тих, що вже згадувались раніше у працях попередників, а також виявлення нових граней у загальній картині побутування клавірної музики в українських землях XVI–XVII ст. задля підтвердження її важливості у тогочасному музичному житті.

Викладення матеріалу дослідження. Музика – це універсальний спосіб вираження, за допомогою якого можуть комунікувати, і комунікують представники різних епох, країн, соціальних прошарків. Звісно, є багато умов, які впливають на виконання цього твердження, і в першу чергу це, як зазначає А. Мілка [6, с. 331], наявність потрібного тезаурусу, або культурно-освітнього контексту, необхідного для сприйняття інформації, закладеної у звуковому посланні. Але цей бар'єр є досить умовним і долається набагато простіше, аніж бар'єр мовний. Доказом цього є взаємопроникнення музичних культур різних країн одна в одну та незгасаюча цікавість до музики минулих століть.

З XIV по XVI ст. українські землі перебували під владою Великого князівства Литовського. Цей період вважають сприятливим для розвитку української культури, тому що саме тоді був закладений початок активного культурного обміну із швидко набираючими оберти країнами Західної та Центральної Європи. Цей процес продовжився й після укладення Люблінської унії (1569 р.), коли на зміну занепадаючій Литовській державі прийшла Річ Посполита.

У музичній культурі цей обмін відобразився у першу чергу на розвитку інструментального виконавства та ввезенні в Україну популярних на заході музичних інструментів. У зв'язку з тим, що основною релігією на території більшості українських земель у XVI–XVII ст. було православ'я, а основним осередком культури довгий час залишалася церква, активнішого розвитку зазнала вокально-хорова музика (спочатку монодія, а потім партесний спів). Проте, побутуванню інструментальної і, зокрема клавірної виконавської традиції на теренах України в даний період, залишилось достатньо свідчень.

М. Степаненко зазначає, що вже наприкінці XVI ст. в середовищі українських музикантів виконавство на клавішних інструментах існувало як окрема професія [8, с. 49]. Згадку про це знаходимо в «Книжці» Івана Вишенського (1599 р.) [2, с. 44], де серед переліку музичних професій згадуються «органісти» та «регалісти» (регал – переносний орган невеликих розмірів із язичковими трубами без раструбів).

Активний розвиток інструментальної музики призвів до появи музичних цехів (найдавніші у Кам'янці-Подільському – 1578 р. та Львові – 1580 р., найбільший – у Києві, на базі якого у XVIII ст. була утворена музична школа). До функцій музичних цехів входило забезпечення музичного супроводу світських свят, а також виготовлення та ремонт музичних інструментів. Про одного з таких фахівців згадано в указі Петра I за 1699 рік: «...Арганы отданы починить черкашенину 26 Саве Григорьеву. А по договору доведетца дати ему на сундук двадцать алтын, на мехи шесть рублев, всего двадцать один рубль двадцать алтын» [7, с. 98].

Здокументовані також факти ввезення в Україну популярних на той час у Європі клавесину (який українці називали клавіцимбалами, або просто цимбалами (від італ. «sembalo») та клавикорду. У переліку майна гетьмана Івана Самойловича згадуються орган, клавикорд і клавіцимбали: «Арганы в ящике, ящик красной, окован железом, мерою арганы в длину аршина полупя-та вершка, поперег 9 вершков. Цимбалы немецкие, ящик чёрный, длиною аршина полудесята вершка, шириною в концах аршина с четвертью... Клевикорды, ящик чёрный, мерою в длину аршина пяти верш, в ширину поларшина...». А у переліку майна сина гетьмана Григорія Самойловича також знаходимо «одны органы» та «четвери клевиорды» [8, с. 54]. Звісно, ці інструменти були досить коштовними, тому придбати їх могли дозволити собі лише представники козацької верхівки, шляхти та заможні міщани.

Використання органу в літургічній практиці мало місце на заході України, що також сприяло активному обміну досвідом між вітчизняними та західно-європейськими музикантами. В Остромечевському манускрипті («Silva Rerum») зберігаються зразки літургічних творів із підписаним цифрованим басом, що засвідчує факт використання органу в уніатській церкві. Цікавим історичним фактом є також задокументована П. Алепським [1, с. 32] знахідка про використання органу в православному храмі в Умані та в Маньківці під час приїзду патріарха Антіохійського Макарія в 1564 р.

Збереглися також відомості про використання клавіру для підготовки професійних регентів і композиторів. У 50-х роках XVII ст. ректор Києво-Могилянської академії Лазар Баранович організував при Братському монастирі хорову школу, до якої залучалися студенти. Спираючись на трактат М. Дилецького «Музыкальная грамматика», можна припустити, що в навчальному процесі використовувався клавір. «Аще хочети... быти музикии строителем, подобает ти всегда к ней имети прилежание и обучение играный на органех», – зазначає Дилецький [4, с. 133]. У редакції 1681 р. є параграф «О лорганах, или о играниях музикийских», у якому викладено думку про використання «Граматики» для оволодіння інструментальними формами.

На жаль, до наших часів дійшло дуже мало нотних артефактів української інструментальної музики XVI–XVII ст. Проте, завдяки деяким збереженим польським манускриптам маємо можливість уявити, яка музика звучала в салонах і вітальнях заможних шляхтичів Західної України.

Нині відомі такі органні табулатури, знайдені на території Польщі: табулатура Яна з Любліна (1537–1548 рр.), Краківська табулатура (відома також під назвою «Табулатура Ніколуса Краковенсіса», 1548 р.), Ловицька табулатура Мартина Леополіта (Мартина зі Львова) – приблизно 1580 р., Гданська табулатура (1591 р.), Торунська (1591–1604), Жемайтійська табулатура з Кроже або табулатура Адама з Вонгровця (приблизно 1618 р.), Оливська або Браневська табулатура (1619 р.), Пельплінська (1620–1680), Віленська (альбом Сапіги, 1626 р.), Остромечевська (відома також як Полоцька та Silva Rerum, 1640 р.), Варшавська (1680 р.).

Детальніше зупинимось на Люблінській табулатурі. Рукопис з відтиском на обкладинці «TABULATURA IOANNIS DE LUBLIN CANONICORUM REGULARUM DE CRASNIC, 1540» було знайдено у 1907 р. у приватній колекції. Спираючись на заголовок манускрипту, можна висунути гіпотезу, згідно з якою Ян з Любліна був монахом з монастиря в Красніку. На даний час табулатура зберігається в Польській академії наук у Кракові під шифром PL-Кр 1716. Вона нараховує близько 520 сторінок (найбільша з органних табулатур XVI ст. в Європі). У табулатурі присутні два трактати: один описує нові на той час композиторські техніки (контрапункт, імітацію), другий являє собою вчення щодо практики виконання органної музики. Обидва теоретичні опуса базуються на трактаті «Fundamentbuch» німецько-

го органіста і композитора Ганса Бушнера (1483–1538). У табулатурі зустрічаються імена таких європейських композиторів як: Клемент Жанекен, Жоскен Дебре, Клоден де Сермізі, Філіп Вердело, Констанцо Феста, Себастьяно Феста, Бартоломео Тромбачіно, Людвіг Зенфль, Генріх Фінк, Нікола Гомберт. Серед імен польських композиторів, які вдалося встановити, – Микола з Кракова, Микола із Хжанува та Северин Конь.

Музика з Люблінської табулатури досить різноманітна за жанрами. Поряд із церковними творами (які є прикладом використання техніки *alternatim*, тобто почергового розспіву одної строфи спочатку монодійно а потім багатоголосно) у ній записані органні транскрипції вокальних творів зарубіжних авторів, світських польських пісень, танці. Цікаво, що за фактурним викладом танці (всього їх в табулатурі 36) явно розраховані на виконання на малому інструменті (клавикорді, клавесині). Більшість танців у табулатурі написані в традиційній для танцювальної музики того часу двочастинній формі. Перша частина помірна за темпом, витримана у 2- або 4-дольному розмірі, друга – 3-дольна, рухливіша. Темп другої частини визначається відносно першої як 2:3. Звідси назва другого розділу «*Proportio*». Традиційно пропорцію будувалось на мелодичному матеріалі першого розділу, тому часто взагалі не записувалось, а імпровізувалось виконавцем. Деякі танці, представлені в табулатурі, стилістично близькі до італійської традиції та мають італійські назви (наприклад, «*itálica*», «*Rocał fusa*»), у деяких вгадується той чи інший італійський танцювальний жанр (наприклад, *passamezzo antico* у «*Jeszcze Marczynue*»). У табулатурі зустрічаються танці, назви яких є назвами пісень, наприклад, «*Zakłółam się tarniem na jeden skok*». За А. Хибінським, текст пісні такий: *Zakłółam się tarniem... skaleczyłam nogę, kiedy inni tańcują, ja tańczyć nie mogę. – Zakłółam się tarniem, jakie mogę skakać, w kącie mnie postawię, gorzko będę płakać* (Подряпалась терниною, скалічила ногу, коли інші танцюють, я танцювати не можу. Подряпалась терниною, як я можу стрибати, стану в куточок, гірко буду плакати). У двох останніх прикладах явно простежується польське фольклорне коріння. Німецькі танці в табулатурі представлені під назвами «*Conradus*» та «*Ferdinando*» або «*Paur Thancz*», іспанські – «*Hispanicum*», є також французькі. Особливу цікавість для нас складає гайдуцький танець, який за різними джерелами вважається і польським, і українським. Проте інтонаційна близькість даного конкретного гайдуцького танцю до українського фольклору спонукає до думки, що танець дійсно має українське походження та є західноукраїнським варіантом «гопака».

Ще одним цікавим артефактом музичного життя Речі Посполитої XVI ст. є Гданський манускрипт (зберігається в Гданському державному архіві під шифром Ms. 300 R/Vv. 123 та містить у собі документи, що датуються періодом з 1571 по 1627 рр.). Окрім низки юридичних документів у манускрипті знайдені 42 клавірні п'єси, 40 з яких запи-

сані у двострічній італійській нотації (інтаволатурі), і 2 у вигляді нової німецької табулатури (17 фантазій [14] та 25 транскрипцій вокальних творів). У 1931 р. німецький музикознавець Герман Раушинг висунув гіпотезу, згідно з якою автором музичних творів, записаних у манускрипті є Каюс Шмідтлейн (органіст церкви святої Марії у Гданську), проте сам манускрипт не містить у собі про це ніяких відомостей, окрім ініціалів «PWSP» та числа 1591 на обкладинці (можливо, ініціали власника або переписувача книги та рік, коли документи були зібрані в один фоліант). Композиторська мова фантазій дійсно нашоветує на думку, що всі 17 творів мають спільного автора. Про це свідчать інтонаційна спорідненість, схожість гармонічної логіки та характерний пасаж із низхідних секстакордів, що присутній у кожній з п'єс. Варто зазначити також стилістичну спорідненість цієї музики з італійськими клавірними токатоми (зокрема, токатоми Дж. Фрескобальді). Схожість виявляється у фактурних прийомах, формі та ладо-гармонічних особливостях творів, широкому використанні музичних афектів і риторичних фігур.

Культурний обмін з країнами Західної Європи позитивно впливав на розвиток композиторської та виконавської школи. А відбувався він за рахунок того, що багато музикантів виїжджали на навчання за кордон. Один із них – польський органіст Анджей Нижанковський (1591–1655), навчався у Джироламо Фрескобальді, і три роки працював заступником органіста в костьолі Святої Марії (*Santa Maria sopra la Minerva*) в Римі, а після повернення до Кракова – органістом в домініканському костьолі.

Значний вплив на розвиток клавірної школи здійснила лютнева музика. Один із найвідоміших лютністів Польщі XVI ст. – угорський виконавець і композитор Греф Балінт Бакфарк (1526–1576, з 1549 по 1566 – придворний лютніст Сигізмунда II Августа). Збереглося 10 його фантазій, 7 мадригалів, 8 канцон, 14 мотетів та низка транскрипцій вокальних творів Жоскена Дебре, Якоба Клеменса-не-Папи, Ніколаса Гомберта та Орландо Лассо [11]. Бакфарк записував твори у вигляді італійської лютневої табулатури. Стиль його композиторського письма належить до традиції строгої поліфонії, йому притаманна велика, як для лютневої музики, кількість голосів (4–6) і складність поліфонічних прийомів. Мелодика його творів має яскраво виражену вокальну природу на противагу французького лютневого стилю (*style luthé*, або *style brisé*). За збереженими у дженелах свідченнями, Бакфарк був справжнім віртуозом, і багато з його творів не були надруковані з тої причини, що вони (як і твори його співвітчизника Ференса Ліста) були надто складними у виконанні для інших лютністів.

Результати дослідження і висновки. Підсумовуючи вищесказане, варто зазначити, що клавірне виконавство на території України в XVI–XVII ст. було тісно пов'язане із західноєвропейськими традиціями. У літургічній сфері життя українців побутувала практика басо контінуо (там,

де вона була дозволена каноном), а у світській клавір досить широко використовувався як сольний інструмент. Досить популярною була практика створення транскрипцій вокальних творів, а також суто інструментальних п'єс (фантазій, танців). Відчутним є вплив італійської композиторської школи і не тільки. Спираючись на значну кількість знайдених у польських табулатурах творів західноєвропейських композиторів, можна зробити висновок, що Польща та підконтрольні їй українські землі підтримували тісний культурний контакт із музичною Європою. При дворі та в маєтках заможної шляхти звучала музика італійських, французьких, німецьких композиторів. Ймовірно, її привозили музиканти, що повертались із закордону з навчання. Привозились також інструменти, запрошувались майстри із сусідніх держав, чий досвід переймали музичні цехи. У лоні європейських традицій створювалась власна музика, що була відзначена особливим колоритом українського та польського фольклору.

Перспективи подальших розвідок. Актуальним наразі є пошук нотних артефактів (рукописів, табулатур) безпосередньо на території України а також вивчення та популяризація вже знайдених (автентичне концертне виконання, використання матеріалу в педагогічній практиці). Також є потреба у продовженні роботи над архівними документами XVI–XVII ст. з метою знайдення нових фактів, імен, обставин побутування клавірної музики на території України в зазначений проміжок часу.

Сліпченко Оксана, Мельниченко Ирина. Клавирная музыка на территории Украины в XVI–XVII веках.

А *Исследовано влияние западноевропейской музыкальной культуры на клавирное творчество на территории украинских земель XVI–XVII веков. В контексте исторических и культурных условий раскрыты некоторые аспекты украинского клавирного исполнительства. Проанализированы клавирные произведения из некоторых органичных табулатур и выявлены жанровые, а также стилевые черты, характерные для них. Подчеркнута роль клавира в музыкальной жизни украинцев того времени (в церковном, светском и образовательном аспектах). Рассмотрено творчество некоторых польских композиторов.*

Ключевые слова: Табулатура Яна из Люблина; Гданская табулатура; клавир; барокко; Ренессанс

Slipchenko Oksana, Melnychenko Iruna. The Clavier Music in Ukraine of the XVI–XVII Centuries.

С *This paper tells about influence of Western European music culture on the clavier music in Ukraine at XVI–XVII centuries, importance of the clavier in the musical life of Ukrainian people (in clerical, secular and educational aspects). Some aspects of the clavier performance tradition are revealed in the historical and cultural context. Some pieces from the organ tablatures and some stylistic and genre patterns are analyzed. The work of some Polish composers is overviewed.*

Key words: Tablature by Jan z Lublin; Gdansk Tablatures; clavier; baroque; Renaissance

Сліпченко Оксана Сергіївна, концертмейстер кафедри музичного мистецтва Київського національного університету культури і мистецтва

E-mail: ivm-47@ukr.net

Мельниченко Ирина Володимирівна, концертмейстер кафедри музичного мистецтва Київського національного університету культури і мистецтва

E-mail: sanyakrotkaya@icloud.com

Список використаних джерел

1. Алеппский П. Путешествие антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII века, описанное его сыном архидиакономом Павлом Алеппским. (По рукописи Моск. гл. арх. М-ва иностр. дел). Вып. 2 : От Днестра до Москвы. Книга VI: Украина и Киев. Москва : О-во истории и древностей рос. при Моск. ун-те, 1897. 202 с.
2. Вишньський І. Вибрані твори. Київ : Дніпро, 1972. 129 с.
3. Выграненко Р. Исторические проблемы развития артикуляции на клавишных инструментах: Эпоха барокко. *Музычная культура Беларусі. Праблемы гісторыі і тэорыі*. Мінск, 1999. С. 117–145.
4. Дилецкий Н. Муסיкийская грамматика / по опублик. и предисл. С. В. Смоленского. Санкт-Петербург : Тип. М. А. Александрова, 1910. 174 с.
5. Історія української доживотної музики : навч. посіб. для муз. вузів / упоряд. О. Я. Шреєр-Ткаченко. Київ : Музична Україна, 1969. 587 с.
6. Милка А. П. «Искусство фуги» И. С. Баха : к реконструкции и интерпретации / С.-Петербург. гос. консерватория им. Н. А. Римского-Корсакова. Санкт-Петербург : Композитор, 2009. 454 с.
7. Ройзман Л. И. Орган в истории русской музыкальной культуры. Москва, 1979. 467 с.
8. Степаненко М. Клавір в історії музичної культури України XVI–XVIII ст. *Мистецтвознавство України*, 2010. Вип. 11. С. 45–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mysu_2010_11_10
9. Хрестоматія української доживотної музики : навч. посіб. для консерваторій та музичних училищ / упоряд., комент. О. Я. Шреєр-Ткаченко. Київ : Музична Україна, 1970. 461 с.
10. Чеченя К. А. Інструментальна музика в Україні другої половини XVI – середини XVIII століття і проблеми автентичності у конавській культурі : автореф. дис. ... канд. наук : 26.00.01. Київ, 2008. 27 с.
11. Bacfark B. Harmonium musicarum. Krakow : Lazarus Andrea, 1565. 55 p.
12. Brzezińska B. Repertuar polskich tabulatur organowych z pierwszej połowy XVI wieku. Kraków : Państwowe Wydawnictwo Muzyczne, 1987. 108 s.
13. Hławiczka K. Ze studiów nad muzyką polskiego Odrodzenia. *Muzyka: kwartalnik Instytutu Sztuki Polskiej*. Vol 3, № 1–2 (8–9). P. 53–71.
14. Music from Gdansk (Danzig) manuscript Ms. 300 R/Vv. 123 (1591) / editor: Pierre Gouin & Marek Michalak. Montréal : Les Éditions Outremontaises, 2015. 54 p.
15. 36 tańców z Tabulatury organowej Jana z Lublina : wydał z rkp. i oprac. A. Chybiński. Wydawnictwo Dawnej Muzyki Polskiej. zeszyt 20. Kraków, 1948. 52 p.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 25.03.2019

ДИТЯЧИЙ ХОРОВИЙ СПІВ ТА ЙОГО РОЛЬ У МУЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ

А Окреслено зміну функціонального призначення хорового виконавства. Поступово відбувається формування дитячих хорів як самодостатніх мистецьких утворень професійного рівня, що пов'язано зі становленням закладів музичної освіти різних рівнів. Відзначено важливість хорового співу як чинника, що сприяє розвитку естетичного виховання. Відмічено необхідність ретельно підбирати репертуар для дитячого хорового виконавства.

Ключові слова: дитячий хор; спів; музична культура; репертуар; освіта

Актуальність проблеми. Одним із типів хорових колективів є дитячі хори. Це одна з найдоступніших форм колективного музикування, яка має історично давнє коріння, залишаючи за собою пріоритетність серед інших виконавських колективних утворень. Їхня роль у функціонуванні музичної культури важко переоцінити, адже дана форма виконавської діяльності виконує низку важливих функцій. Дитяче хорове виконавство було частиною духовно-релігійної музичної культури, основою ідеологічно-патріотичного виховання. Надзвичайно вагомим є його значення в умовах сьогодення – як творчої діяльності, що дозволяє розкрити естетичний потенціал дітей, підготувати ґрунт для подальшої професійної діяльності. Розвиток дитячого хорового виконавства є малодослідженим питанням, що зумовлює доцільність його висвітлення.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Методика дитячого вокально-хорового виховання та питання, пов'язані з організацією хорових колективів, висвітлено в праці Л. Айкіної [1]. Особливості хорового співу у школі викладено в посібнику Г. Стулової [5]. Специфіка репертуару шкільного хору, який виступає в якості фактора музично-естетичного виховання учнів представлено в статті П. Зелінського та Н. Збожимської [2]. Інтеграційне навчання дітей завдяки художнім можливостям хорового дитячого театру аналізує А. Редько [3]. Багаторічна практика роботи з хоровими дитячими колективами змальовується в роботі Г. Струве [4]. Діяльність дитячої хорової капели «Дзвіночок» окреслюється в статті Б. Фільц [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Висвітлення специфіки модифікації ролі дитячого хорового співу в контексті культурно-історичного розвитку та окреслення його доцільності, як рушія розвитку музичної освіченості в умовах сьогодення, є питанням, що недостатньо висвітлене у сучасній мистецтвознавчій і педагогічній науковій літературі.

Метою статті є аналіз зміни ролі та місця дитячого хорового співу в історії музичного мистецтва та висвітлення його значення в культурі сьогодення. Дана мета передбачає вирішення питань, пов'язаних із методичними аспектами хорового виконавства.

Викладення основного матеріалу дослідження. Хорове виконавство є однією з найдавніших форм виконавства. Воно супроводжувало різноманітні практики, що були дотичними до мистецтва – релігійні церемоніали, світські прийоми, театральні вистави. Хорове виконавство потребувало високого рівня вокальної майстерності. Підготовка півчих вимагала чималих зусиль, особливо якщо мова йшла про вокалістів дитячого віку. Відомо, що вже за часів Стародавньої Греції хори брали участь у проведенні Олімпійських і Піфійських ігор, причому там виступали не лише чоловічі, а й жіночі та дитячі хори. Опанування основ гри на музичному інструменті та співу виступало основою виховання грецької молоді на рівні з опануванням дисциплін, які впливають на розум та тіло. А. Редько відмічає, що відомості про дану практику надавались у працях відомих грецьких мислителів, які зауважували про доцільність хорового співу серед молоді. «Стародавні греки (мається на увазі Аристотель і Платон) з'єднали навчання вокально-хоровому співу з читанням поетів, гімнастикою, грою на музичному інструменті. Музичний ритм із хоровим виконанням, як вони вважали, привчав до впорядкованості в рухах, в думках, в емоціях і в діяльності» [3, с. 202]. Уже в стародавніх цивілізаціях були здійснені перші спроби запису мелодій. Наприклад, у Межиріччі використовували піктографічний запис, у Стародавній Греції – буквений.

За доби середньовіччя відбувається подальший розвиток хорового виконавства. За рахунок того, що саме хоровий спів став основою церковного богослужіння як у католицькій, так і в православній традиції, він набуває особливого сакрального значення. До винайдення сучасної системи запису нотного тексту, навчання хоровому співу здійснювалось із застосуванням невменної нотації у західній Європі та знаменної нотації у вітчизняній православній традиції. Хоровий спів, який звучав під час богослужінь, виконувався виключно чоловічим складом. Осередками підготовки до хорового виконавства ставали монастирі. Важливо відмітити, що виконавство в цей період було пов'язане не стільки і не лише з вокальною майстерністю, а й з моральними якостями виконавця. Окрім цього, набирати в хор могли півчих за «велінням душі і серця».

За доби Відродження, коли зростає інтерес до людської особистості, актуалізується питання її всебічного розвитку, виникають передумови для формування професійно орієнтованого дитячого хорового виконавства. Після виникнення перших консерваторій, які спочатку були сирітськими притулками, до них починають приймати як хлопчиків, так і дівчат. Поширюється практика використовувати дитячий хоровий спів у храмах, де насамперед співають хлопчики.

У вітчизняному просторі навчання хоровому співу відбувалось при монастирях, а також у церковних школах. Уже з XVI століття виникають при церквах навчальні заклади, де обов'язково були хори. Хлопчики спочатку співали лише в дитячих церковних хорах, проте завдяки розвитку світського багатоголосного співу починають набирати дітей і до чоловічих хорів, що були професійними. Варто згадати також особливу увагу до хорового співу, яка виникає, починаючи з доби бароко. Запроваджується інтерес до жанрів партесного, а згодом і хорового концерту. Починає поширюватися практика впровадження приватних капел і кріпосних хорів. У цих хорах можуть використовуватися дитячі голоси, проте їх репертуар, пов'язаний здебільшого з духовною музикою, або поступово – й світською. Відмінною рисою є те, що фактично відсутні твори, що призначені саме для дитячого виконавства. А якщо вони і розраховані на специфіку дитячих голосів (частіше хлопчачих), то їх тематика є «дорослою».

Докорінні зміни, пов'язані з просуванням професійної культури хорового співу, відбуваються в XIX столітті, коли набувають поширення школи, консерваторії та коледжі. Цей процес наявний як у західному, так і у вітчизняному просторі. На території Російської імперії відбувається розквіт хорового співу загалом, й дитячого зокрема. Впроваджують чимало хорів у навчальних установах. У цей час українські композитори починають створювати хорові твори, призначені для дитячого виконавства. Варто згадати твори М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича, що ввійшли до репертуарів багатьох дитячих хорів. Ця тенденція починає набувати розвитку і поширюватися і в подальшій композиторській практиці.

За радянських часів відбувається впровадження хорового виконавства на уроках співу, утворюється чимало аматорських гуртків, активно розвивається виконавська діяльність. Саме хоровий спів стає найпоширенішою формою долучення до музичного мистецтва. Було впроваджено чимало конкурсів, де виступали хорові дитячі колективи на районних, міських, республіканських рівнях. У цей час виникає практика залучення дитячих хорів для створення аудіо фондів. Дитячі хори часто використовували для запису музики до кінострічок і мультиплікаційних фільмів. Нерідким було застосування дитячих хорів в якості бек-вокалу у виступах зірок радянської естради. Відзначимо, що хорове виконавство за радянських часів стає одним із компонентів ідеологічного виховання. Фак-

тично в кожній школі утворювались хори, репертуар яких включав не лише пісні для дітей, а й ті, що спрямовані на виховання моральних якостей.

Важливо відмітити, що на рубежі XIX–XX століть створюється низка праць як західних, так і вітчизняних авторів, які присвятили чимало уваги формуванню методичним питанням, пов'язаним із дитячою музичною освітою. Чималим був внесок З. Кодая, К. Орфа та ін. музичних діячів. А. Редько відмічає надзвичайну важливість формування К. Орфом цілісної системи музичної освіти для дітей, яка включала обов'язковий хоровий спів, колективну гру на музичних інструментах, що поєднувались із акторською грою та декламацією. «Цінно прагнення вальдорфських педагогів зробити хоровий спів, декламацію, художнє читання поезії виразом у художньому русі сили, що діє в мові й музиці. У музиці всі діти, крім співу, брали участь у грі, хоча б на одному музичному інструменті. У молодших класах усі грали на флейтах, потім за ступенем обдарованості і нахилам навчання гри диференціювалося декілька інструментів» [3, с. 202]. Система К. Орфа частково віднайшла свого втілення в радянській системі музичної освіти й успішно використовується і в наш час.

На даний час функціонують декілька різних типів дитячих хорів. Насамперед доцільно поділити їх за організаційним чинником. Л. Айкіна пропонує виділити такі види дитячої вокально-хорової творчості: «хори та вокальні ансамблі середніх освітніх шкіл; хорові колективи при дитячих музичних школах, ліцеях, школах мистецтв; хорові студії; самодіяльні дитячі хори та вокально-хореографічні ансамблі при культурно-дозвіллевих закладах – будинках і палацах культури, клубах та т. п.; хори та вокальні ансамблі при центрах дитячої та юнацької творчості, кімнатах школярів; дитячі хорові колективи при філармоніях, на радіо, телебаченні тощо» [1, с. 4]. Подібна класифікація є досить розгорнутою та такою, що спрямована на охоплення всіх можливих форм виконавської хорової практики дітей. Спрощена класифікація, згідно з якою типи хорових колективів розрізнялись на ті, які функціонують при загальноосвітніх закладах і тих, які функціонують при спеціалізованих закладах культури, було б не досить до речкою. Рівень вокальної майстерності юних співаків залежить у першу чергу від хормейстера та його вміння віднайти доцільний підхід на шляху досягнення поставленої мети. Звісно, в українському культурному просторі сьогодення є чимало дитячих хорів, які демонструють високий рівень виконавства.

Упровадження хорового співу в якості дисципліни не лише в музичних школах, а й у всіх закладах загальної освіти сприяло б підвищенню загального рівня освіченості. Хорове виконавство в загальноосвітніх закладах потребує особливої уваги до репертуару, адже порівняно з колективами, що наявні у спеціалізованих музичних закладах, де є вже більш усвідомлене бажання ґрунтовно займатись музикою, в школах це може мати менш органі-

зований характер. Відповідно має більше стимулюватись прагнення співати. «При цьому весь репертуар шкільного хору повинен приваблювати, викликати бажання вивчити його і виконати, залишатись у серцях співаків довгий час, пробуджувати почуття естетичної насолоди у виконавців і слухачів, формувати у школярів високу культуру і мораль» [2, с. 212].

Чимало дослідників відмічають, що власне спів виступає чинником, який розвиває людину не лише в музичному відношенні, а й в емоційному. Крім цього, спів впливає на різні функції мозкової діяльності, як-от мислення, пам'ять, здатність до аналізу та певних узагальнень. Окрім цього, концертне виконавство потребує вироблення психологічних якостей, пов'язаних із волею, здатністю прямувати до поставленої мети. Проте сольний спів досить часто може виступати випробуванням для дитини, натомість хоровий дозволяє відчути більший психологічний комфорт і надає можливостей для творчої самореалізації. Г. Стулова відмічає, що навчання дітей співу в умовах хору має надзвичайно велику виховну роль. «Саме колективне виконавство здійснює на юних співаків великий не тільки естетичний, а й психологічний вплив. Відповідно, навчання дітей співу в умовах хору має велике виховне значення, так як воно істотно впливає на становлення особистості» [5, с. 108].

Варто відзначити певні рекомендації, пов'язані з репертуаром дитячих хорів. Звісно вибір концертної програми залишається на розсуд хормейстера, проте можна виділити загальні вимоги, що можуть висуватися до творів. Це – яскравість, цікава змістовність, вокальна зручність, звернення до музики різних епох і композиторів. Варто поєднувати в концертній програмі українську та зарубіжну хорову класику, обробки народних пісень. Особливу увагу варто приділяти творам сучасних українських композиторів, адже завдяки таким видатним авторам, як Л. Дичко, Б. Фільц, Г. Гаврилець та ін., створено значний обсяг багатоголосних із супроводом, а також акапельних творів. Г. Струве в своїй роботі «Шкільний хор» таким чином характеризував твори, що мають входити до репертуару хорів: «Концертна програма дитячого хору повинна бути різноманітною й доступною для виконання і сприймання, але не спрощеною, багатою виконавськими барвами, але не ускладненою. Вона повинна обов'язково нести в собі навчально-виконавські завдання й одночасно бути високохудожньою, не втрачати при тому дитинності» [4, с. 48].

Високий рівень дитячого хорового виконавства є запорукою формування майбутніх артистів хору та хормейстерів, відповідно до цього їхньому вихованню має приділятися значна увага в рамках культурної політики держави та на муніципальному рівнях. Можна навести чимало прикладів дитячих хорових колективів, які виховали велику кількість гарних вокалістів-солістів та ансамблевих виконавців – справжніх професіоналів своєї справи. Так хорова капела хлопчиків та юнаків «Дзвіночок»

– народний хоровий колектив Київського палацу дітей та юнацтва, який було засновано у 1967 році, стала наочним свідченням високого рівня вокального дитячого виконавства. Капела, що продовжує плідно працювати вже більше ніж п'ятдесят років, нараховує понад двісті учнів. Концертний склад хору постійно гастролює та здобуває чимало премій і нагород. Саме цей хоровий український колектив першим відродив співацькі традиції XVII–XVIII століть. За рахунок того, що до його складу входять не лише хлопчики, а й чоловіки, як правило колишні вихованці хору, виконавські можливості є чималими. Відома українська мистецтвознавець та композиторка Б. Фільц окреслює той значний репертуар, який виконує хор: «Він об'єднав у своєму звучанні голоси хлопчиків і чоловіків, що дозволило розширити репертуарні можливості хору від українських народних пісень до великих вокально-симфонічних форм. У репертуарі – обробки народних пісень, інтерпретації української та зарубіжної класики, кантати, ораторії, меси, реквієми, опери, хорові цикли та окремі твори В.-А. Моцарта, Г. Генделя, Г. Телеманна, Д. Бортнянського, Б. Бріттена, Б. Лятошинського, Д. Шостаковича, Д. Кабалевського, І. Шамо, Л. Дичко, Б. Фільц та ін.» [6].

Так само надзвичайно відомим є дитячий хор «Щедрик», який було засновано в 1971 році у Києві. У ньому навчається понад сто п'ятдесят дівчат, хоча іноді до складу входять і хлопці. Більше ніж п'ятдесят виконавців входить до концертного складу. Репертуар хору так само різноманітний і включає твори українських і західних композиторів та обробки народних пісень світу. Хор є постійним учасником українських і світових музичних фестивалів, які включали спільні виступи з видатними музикантами – Володимиром Крайневим, Романом Кофманом, Гія Канчелі, Іваном Монігетті та ін.

Важко перерахувати всі визначні колективи, які наявні в українському музичному просторі. Доречно відмітити й значний потенціал хорів, які функціонують при відділах педагогічної практики у закладах вищої освіти – як-от хор «Любисток» у НМАУ імені П. І. Чайковського, дитячі хори у КІМ імені Р. Глієра тощо. Завдяки їхньому функціонуванню не лише створюються умови для творчого розкриття юних хористів, а й для надання можливості відточувати педагогічні навички студентам-хормейстерам.

Висновки з даного дослідження. Дитячий хоровий спів має глибоке коріння. Наявна еволюція хорового виконавства. Від використання дитячих голосів у дорослих хорах, де основою репертуару постають твори, не призначені для дитячого виконавства до формування розгорнутої системи, спрямованої на розвиток дитячого хорового співу. Становлення розгалуженої системи музичної освіти, виникнення передумов для концертної та конкурсної діяльності, сприяли становленню колективів, які мають високий професійний рівень виконавства.

Однією з основних задач культурної політики України є підтримка досягнутого рівня, звернення уваги до поширення практики хорового виконавства у дитячих загальноосвітніх закладах. Необхідний відбір музичного матеріалу, який би сприяв формуванню репертуару, де враховувались такі вимоги, як образна яскравість, стильова різноманітність, вокальна доступність і високий естетично-виховний потенціал.

Перспективи подальших досліджень. Одним з перспективних напрямків дослідження хорового дитячого виконавства є створення загальної картини історії їх функціонування у вітчизняному культурному просторі.

Кречко Наталя, Якобенчук Назар. Детское хоровое пение и его роль в музыкальной культуре.

А *Определены изменения функционального назначения хорового исполнительства. Постепенно происходит формирование детских хоров как самостоятельных художественных образований более профессионального уровня, что связано со становлением заведений музыкального образования различных уровней. Подчеркнута важность хорового пения как фактора, способствующего развитию эстетического воспитания. Отмечена необходимость тщательно подбирать репертуар для детского хорового исполнительства.*

Ключевые слова: детский хор; пение; музыкальная культура; репертуар; образование

Krechko Natalia, Yakobenchuk Nazar. Children's Choir Singing and Its Role in Musical Culture.

S *Changes in the functional purpose of choral performance are described. It is noted that choral children singing is an integral part of the education of the young generation, part of the cult-ritual acts. At present day children's choirs develop as a self-sufficient art education at more professional level and formation of institutions of music education at various levels. Importance of choral singing as a factor contributing to the development of aesthetic education, need of carefully selection the repertoire for children's choral performance are noted.*

Key words: children's choir; singing; musical culture; repertoire; education

Кречко Наталя Михайлівна, доцент, завідувач кафедри академічного хорового та інструментального мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв, заслужена артистка України

E-mail: natalikrechko1@gmail.com

Якобенчук Назар Олександрович, старший викладач кафедри академічного хорового та інструментального мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв, заслужена артистка України

E-mail: nazaryakobenchuk@gmail.com

Список використаних джерел

1. Айкина Л. П. Методика детского вокально-хорового воспитания. Организация детского хорового коллектива. Барнаул : Изд-во АлтГАКИ, 2007. 15 с.
2. Зелінський П., Збожимська Н. Репертуар шкільного хору як фактор музично-естетичного виховання учнів. Проблеми підготовки сучасного вчителя. Умань : ФОР Жовтий О. О., 2012. № 6 (Ч. 2). С. 209–215.
3. Редько А. М. Интеграционное обучение юных певцов художественными возможностями хорового детского театра. Проблемы и перспективы развития образования : материалы Междунар. науч. конф., (г. Пермь, апрель 2011 г.). Пермь : Меркурий, 2011. Т. I. С. 201–205.
4. Струве Г. Школьный хор. Москва : Просвещение, 1981. 191 с.
5. Стулова Г. П. Хоровое пение в школе : учеб. пособ. Москва ; Берлин : Директ-Медиа, 2015. 218 с.
6. Фільц Б. М. «Дзвіночок». Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=24065

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 23.03.2019

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ АКАДЕМІЧНОМУ ВОКАЛУ

А Присвячено методологічним особливостям навчання академічному вокалу з урахуванням історичного аспекту реформування методик його викладання. Наявна у культурі спадкоємність дозволяє окреслити також проблеми сучасної вокальної педагогіки академічного виконавства. Академічна вокальна школа – основа музичного виконавства, яка дозволяє опанувати й інші техніки (наприклад, естрадного співу), тому дослідження академічного вокалу не втрачає своєї актуальності.

Ключові слова: академічний вокал; вокальна педагогіка; методики викладання вокалу; музичне виконавство; методичні реформи академічного співу

Актуальність теми дослідження. Методика викладання академічного вокалу історично випадала з поля зору дослідників за нестачею теоретичних праць, присвячених цьому питанню. Тобто, методика існувала завжди – у вигляді напрацювань окремих вокалістів-практиків. Проблема передавання знання та опанування вміннями полягала у тому, що студент торкався методичного аспекту навчання вокалу лише у взаємодії з учителем-майстром. Самі ж майстри дуже рідко викладали свої знання у формі теоретичних праць. Очільник певної вокальної школи не прагнув розголошувати секрети співу. Тому у реконструкції процесу становлення методики навчання академічному вокалу все ще залишається досить багато «білих плям». Окрім цього, сучасна соціокультурна ситуація сприяє применшенню значущості класичної манери вокального виконавства, а тому реанімування цінності академічного вокалу завжди на часі.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Академічний вокал досліджується не лише з позицій розуміння сутності цього явища або ж його відмітних характеристик. Існує низка праць, присвячених проблемам методики опанування академічного вокалу. Наприклад, Л. Антоновій [1] належить праця про методики навчання студентів академічному вокалу. Дослідниця також урахувала історичний момент становлення та розвитку різних методик викладання. Факторів, що впливають на кваліфікацію вокальних педагогів, торкається у своїх статтях І. Войтик [2]. Вона, зокрема, аналізує кваліфікацію педагогів вокалу як сукупність психологічних і професійних компетенцій. О. Кузнєцова [4] вивчає методологічні відмінності вимог до академічних та естрадних співаків, що робить актуальним компаративний аналіз у галузі вокальної педагогіки. Праця О. Шатської [7] направлена на розкриття особливостей психологічних механізмів сприйняття та, відповідно, формування індивідуальних уявлень при навчанні академічному вокалу у рамках методики когнітивного спрямування. Сучасні методики вокальної педагогіки (у контексті академічного вокалу) досліджуються у роботах О. Монд [5]. Нарешті, Ж. Закрасняна та І. Мельниченко [3] аналізують методики розвитку викона-

вської виразності у співаків, що навчаються за спеціальністю «академічний вокал».

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Академічний вокал, незважаючи на те, що він був і залишається постійним предметом інтересу достатньої кількості дослідників, продовжує дивувати появою нових «білих плям». Це пов'язано зазвичай зі стрімким розвитком музичного виконавства та народженням нових викликів для музичної педагогіки. Головний «полігон» інновацій у сфері академічного вокалу – це, безумовно, методичний аспект його викладання. Але для того, щоб ефективно навчати студентів академічній манері співу, необхідно представити тяглість реформування у сфері методичних розробок викладання академічного вокалу.

Мета даного дослідження – це розкриття методичних особливостей навчання академічному вокалу, звертаючи увагу на історичний процес реформування методик вокальної педагогіки у зв'язку з розвитком сучасних моделей викладання академічного вокалу.

Викладення основного матеріалу дослідження. Розглянемо термінологію методичних особливостей академічного вокалу.

За словником С. Ожегова, сутність, сенс поняття «методика» розкривається таким чином: «Методика – 1. Наука про методи викладання. 2. Сукупність методів навчання чому-небудь, практичне виконання чогось...» [6, с. 353]. Відтак, можемо розуміти методику певного навчального предмета як окрему дидактику, теорію навчання у рамках відповідної дисципліни. На основі вивчення різних форм взаємодії викладання і навчання у процесі опанування конкретним предметом, методика розробляє й пропонує викладачеві певні системи навчальних впливів. Ці системи втілюються у змісті освіти, реалізуються в методах, засобах, а також у різних організаційних формах навчання.

Історично склалося так, що в основному педагоги-вокалісти були практиками, і мало хто з них описував свою методику викладання на сторінках теоретичних праць. У більшості випадків, кожен тримав свою власну, секретну методику при собі й дуже ревниво ставився до того, щоб «сто-

ронній» глядач не потрапив на урок. Про тонкощі викладання співу, про опанування вокальною майстерністю говорили мало, або ж взагалі не говорили. Власна, приватна методика конкретного маестро передавалася через його учнів: безпосередньо – від майстра до студента. Така ситуація у сфері академічного вокалу спостерігалася протягом декількох століть, починаючи з кінця XVI ст. [1].

На жаль, це практикується й зараз. Від педагогів вокалу часто можна почути висловлювання про те, що вокал – це справа темна й складна, що той, хто займається співом, не пише про це. Також популярними є думки, що вокал – це справа всього життя, й весь час потрібно вчитися співу. Вокал уявляється деяким інструментом, захраним усередині самого співака, тому навчитися співу – означає відкрити в собі цей інструмент. Крім того, поширеним є твердження, що «голос або є, або його немає», тобто не можна набути «голосу», його можна лише розвинути. Відтак, це робить академічний вокал справою майже елітарною, а навчання класичній манері виконавства нібито монополізується закритими школами. Техніці, методиці, поясненню, як саме треба викладати спів, уваги приділяється дуже мало. Займаючись цією проблемою, вивчаючи й аналізуючи літературу, можна виділити декілька яскравих маестро – співаків і педагогів вокалу, які зуміли реформувати класичну (базову) вокально-методичну думку.

Перш за все, треба згадати композитора-реформатора та вокаліста *Дж. Каччіні* (1551–1618), котрий уперше запропонував новий стиль у музиці – монодію з гармонійним супроводом (гомофонія). Через так звану «флорентійську реформу» співак був виключений зі складу інструментального ансамблю, після чого став самостійним солістом. У період «Флорентійської камерати» виникають нові жанри опери, ораторії, а також кантати.

Вокальна реформа *Жильбера-Луї Дюпре* (1806–1896) і його прихильників *Е. Тамберліка*, *Дж. Маріо ді Кандія*, *Фр. Таманьо* тощо була заснована на домінуванні грудних звуків при співі тенорами верхніх нот. За допомогою такого методичного підходу діапазон голосового апарату співака був значно розширений, підвищилася потужність голосу, чого вже тоді вимагав новосформований жанр опери. Цей принцип застосовується й у сучасній вокальній педагогіці.

Мануель Патрїсіо Родрігес Гарсія Молодший (1805–1908) вийшов з традицій школи *bel canto*, славився своїми дослідницькими інтересами та винахідницькими талантами (зокрема, *Гарсія Молодший* був доктор медицини). Маестро – теоретик і практик, професор Паризької консерваторії, Королівської академії музики в Лондоні – вперше об'єднав і систематизував педагогічні погляди своїх попередників, а саме: *Марчелло* («Сучасний театр»), *П. Този* («Думки про старих і нових співаків, або Спостереження за фіоритурним співом»), *Дж. Манчіні*, *П. Гара*, *Г. Менгоцці* («Практичні міркування про фіоритурний спів»),

Г. Манштейн («Система великої вокальної школи болонця Бернаккі»), *Ф. Пістоккі*, *Каффареллі*, *А. Джіццелло*, *Дж. Грімальді* та ін. Також *Гарсія* почав на рівні свого часу досліджувати фізіологію співу (зокрема, у 1855 р. він винайшов ларингоскоп для огляду голосових складок вокалістів, який до сих пір використовується у фоніатрії), дав наукове пояснення звукоутворення, вказав, що голос є результатом коливань повітря, що викликаються періодичними змиканнями і розмиканнями голосової щілини, встановив значення й різні положення надгортанника при утворенні відкритих і закритих звуків. Талановитий майстер досліджував рух гортані та процеси дихання при співі у грудному і «фальцетному» регістрах.

Він уперше зробив успішну для свого часу спробу перевести вокально-педагогічний процес із чистої емпірики до області наукових знань. Зокрема, *Гарсія Молодший* визначив, що одним із основних типів дихання при співі є так зване грудодіафрагмальне або ж костоабдомінальне дихання. Також майстер уточнив необхідність схрещування регістрів (підкреслимо, що однорідність звучання голосу на всьому діапазоні є головною вимогою сучасної вокальної школи); виявив, що відбувається велика витрата дихання при «фальцетному» співі; встановив занижене положення гортані у так званому «темному» тембрі (зараз це одна з основних вимог при академічній постановці голосу, яка в основному використовується у процесі розвитку низьких голосів). Він розділив тембр голосу на «світлий» і «темний», що в подальшому послужило підставою для наукового обґрунтування високої та низької співочих формант. Перераховані наукові відкриття *Гарсія-сина* в області методики педагогічного процесу на сучасному етапі є основними елементами академічного навчання співака.

Майстри з роду *Гарсія* створили власний метод навчання вокальному мистецтву (мається на увазі – власну вокальну школу). Серед характерних рис їхньої методики можна згадати такі: висока результативність і швидкість навчання, якість поставлених на її основі класичних голосів. Ці надбання дозволили школі *Гарсія* зайняти гідне місце у світовій вокальній практиці.

Якісні та актуальні для сучасної практики музичного виконавства методичні рекомендації належать композитору, співаку та педагогу вокалу *М. Глінці* (1804–1857). Він, зокрема, рекомендував своєму учневі *О. Петрову* тренувати голос, розспівуючи звук «а» так, яким він є в італійській мові. Маестро не забував про фонетичні та музично-інтонаційні особливості російської мови, знаючи, що при повнозвучній вимові голосний звук «а» (а разом з ним також інші голосні) отримає необхідну для правильного художнього співу високу вокальну позицію. При цьому голос набуває вокальної активності, звук спирається на дихання співака. Також дана методика дозволяє тренувати ясність дикції.

Реформаторські погляди великого співака *Ф. Шаляпіна* (1873–1938) заклали основу школи «співак-актор», що

вплинуло на подальший розвиток методики викладання академічного співу. Кожне слово, яке виспівував вокаліст, мало бути осмисленим і зрозумілим слухачеві, виконання, на думку Ф. Шалаяпіна, мусило відрізнятися високою емоційною художністю. Таким чином, майстер наголошував на важливості опанування співаком у тому числі й основ акторської майстерності.

Така ж позиція характерна для Ж. Закрасняної та І. Мельниченко, які наголошують на тому, що «академічний вокал має низку особливостей, які обумовлюються специфікою даного виду співу. Він не передбачає використання апаратури підсилення звуку, а тому виконавець має досконало контролювати свій голос і розвивати його діапазон. Співак має оволодіти низкою нюансів музичної, вокальної та артистичної виразності» [3, с. 80].

Згадані вище методичні реформи великих маестро з кінця XVI ст. і до першої половини XX ст. дозволяють зрозуміти, як формувалися і розвивалися елементи навчання академічному співу, що становлять «ядро» класичної академічної вокальної школи.

Соціокультурна ситуація сьогодення стимулює нас звертатися до питання про те, чи є академічний вокал актуальним сьогодні. Адже на перший план за популярністю та попитом виходить естрада. У сучасному суспільстві існують негативні фактори, що відсувають на другорядний план цінність класичної вокальної спадщини. Кінець XX ст. і перше десятиліття XXI ст. призвели до бурхливого розвитку різноманітних поп- та реаліті-шоу, які часто зловживають посиленою увагою до неякісного естрадного співу. На цьому фоні відбувається акцентуація агресивного звукового фону по TV, радіо тощо, штучно формується обмежене світобачення та монокультурність сучасної публіки. Реклама заявляє про те, що співу можна навчитися швидко й миттєво, протягом усього декількох уроків або місяців навчання (в тому числі про це стверджується через Інтернет, оскільки у віртуальному просторі часто пропонується пройти курси чи програми навчання співу). Однак у більшості випадків це «уроки» низької якості, що проводяться музикантами, які не мають кваліфікації викладача вокального мистецтва, і, як результат, подібні «курси» не дають повноцінної професійної освіти в області вокалу. Спів під «мінус» і використання «програмного» (комп'ютерного) супроводу позбавляють співака «живого» акомпанементу, збіднюють професійне та емоційне насичення від «живого» спілкування з педагогом і концертмейстером, що в кінцевому рахунку заважає повноцінному професійному розвитку молодого вокаліста. Зразки класичної вокальної школи співу залишаються поза увагою більшості слухачів, що призводить до поступової редукції виконавського еталона (ідеалу) класичного вокального мистецтва не тільки у пересічних слухачів, але й у викладанні академічної вокальної майстерності співакам-початківцям.

Л. Антонова, зокрема, також зазначає про критичну сучасну ситуацію, що склалася в області справжньої про-

фесійної вокально-педагогічної та методичної літератури. Дослідниця пише: «Можна зустріти «вокальну» літературу, автори якої абсолютно не мають відношення до академічного вокалу (але пишуть чомусь про нього), або <...> претендують на альтернативу (іноді навіть і заміну) класичної методики співу. До таких «методик» представники класичної вокальної школи ставляться дуже насторожено, так як витримка в плані історичного часу поки мала, та й результат (тобто голосовий розвиток і формування співочого еталона) бажає бути кращим» [1, с. 73].

На необхідності розмежування естрадної та академічної манер виконавства наголошує О. Кузнєцова: «Багато в чому через відсутність чіткого поділу стилів при викладанні вокалу існує поширена думка про те, що для можливості виступати в будь-якому вокальному жанрі досить отримати навички класичного співу» [4, с. 119]. Звісно, фундаментальна основа багатьох сучасних стилів не може бути зведена до типової академічної вокальної техніки. Тому естрадному виконавцю вже на початковому етапі навчання варто обрати конкретний жанр і стиль, з якими він буде працювати у подальшому.

Викладач естрадного вокалу має використовувати техніки та методичні надбання академічного співу, щоб сформувати основу для розвитку виконавської майстерності свого студента. Але це не означає, що класика має займати лише домінуючі позиції у процесі виховання естрадних співаків. У навчанні – як у двосторонньому процесі – педагог і студент мають прислухатися один до одного, та отримувати зворотній зв'язок.

Нині розроблено кілька принципово різних методик тренування голосу [5, с. 83]. Багато з цих напрацювань майже ідентичні та містять лише трохи змінений набір вокальних вправ, послідовностей їх застосування, додаткових коментарів і пояснень. Тому є сенс говорити виключно про ті методики, що принципово відрізняються одна від одної. У рамках даного дослідження нас цікавить перша за важливістю методика – академічна, спрямована на виховання класичного голосу *bel canto*, яка розвивалася століттями. До того ж більшість викладачів музичних училищ і профільних ЗВО, не дивлячись на популярність естрадної манери виконавства, працюють в академічній манері.

Рівень практичних професійних компетенцій характеризує основні вокальні навички, структурування яких у класичній вокальній педагогіці проводиться на диференціальній основі, тематично, відповідно до педагогічного принципу поступовості та послідовності навчання. Ми хотіли б підкреслити популярний сьогодні системний психологічний підхід, котрий входить у протиріччя з подібним тематизмом. У даному випадку також виявляється необхідною системне виділення інтегральних ключових компетенцій. Згідно із зазначеним типом структурування вокальних компетенцій – головних професійних навичок, вокаліст повинен володіти трьома інтегральними співо-

чими навичками: вокальним слухом; моторно-координаційним контролем гортані (в сукупності зі співочим диханням, опорою та артикуляцією); резонаторними відчуттями й вібраційним контролем [2, с. 58].

Подібна постановка проблеми вокальних компетенцій дозволяє поєднати методологію особистісно зорієнтованого підходу з міждисциплінарними досягненнями основ співочої вокалізації. Крім вищезазначеної переваги, така інтегральна структура логічним чином формує когнітивно-пізнавальну сферу необхідних вокалісту професійних знань. При психологічному підході до навчання академічному вокалу завжди треба мати на увазі темперамент вокаліста-студента, його інтровертну чи екстравертну спрямованість [7].

Отже, процес реформування академічного вокалу, оформлення методичних надбань викладання класичного співу продовжується у рамках сучасних методик.

Висновки з даного дослідження. Історична тяглість розвитку класичної манери виконавства вимагає поетапного та системного формування індивідуальної манери кожного співака. Раніше майстри вокальних шкіл неохоче викладали свої напрацювання у теоретичній, письмовій формі, не бажаючи ділитися секретами майстерності. Це призвело до того, що вокал, а особливо академічний спів, почали сприймати як деяку малозрозумілу, елітарну справу. Навчання академічному вокалу займало, за загальним переконанням, усе життя. Нині надбання великих маєстро доповнюються сучасними методиками. Цей процес підкріплюється серйозною теоретичною та вокально-методичною базою. Але все ж залишається необхідність досліджувати спадщину тих майстрів, які були, перш за все

практиками, а не теоретиками вокалу. Академічний спів – основа розвитку інших стильових манер, тому вивчення його особливостей завжди актуальне.

Перспективи подальших розвідок. Окреслені проблеми сучасної соціокультурної ситуації, на наш погляд, перешкоджають розвитку вокальної педагогічної майстерності, методики навчання студентів академічного співу. Необхідно продовжувати дослідження специфіки академічного вокалу як явища, методичних особливостей викладання класичного вокалу, що дозволить відрізнити нестійкі, неефективні методики від дійсно професійних програм.

Список використаних джерел

1. Антонова Л. В. Методика обучения студентов академическому пению: история и проблемы исследования. *Поволжский педагогический вестник*. 2014. № 3 (4). С. 70–74.
2. Войтик И. А. Анализ квалификации педагогов вокала как совокупности психологических и профессиональных компетенций. *Педагогическое образование в России*. 2018. № 5. С. 56–59.
3. Закрасяна Ж. М., Мельниченко І. В. Методики розвитку виконавської виразності співака спеціальності «академічний вокал». *Імідж сучасного педагога*: електрон. наук. фаховий журнал. 2018. № 5 (182). С. 78–81. URL: <http://ispr.poiro.pl.ua/article/view/142824/142052>.
4. Кузнецова Е. П. Методологические различия требований к подготовке академических и эстрадных вокалистов. *Манускрипт*. 2017. № 9 (83). С. 118–121.
5. Мوند О. Л. Анализ современных методик обучения вокалу. *Искусство и образование*. 2009. № 5. С. 81–90.
6. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. 4-е изд., доп. Москва: ООО «А ТЕМП», 2006. 944 с.
7. Шатская О. В. Анализ психологических механизмов восприятия и особенностей формирования индивидуальных представлений при когнитивно-направленном обучении академическому вокалу. *Вестник МГУКИ*. 2012. № 5. С. 200–205.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 23.03.2019

Виноградча Дина, Грицюк Елена. Методические особенности обучения академическому вокалу.

А Посвящена методологическим особенностям обучения академическому вокалу с учётом исторического аспекта реформирования методик его преподавания. Имеющаяся в культуре преемственность позволяет определить также проблемы современной вокальной педагогики академического исполнительства. Академическая вокальная школа является основой музыкального исполнительства, которая позволяет овладеть и другими техниками (например, эстрадного пения), поэтому исследование академического вокала не теряет своей актуальности.

Ключевые слова: академический вокал; вокальная педагогика; методики преподавания вокала; музыкальное исполнительство; методические реформы академического пения

Vynohradcha Dina, Hrytsiuk Olena. Methodical Features of Academic Vocals Studying.

С The paper is devoted to the methodological peculiarities of academic vocal education with taking into account the historical aspect of the reforming of teaching methods. On the basis of the culture of continuity we can also define some problems of contemporary vocal pedagogy of academic performance. Academic vocal school is the basis of musical performance, which allows person to master other techniques (for example, variety singing), so the study of academic vocals does not lose its relevance.

Key words: academic vocal; vocal pedagogy; vocal teaching methods; musical performance; methodical reforms of academic singing

Виноградча Діна Володимирівна, концертмейстер кафедри музичного мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв

E-mail: vynogradchad@gmail.com

Грицюк Олена Юріївна, викладач кафедри академічного хорового та інструментального мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв

E-mail: lenagrutsuk1244@gmail.com

ПОДОЛАННЯ СТРАХУ СЦЕНИ У ВОКАЛІСТА-ПОЧАТКІВЦЯ: ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ

А Розглядаються питання появи сценічного страху у вокаліста-початківця. Визначаються негативні та позитивні фактори формування даної особливості, окреслюються фактори ризику, що потребують нагального втручання педагога в контексті запобігання розвитку комплексу меншовартості, панічного страху сцени, як наслідок завершення музичної діяльності музиканта-початківця. Аналізуються фактори сценічно-виконавської інтерпретації вокаліста, через призму втіленого переживання визначаються шляхи розкриття художнього образу твору та позитивний і негативний впливи сценічного хвилювання. Розглядаються особливості сценічних відчуттів співака.

Ключові слова: вокальне мистецтво; сцена; артист; вокаліст; виконавська діяльність; сценічна майстерність

Актуальність проблеми. Нині наявною є значна кількість виконавців різноманітних жанрів, стилістики, традицій, виходячи з чого актуальною проблемою для сучасної педагогіки є аспекти розвитку, навчання, вдосконалення виконавської майстерності співака. Специфіка виконавського мистецтва відрізняється від статичних видів художньої діяльності, перш за все тим, що пропонує не лише наслідок, тобто кінцевий результат творчого процесу, але й відображає творчий процес виконання в усьому його розмаїтті та багатогранності. Адже глядач переживає не лише літературний зміст твору, та відчуває розгортання музичної драматургії, але й переймається чуттєвим боком виконавця, його натхненням. Проте, якщо навіть професійним артистам притаманне певне сценічне хвилювання, то співаки-початківці часто стикаються з майже панічним страхом сцени, який априорі заважає якісному виконанню музичного твору.

Отже, актуальним і цікавим питанням сучасної педагогіки та музикознавства є розробка методичних засад подолання співаком страху сцени.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Психологічні аспекти музично-виконавської діяльності аналізуються в праці Ю. Цагареллі [6]; концертний виступ як особливий вид музично-виконавської діяльності досліджується в роботі Л. Лабінцевої [4]; музично-виконавська діяльність як засіб розвитку інтерпретаторського мислення особистості постає у центрі уваги вітчизняної дослідниці І. Івасишин [2]; аспекти взаємодії свідомого та позасвідомого аспектів інтерпретації у теорії та практиці вокального виконавства представлені в розробці Л. Василенко [1]; уявлення про погляди К. Станіславського щодо специфіки акторської майстерності та основні настанови у питанні втілення художнього образу представлено у спогадах видатного актора та режисера, а також його учня та провідного діяча в сфері культури та мистецтва Г. Крісті [3].

Висвітлення невіршених раніше частин загальної проблеми. Наразі існує численна кількість науково-методичної літератури з питань постановки голосу, розвитку вокально-технічних, сольо-виконавських здібностей

артиста-вокаліста. Проте поза увагою й досі залишають аспекти впливу страху сцени та художньо-виконавське інтерпретаторське мислення співака.

Мета статті: з'ясувати особливості появи та подолання страху сценічних виступів і його впливу на якісні аспекти сценічно-виконавської інтерпретації.

Викладення основного матеріалу. У всі часи мистецтво співу вважалось найближчим самій природі людини, а за своїми невичерпними можливостями співацький голос є найдосконалішим музичним інструментом. Для того, щоб забличати всіма яскравими вокальними барвами, голос людини має бути правильно сформований. Нині вимоги до артиста-вокаліста є надзвичайно високими. Він повинен володіти як класичним репертуаром, опанувати складні по специфічним особливостям музичної мови та виразності вокальні твори, володіти різноманітними стилями та технікою, мати розвинені акторські здібності. Виходячи із зазначеного, доречно зауважити, що співак виступає один у трьох ампуа. Вокальний образ того чи іншого твору, або всієї партії, походить із вокально-виконавської сценічної, живої дії артиста та є невід'ємно пов'язаним з особистістю самого співака, тобто важливу роль відіграють саме моральний і психофізіологічний фактори. Аналізуючи діяльність кращих представників вокально-сценічного мистецтва як оперного, так і камерного, дуже важко знайти межу між особистістю втілюваного образу та власне особистістю виконавця. У хвилини творчості й натхнення ця межа не відчувається і самим виконавцем. Виходячи з цього, перед співаком постає завдання поєднати в собі ампуа «співака-виконавця» і «співака-актора», особливо нагальним це поєднання є в контексті аспекту виконавської інтерпретації. Адже під час концертного виступу глядацька аудиторія стає не лише свідком виконання напрацьованого репертуару тут і тепер, але й бере участь у творчому процесі феномену виконавської інтерпретації, втіленні й розгортанні музично-драматичного сценічного образу. У вокально-виконавській практиці цей процес значно різноманітніший, ніж лише в акторській майстерності. Сутність у тому, що свій інструмент – співочий

голос, вокалісти носять у собі, а отже, від загального самопочуття, від усього комплексу психофізичних особливостей, у певному розумінні залежить концертно-виконавська інтерпретація артиста-вокаліста [5].

Увесь зазначений вище комплекс виконавської майстерності, що є чинником визначення професійності, якості, фахової значущості співака, втрачає право на існування при появі значної психологічної вади артиста «страху сцени». Дана вада часто з'являється на початковому етапі концертно-виконавської діяльності співака. Навіть талановитий, якісно підготовлений учень-вокаліст, котрий напередодні академічного концерту, в класі виконав програмний репертуар ідеально, під час публічного виступу перед екзаменаційною комісією часто починає губити інтонацію, вокальну позицію, всі напрацьовані технічні виконавські аспекти може прискорювати, або уповільнювати темп тощо. Ці фактори повинні стати сигналом для викладача, адже вчасно не поборовши в учневі зародки «страху сцени» в наслідок можна випустити професійно непридатного артиста. Із плінністю часу та напрацюванням виконавського досвіду ця вада може або поглибитись до панічного страху сцени, що стане наслідком появи значної кількості комплексів і невпевненості у власних здібностях, а як наслідок завершення виконавської діяльності, або призведе до постійного «сценічного хвилювання», що межує зі страхом і несе шкоду виконавському процесу, забираючи у співака всі наявні тембральні барви, палітру власних здібностей як музичних, так і акторських. У будь-якому випадку «страх сцени» є вадою, що заважає вихованню якісного, зрілого, професійного артиста-вокаліста і потребує впровадження викладачем належних заходів лише при перших проявах [3].

Розглянемо, власне, що таке страх сцени і як артисти повинні його долати? Очевидно, кожен практикуючий виконавець бодай раз це відчував, апробувавши на собі болісну нервозність, що виникає напередодні, або саме під час концертного виконання: в роті пересихає, прискорюється серцебиття, коліна тремтять, часто німіють кисті рук тощо. У такому стані необхідність брати себе в руки вимагає численних зусиль. Доречно зазначити, що кожен практикуючий педагог володіє власними методами подолання «страху сцени», що випробувані на собі, або напрацьовані досвідом роботи з вокалістами-початківцями. Про один із найкращих засобів розповідав видатний скрипаль Іцхака Перльман, як він засобами акторського перевтілення та уяви розігрував «в особах» свій дебют в Карнегі Холі, але у власній віталні. Перш за все, він візуалізував дату уявного дебюту і почав підготовку до нього, організовуючи кожного дня генеральні репетиції саме так, як і робив би, якщо це була б реальна подія. У зазначений день дебюту він трохи пограв, відпочив, одягнув концертне вбрання і почав чекати свого

«виходу» о восьмій годині. Заздалегідь він попідкувався про опалення кухні, яка повинна була виконати роль артистичної костюмерної. За пару хвилин до восьмої, він вийшов до коридору між кухнею і вітальнею, де уявний конферансьє сказав йому, що саме зараз його вихід, і той «вийшов» на «сцену», привітав уявну аудиторію і зіграв свій сольний концерт так, як зробив би в день реального дебюту. Перльман говорив, що дуже нервував того дня, для нього не було різниці між домашнім інсценуванням і сьогоднішнім Карнегі Холу. Коли відбувся справжній дебют, він знав заздалегідь, які стреси на нього чекають, адже попереднього визначив усе невідоме. Даний приклад є яскравим керівництвом до дій як педагогам, так і вокалістам-початківцям. Адже працюючи за моделлю Перльмана, виконавець завчасно налаштовується на позитивний результат, адже все негативне він переживає під час попереднього інсценування концертного виступу. Цікавим у запропонованій моделі є те, що співак знаходиться поза небезпекою «перегоріти» та втратити виконавський артистичний запал, навпаки, в даному випадку вокаліст отримує простір для розгалуження поглядів і варіантів щодо концертно-виконавської інтерпретації [1].

Флейтист Роберт Ейткен, щоб підготуватись до виступу, використовує самогіпноз, засіб, якому його навчив гіпнотизер-медик з Сас-качевана. Ейткен вважав, що музикантові дуже корисно знати цю техніку, яку очевидно підсвідомо використовували багато хто з великих музикантів. Її можна застосовувати навіть для дуже спеціальних речей, наприклад, для покращення якості виконання мелізмів. Проте він також попереджає, що при неправильному використанні гіпнозу, а тим паче самогіпнозу може призвести до негативних результатів. Наприклад, якщо спробувати заграти чи заспівати концерт, знаходячись у стані транс, є ризик не відчувати своєї справжньої присутності там, і виконання буде неякісним [4].

Експерименти з препаратом під назвою «Пропанолол» викликають зацікавлення завдяки його вираженій здатності контролювати рівень адреналіну, допомагаючи зберігати спокій. Ця речовина не викликає звикання, але може сформувати у музиканта психологічну залежність, що зрештою, може пошкодити його впевненість у собі. Для артиста дуже важливо знати, що він може покласти на свої власні ресурси. Проте позитивна властивість препарату полягає в тому, що він може у крайніх випадках допомогти занадто нервовому виконавцеві відчувати, як добре не тремтіти на сцені – з тим, щоб згодом працювати над тим, щоб досягати такого ж результату без застосування медикаментів [2].

Ще один метод лікування страху сцени полягає в тому, що потрібно прагнути змінити своє уявлення про те, що лякає, яке виникає заздалегідь. Візьмемо, наприклад, На-

ціональну Оперу України, – музиканти бояться її за традицією, а не з особливих властивостей залу, або тамтешньої публіки. Тож музикант, або сам, або за допомогою викладачів повинен відволікатись від стереотипності концертного майданчика. Якщо виконавець ретельно пропрацював свій виступ і правильно налаштувався на нього, не варто боятись нервозності, а навпаки, передчувати її, тобто тіло повідомляє, що адреналін поступає в кров і виконавець готовий для над зусиль. Для артиста немає нічного кращого, ніж це відчуття [4].

Як уже було зазначено, вокально-художня творчість є емоційною не лише за своєю природою, але й саме художнє переживання і є, з одного боку, імпульсом для правильного розуміння вокального образу, а з іншого – провідником думок, осмислення, усвідомлення художнього образу в контексті власного сприйняття реальності. Створюючи на сцені нову реальність, виконавець переживає життя героя так, як це зробив би персонаж, описаний у творі. Тому правильне вокально-художнє перевтілення доречно охарактеризувати, як «втілене переживання». Якщо митець передає настрій на розмову «віч-на-віч», від «серця до серця», то вокаліст сам говорить одразу з багатьма. Робота на очах у слухачів, звернення до всіх, коли підсилюється емоційна єдність публіки – ці фактори висувають особливі вимоги до вокально-сценічного переживання виконавця. Виразність почутті притаманна, як правило, кожній людині, а у співаків вона перебуває, так би мовити, під збільшуваним склом, із додаванням специфічних нюансів музичності. Існує ще одна специфічна особливість сценічних відчуттів: їх неймовірна впливовість на людину. Співак включається в роботу тоді, коли це потрібно творчому процесу у театрі, або філармонії і в різних умовах (мізансцена репетиція, оркестрова репетиція, режисерське завдання, ансамблева репетиція, сценічний майданчик, склад партнерів, оркестр, або концертмейстер). Творчий процес – виконання ролі в опері, або програми сольного концерту, концертного виступу – повторюється стільки разів, скільки це необхідно.

Л. Лабінцева відмічає ті чинники, що впливають на свідомість виконавця, під час створення художнього образу. Тут значна роль буде відводитись тому, наскільки майстерно він здатен досягнути творчі завдання, що висуваються в конкретному творі. «На самопочуття музиканта-виконавця впливають не тільки загальні психофізіологічні закономірності стресового стану. Важливу роль відіграють художньо-творчі чинники, пов'язані зі складністю досягнення виразності й цільності інтерпретації твору, із необхідністю прагнення високого рівня професійної точності й відповідності гри, артистичності, віртуозності всіх виконавських дій» [4, с. 216].

Співак втілює в матеріалі власної особистості вокальний образ, народжені уявою композитора, драматурга,

режисера. У цьому розумінні воно виконує чужий задум. Творча робота починається з неусвідомленого імпульсу, а з потреби працювати, «плекати», виконувати, але творчий процес для нього починається від моменту призначення на якусь партію, або вибору вокального твору чи сольної програми. Що ж визначає міру самостійності співака як художника-виконавця? Це саме мистецтво інтерпретації, спроможність пропустити чужі почуття крізь власне серце, а також життєва позиція, володіння своїм голосом, рівень виконання певних технічних завдань [6].

Висновки з даного дослідження та подальші перспективи. Велика кількість вокалістів може мати феноменальні здібності та голоси, але й так і не заспівати на великій сцені, через те, що не можуть подолати страх перед сценою. І це може бути найбільшою проблемою прекрасно починаючого вокаліста. Зійти зі сцени, бо він себе не може відкрити слухачеві повністю, а отже, немає повноцінного спілкування між співаком і слухачем. Фактор спілкування є одним із головних завдань виконавця. Донести всі переживання, тривогу, щастя, радість, смуток, коханням тим, хто знаходиться в глядацькій залі. Бажаного результату можна досягти, лише досягнувши вільного відчуття на сцені. Відтак, робота в класі вокалу зі співаком-початківцем повинна базуватись не лише на прагненні оволодіння вокально-технічними навичками, побудові фраз і розвитку артистизму. Викладач повинен на початковому етапі звертати належну увагу учня на візуалізацію сценічно-виконавського процесу. Наведені практичні рекомендації спираються на проаналізовану теоретичну базу та доповнюються власним виконавським досвідом автора як піаніста та вокаліста.

Отже, наведені приклади підкріплені досвідом виконавців інструментальної музики мали практичну апробацію автором у процесі власної концертної діяльності не лише як інструменталіста, але й як вокаліста. Публікація не претендує на вичерпність рішення проблеми подолання сценічного страху вокалістами, а є спробою узагальнення та доповнення існуючої теоретичної та джерельної бази проблеми.

Список використаних джерел

1. Василенко Л. М. Проблема свідомого та позасвідомого у теорії та практиці вокального виконавства. Педагогічні науки. 2011. Вип. 94. С. 31–40.
2. Івасишин І. Музично-виконавська діяльність як засіб творчого розвитку особистості. Гірська школа українських Карпат. 2014. № 11. С. 153–155.
3. Кристи Г. В. Работа Станиславского в оперном театре. Москва : Искусство, 1952. 284 с.
4. Лабінцева Л. П. Концертний виступ як особливий вид музично-виконавської діяльності. Вісник ХДАДМ. 2010. № 1. С. 215–216.
5. Станиславский К. С. Статьи, речи, беседы, письма. Москва : Искусство, 1953. 782 с.
6. Цагарелли Ю. А. Психология музыкально-исполнительской деятельности : учеб. пособие. Санкт-Петербург : Композитор, 2008. 212 с.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 24.02.2019

Иваненко Майя. Преодоление страха сцены у начинающего вокалиста: интерпретационный контекст.

Ⓐ Рассматриваются вопросы появления сценического страха начинающего вокалиста. Определяются негативные и позитивные факторы формирования данной особенности, определяются факторы риска, которые нуждаются в неотложном вмешательстве педагога в контексте предотвращения развития комплекса неполноценности, панического страха сцены, как следствие завершения исполнительской деятельности музыканта. Анализируются факторы сценически-исполнительской интерпретации вокалиста через призму воплощённого переживания, определяются пути раскрытия художественного образа произведения и положительный, и отрицательный аспекты влияния сценического волнения. Рассматриваются особенности сценических чувств певца.

Ключевые слова: вокальное искусство; сцена; артист; вокалист; исполнительская деятельность; сценическое мастерство

Ivanenko Maya. Overcoming Fear of the Stage of a Novice Singer: Interpretative Context.

Ⓐ The paper deals with the question of stage fear in the novice vocalist. The negative and positive factors of the formation of this feature are discussed, risk factors are identified that require the teacher's urgent intervention in the context of preventing the development of the complex of inferiority, the panic fear of the scene, as a result of the completion of the musical activity of the novice musician. The factors of stage-performer interpretation of the vocalist are analyzed, through the prism of the embodied experience, the ways of revealing the artistic image of the work and the positive and negative influences of stage excitement are determined. Features of singer's stage feelings are considered.

Key words: vocal art; stage; artist; vocalist; performing activity; stage skill

Иваненко Майя Володимирівна, провідний концертмейстер кафедри музичного мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв

E-mail: ivamaya@ukr.net

ТРАДИЦІЇ ВІА «ЧЕРВОНА РУТА» В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ЕСТРАДНОГО ВИКОНАВСТВА

А Здійснено спробу аналізу мистецьких традицій вокально-інструментального ансамблю «Червона Рута» та його впливу на сучасне естрадне мистецтво. Визначаються особливості виконавської традиції ВІА «Червона Рута», вплив діяльності колективу на естрадно-ансамблеве виконавство України та пострадянського простору. Прослідковано зв'язок творчої діяльності колективу з організацією однойменного фестивалю, як наслідок вплив функціонування фестивалю «Червона Рута» на популяризацію та розвиток естрадного мистецтва.

Ключові слова: ансамбль; «Червона Рута»; фестиваль; українська музика; естрадний еталон

Актуальність проблеми. Нині в усіх галузях і мистецьких напрямках спостерігається звернення до фольклорної тематики. Зокрема в цьому контексті показовим є естрадне виконавство. У контексті жанрового еkleктичного поєднання, звернення до фольклористичного мелосу дає інноваційні поєднання фольклорної традиції з джазовою, поп- і рок-музикою: обробки народних пісень, цитування музично-фольклорного матеріалу із залученням нехарактерного інструментарію, створення техно-, хаус-, електрокомпозицій на фольклорній основі, еkleктики автентичної манери виконання з інофольклорною [6]. У контексті стилістичного виконавського розмаїття, показовим є вокально-інструментальний ансамбль «Червона Рута» з фольклорними елементами української пісні, естрадними ритмами, який гармонійним звучанням відображає самобутність культури України, що безпосередньо актуалізує творчість ансамблю сьогодні. Відтак, актуальним є аналіз впливу виконавських традицій ансамблю «Червона Рута» на сучасне естрадне виконавство.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Переважна більшість наявних публікацій несуть публіцистичний та історичний характер, де відбувається констатація того, чи іншого історичного факту з біографії та виконавської практики ВІА «Червона Рута» [2; 5]. Характерні риси української поп-музики висвітлені у працях доцента О. Войченко [1]. У контексті нашого дослідження заслуговує уваги робота Л. Кияновської [3]. Ю. Надвірнянський аналізує роль фестивалю «Червона Рута» у збереженні національної культури [4]. Загальні тенденції розвитку сучасного хорового та ансамблевого виконавства досліджено в роботі доцента Н. Перцової [5]. В. Толубко в дослідженні «Музичний фестиваль у сучасному соціокультурному контексті: актуальні питання режисури» узагальнює особливості концертної постановки фестивалю номерів [6]. Отже, мистецька традиція ВІА «Червона Рута» викликає увагу дослідників естрадного мистецтва в літературі загального характеру. Згадки про творчу діяльність ансамблю є принагідними та несуть характер констатації історичних фактів, здебільшого до-тичних до історії однойменного фестивалю. Й досі поза

увагою дослідницької думки залишається конкретизація, систематизація та узагальнення особливостей діяльності ансамблю та його безумовного впливу на сучасне естрадне виконавство.

Висвітлення невіршених раніше частин загальної проблеми. Таким чином, забарвлення репертуару ансамблю фольклорними елементами української пісні в поєднанні з естрадними ритмами, актуалізує творчість ансамблю сьогодні та зумовлює потребу осмислення мистецьких традицій колективу та їхнього впливу на сучасну естрадно-виконавську практику.

Метою статті є дослідження впливу мистецьких традицій ВІА «Червона рута» на сучасну вокально-інструментальну ансамблеву виконавську культуру українського медіапростору.

Викладення основного матеріалу дослідження. Вокально-естрадне виконавство можна охарактеризувати як динамічне явище. Незважаючи на відносно невеликий історичний шлях розвитку, воно сформувалося у світовому просторі музичної творчості як феноменальне художнє явище, що відрізняється стилістикою, естетикою, поетикою. Вивчення процесів становлення й розвитку діяльності ансамблів дозволяє виявити традиції української естради, що є передумовою становлення й розвитку автономного естрадного музичного мистецтва в Україні. Незважаючи на існуючий доробок у вивченні ансамблевого виконавства, недостатньо дослідженими залишаються питання впливу ансамблевої творчості на сучасну естрадну українську виконавську традицію, що актуалізує необхідність комплексного аналізу специфіки естрадного вокально-ансамблевого виконавства, насамперед колективу «Червона Рута» як творчого феномену естрадного ансамблю.

Період 70–80-х рр. ХХ століття характеризується змінами у музиці, у текстах, що використовують митці. Відбувається зміна змістового наповнення музичних творів. Зокрема, тематика текстів пісень уже не присвячена лише праці, сільській культурі. Нові твори жваві, енергійні, актуальні для молоді, оскільки пов'язані з питаннями, що турбують молоде покоління (любов, стосунки між чоловіком

і жінкою тощо). Ці пісні у виконанні вокально-інструментальних ансамблів заохочують молодь танцювати [4].

Творчість ВІА «Червона Рута» є універсальною і водночас особливою. Фольклорна орієнтація, як наслідування стилю ансамблю, у формуванні виконавських колективів сьогодні – це орієнтація в культурному, орієнтація в жанровому, мелодичному просторі, в тематиці, в доборі інструментарію, пошуку засобів ретроспективи виконавської традиції. Доктор мистецтвознавства Л. Кияновська у монографії «Стильова еволюція галицької музичної культури ХІХ–ХХ ст.» вказує на творчість ансамблю «Червона Рута» та пісенний доробок В. Івасюка як синтез «старого і нового», «нової фольклорної хвилі». Разом з тим у Львові, як і в багатьох республіках тодішнього Радянського Союзу, поширюється така незвична для західного світогляду, і напрочуд плідна та естетично повноцінна, на протигагу до соціалістичного реалізму, художня тенденція, як «нова фольклорна хвиля». Вона примирює традиційне і відверто новаторське художнє світобачення, об'єднує архаїчні фольклорні поспівки й обрядові мелодії та тексти з гострими терпкими гармоніями, притаманними модерному мистецькому мисленню, об'ємною просторовою фактурою, сонористичною тембральністю, застосуванням шумових звучностей, використанню нової звукозаписуючої та звуковідтворюючої техніки, як можливості оновити тембральну палітру тощо. Дуже важливою прикметою естетики нового напрямку була її естетична і технічна «відкритість», можливість індивідуально підійти до синтезу «старого і нового», розставити акценти відповідно до конкретного задуму і стилю даного композитора. Таким чином, творче мислення поета було глибоко закоріненим у народну й літературну традицію, проте поет експериментує і з новітніми системами віршового письма, що у сукупності й визначило популярність пісень Володимира Івасюка та ВІА «Червона Рута» [3].

Пісенний доробок ансамблю надав поштовх для започаткування фестивалю молодіжної національної музики «Червона Рута», що водночас є і єдиним українськомовним фестивалем. Майже 90% відомих, популярних в Україні та за її межами вітчизняних виконавців, відкриті «Червоною Рудою». Серед них: Ірина Білик, Марія Бурмака, Олександр Пономарьов, Ані Лорак, Руслана, Катя Чілли, гурти «Кому вниз», «Брати Гадюкіни», «ВВ», «Скрябін», «Мертвий півень», «Плач Єремії», «Пікардійська терція», «Брати Блюзу», «Тартак», «Танок на майдані Конго» та багато інших. Ідея організації фестивалю належить журналісту Іванові Лепші. Її він висловив у статті «То є чистая вода...», вміщеній у часописі «Молодь України» від 27 грудня 1987 р. Далі І. Лепша запропонував проводити щорічний конкурс-фестиваль «Червона рута», на якому звучали б у виконанні професійних ВІА та солістів естради нові твори як композиторів-професіоналів, так і композиторів-аматорів. За його задумом у рамках конкурсу-фестивалю

«Червона рута», присвяченому В. Івасюку, могла б відбуватися творча співпраця професіоналів із аматорами [4].

Під впливом першого такого фестивалю в українській естрадній пісні починається «нова фольклорна хвиля», що характеризується сучасною розробкою різних пластів національної пісні. Даний період характерний також стилістичним поділом традиційної естрадної пісні (власне, традиційна естрадна пісня – ВІА, сольні виконавці та поп-музика) й початком усвідомлення колосального музичного потенціалу нації та активним творенням власної оригінальної музичної культури задля того, щоб ідентифікувати себе у світовому музичному просторі. «Червона рута» є найбільшим і найпрестижнішим в Україні фестивалем сучасної молодіжної музики. Фестиваль, наразі, відбувається кожні два роки.

Фестиваль стоїть на сторожі українського. Майже всі учасники фестивалю продовжують пісенну творчість. Їх пісні формують українську молодіжну музику, яка була б конкурентоспроможною на міжнародній арені, модною й відповідною потребам молодого покоління, здійснюючи справжній переворот, естетичний прорив у культурі України, вносячи нові музичні жанри: фольк-рок, рок-готіку, етно-рок, шокуючо-циркові, язичницький поп, магічно-заклинальний рок, козацький метал, думний рок, гуцульський нью-ейдж, коломийковий джаз-рок, пародійно-гротескові моменти, українську дискотечну музику, кабаре-жанри.

Кожен фестиваль «Червона рута» унікальний. Перший фестиваль української сучасної пісні «Червона рута» відбувся у Чернівцях на знак того, що тут жив і творив автор однойменної пісні, популярний виконавець і композитор Володимир Івасюк. Організаторами фестивалю виступили Міністерство культури, ЦК ЛКСМУ, Український фонд культури, спілки композиторів та письменників України. Конкурсанти змагалися у жанрах поп- і рок-музики, а також бардівської пісні та співаної поезії. У рок-змаганнях брали участь згодом популярні гурти «ВВ», «Брати Гадюкіни». Лауреатами та дипломантами фестивалю стали Т. Курчик, А. Миколайчук, П. Дворський, рок-ансамблі «Сестричка Віка», «Кому вниз». Фестиваль мав величезний вплив на політичну активність в регіоні, сприяв пробудженню національної свідомості серед української молоді.

Аналіз сучасного медійного естрадного простору дозволяє виявити негативну тенденцію до примітивізації та тенденцію до шлягеризації. Така технологія створення пісень передбачає посилення тих позицій слухачької психології сприйняття, за якої певне поєднання відомих ритмо-інтонаційних мотивів забезпечує пісенному твору досить високий ступінь атрактивності, щоб мати якомога ширший ринок збуту [2; 6]. Основними факторами, що визначають популярність пісні сьогодні є: проста музична тема; так само простий і зрозумілий текст; чіткий, достатньо оригінальний танцювальний або баладний ритм;

контрастна форма поєднання куплета і приспіву. Крім того, для популярної музики характерна персоніфікація. Тобто здебільшого імена виконавців популярних музичних творів відомі широкій публіці. Проте, на нашу думку, далеко не завжди такий шлях є актуальним для створення якісного невідомого контенту. Здебільшого такі мистецькі пошуки швидко захоплюють широке коло слухачької аудиторії, продукт стає популярним і тиражованим, авторський і виконавський цехи отримують очікувані дивіденди. Проте примітивність пісенного матеріалу не здатна на довготривале тиражування, адже масовий продукт є явищем тимчасовим і переважно динамічним. Лише якісний музичний матеріал, сповнений розмаїттям художньої та виконавської виразності, викликає довготривале зацікавлення аудиторії та стає «золотим фондом» національної музичної спадщини.

Однак на Сучасний якісний медійний продукт, на ґрунті досвіду попередників, зокрема таких, як «Червона Рута», створюється шляхом синтезу та еkleктичного поєднання фольклорного мелосу із сучасним інструментарієм і манерою виконання [2; 5]. Донині аранжування народних мелодій ВІА «Червона Рута» використовують популярні рок-команди – «Гайдамаки», «Мандри», «Перкалаба», «Гуцул Каліпсо», «Кобза оригінал», «Плач Єремії», «Кому Вниз» тощо. Сучасна українська сцена продовжує традиції ансамблю та модернізує його пісні у різних інтерпретаціях.

Пісню «Червона Рута» в нових сучасних інтерпретаціях виконують молоді артисти на різних талант-шоу. Колектив «Шпильсті кобзарі» виконав пісню у своїй оригінальній інтерпретації на шоу «Україна має талант». Молода співачка Яна Кулик переклала пісню англійською мовою і виконала її на шоу «Голос країни» у 2013 році. У 2016 р. в ефірі «Голосу країни-6» «Червона Рута» звучала у версії Валерії Семенець.

Ильенко Олеся. Традиції ВІА «Червона Рута» в контексте сучасного естрадного исполнительства.

А Предпринята попытка анализа художественных традиций вокально-инструментального ансамбля «Червона Рута» и его влияния на современное эстрадное искусство. Определяются особенности исполнительской традиции ВІА «Червона Рута», влияние деятельности коллектива на эстрадно-ансамблевое исполнительство Украины и постсоветского пространства. Прослежены связь творческой деятельности коллектива с организацией одноименного фестиваля, как следствие влияние функционирования фестиваля «Червона Рута» на популяризацию и развитие эстрадного искусства.

Ключевые слова: ансамбль; «Червона Рута»; фестиваль; Украинская музыка; эстрадный эталон

Ilenko Olesya. Traditions of «Chervona Ruta» Band in the Context of Modern Variety.

S Author of this paper attempts to analyze traditions of the vocal-instrumental ensemble «Chervona Ruta» and its influence on modern pop art. The features of the performing tradition of the «Chervona Ruta» band, the influence of the collective's activity on the variety-ensemble performance of Ukraine and the post-Soviet space are described. Connection of the creative activity of the collective with the organization of the festival of the same name is traced, as a result, the influence of the functioning of the festival «Chervona Ruta» on the popularization and development of pop art.

Key words: ensemble; «Chervona Ruta»; festival; Ukrainian music; pop standard

Иваненко Майя Володимирівна, провідний концертмейстер кафедри музичного мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв

E-mail: ivamaya@ukr.net

Показовим щодо класичності творчості ВІА «Червона Рута» є, зокрема, те, що родзинкою фестивалю «Червона Рута – 2015» було виконання фіналістами конкурсу значної кількості пісень ансамблю, які не наважуються брати у свій репертуар навіть професійні співаки.

Висновки з даного дослідження та подальші перспективи. Тобто медіапростір XXI століття використовує надбання минулого, зокрема, пісні ансамблю «Червона рута», оскільки вони вже є шлягерами, впізнаються публікою. Їхня інтерпретація із застосуванням сучасних ритмів, акустичних прийомів, аранжування дозволяє колективам бути популярними у розрізі класичного виконання.

Таким чином, творчий здобуток ансамблю «Червона Рута» є своєрідним еталоном класичної естрадної музики для сучасних виконавців і гуртів. Виконання пісень ВІА «Червона Рута» свідчить про досягнення колективом чи співаком високого рівня майстерності.

Список використаних джерел

1. Войченко О. М., Хлопотова А. А., Юрчук В. В. Музичне мистецтво естради: до проблеми формування. *Молодий вчений*. 2018. № 2.
2. Головатюк В. Д. Фольклорні колективи та їх роль у підтримці традиції власного регіону (на матеріалі українців північного Підляшся). *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*. 2012. № 19. С. 242–248.
3. Кияновська Л. О. Стильова еволюція галицької музичної культури XIX–XX ст.: дис. ... д-ра мистецтвознавства: 17.00.01 / Національна музична академія ім. П. І. Чайковського. Київ, 2000. 420 с.
4. Надвірнянський Ю. Фестиваль «Червона рута» як символ збереження національної культури крізь призму глобалізаційних процесів. URL: <http://mij-kraj.com.ua/mi-%E2%80%93gorda-natsiya/festyval-chervona-ruta-iak-symvol-zberezhennia-natsionalnoi-kultury-kriz-pryzmu-hlobalizatsiinykh-protseviv>
5. Перцова Н. О. Тенденції розвитку української хорової літератури X–XIX ст. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Педагогіка, психологія, філософія*. Київ: Міленіум, 2015. Вип. 230. С. 121–128.
6. Толубко В. О. Музичний фестиваль у сучасному соціокультурному контексті: актуальні питання режисури. URL: <http://www.stationline.org.ua/kultura/112/20810-muzichnij-festival-u-suchasnomu-sociokulturnomu-konteksti-aktualni-pitannya-rezhisuri.html>

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 19.02.2019